

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KÖRFEZ SAVAŞI VE SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE-ABD
İLİŞKİLERİ (1990–93)**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: Murat HÜSEYİNKAHYAOĞLU

İSTANBUL, 2008

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KÖRFEZ SAVAŞI VE SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE-ABD
İLİŞKİLERİ (1990–93)**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Murat HÜSEYİNKAHYAOĞLU
Öğrenci No:
050771298

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. İlker AKTÜKÜN

İSTANBUL, 2008

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim.....././2008

Aday: Murat HÜSEYİNKAHYAOĞLU

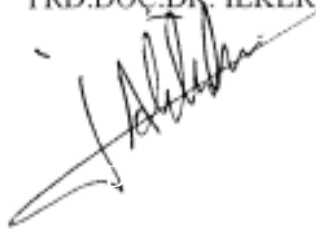
T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

19.7.2008

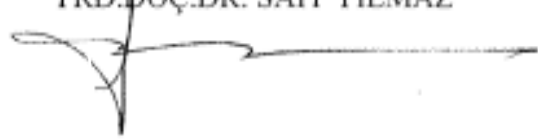
Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 050771298 numaralı *Murat Hüseyin Akahyaoğlu'nun* "Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**KÖRFEZ SAVAŞI VE SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİ (1990-93)**" konulu tezini, Yönetim Kurulunun 19.06.2008 tarih ve 2008/16 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Kampüsünde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi *oyçokluğu/oybirliği* ile *Kabul/Ket-vazya-Düzeltilme* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 1 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR. İLKER AKTÜKÜN

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. SAİT YILMAZ

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. GONCA BAYRAKTAR DURGUN

KÖRFEZ SAVAŞI VE SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

(1990–93)

Tezi Hazırlayan: Murat HÜSEYİNKAHYAOĞLU

Özet

1.Dünya Savaşı’ndan sonra “Büyük Güçlerin” Ortadoğu’yu paylaşımıyla başlayan süreç, Soğuk Savaş dönemiyle birlikte A.B.D. ile S.S.C.B. arasında gerilim odaklarından biri olmuştur. Türkiye de Ortadoğu’ya yakınlığı nedeniyle de bu bölgede uygulanmak istenen politikalarda ihmal edilemez bir aktör olmuştur. S.S.C.B.’nin yıkılması ile A.B.D. tarafından stratejik önemini kaybettiği düşünülen, Irak’ın Kuveyt’i işgali sonrasında farklı bir stratejik önem kazanan Türkiye, yaşanan gelişmeler çerçevesinde özellikle Kuzey Irak sorununu Türkiye-A.B.D. ilişkilerinde merkeze oturmıştır.

Bu tezin konusu; 1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesiyle başlayan ve Irak’ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt yönetiminin temellerinin atılmasına kadar geçen süre içinde (1993) Türkiye-A.B.D. ilişkilerinin incelenmesidir.

Anahtar kelimeler: Körfez Savaşı, Türkiye, Irak, Ortadoğu, A.B.D. ilişkileri.

**THE GULF WAR AND RELATIONSHIPS BETWEEN TURKEY AND U.S.A.
DURING THE WAR(1990-93)**

Prepared By:Murat HÜSEYİNKAHYAOĞLU

Abstract

After World War I, “great powers” started new process that wanted to share Middle East. The cold war was the period of conflict, tension and competition between United States of America and the Soviet Union. The role of Turkey gained significance for U.S.A. with its geostrategic location in the Middel east countries. After the dissolution of the Soviet Union, U.S.A foreign policy had to changed. It was thought that Turkey would lose its strategic role in the region. When Gulf War had started, this war made Turkey once again crucial to a high priority U.S.A. foreign policy objective.

This thesis examines relations between Turkey and U.S.A., the duration, when Iraq invaved Kuwait in 1990, started and went on until the establishment of an Independet Kurdish Government in North of Iraq.

Key Word: Gulf War, Turkey, Middle East, Iraq, Relations With USA.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BOTAŞ	: Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CENTO	: Merkezi İşbirliği Teşkilatı
CSIS	: Stratejik ve Uluslararası Etütler Merkezi
DECA	: Savunma İşbirliği Antlaşması
DYP	: Doğru Yol Partisi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IAEA	: Uluslararası Atom Enerji Ajansı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IMTB	: Irak Milli Türkmen Partisi
INC	: Irak Ulusal Kongresi
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
İSEDAK	: İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı
NBC	: Nükleer Biyolojik Kimyasal
NGO	: Sivil Toplum Örgütleri
PKK	: Partiye Karkaren Kurdistan
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	: Türkmen Birlik Partisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
UNSCOM	: Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni

Jüri Sayfası

Türkçe Özet ve Anahtar kelimeler

İngilizce Özet ve Anahtar kelimeler(Abtract)

Kısaltmalar

Giriş 1

I. BÖLÜM

1. ULUSLARASI SİYASAL SİSTEM VE BASRA KÖRFEZİ	3
1.1. Irak'ın Toplumsal Yapısı, Baas İdeolojisi ve Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye- Irak İlişkileri	3
1.2. 1980'li Yıllarda Ortadoğu	11
1.2.1. İran Devrimi ve Rehineler Krizi	12
1.2.2. Camp David Anlaşması ve İran-Irak Savaşı	13
1.3. Türk- Amerikan İlişkileri	17
1.3.1. Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı	18
1.3.2. Reagan Dönemi ABD'nin Ortadoğu Politikası	21
1.3.3. Özal Dönemi Siyasal Gelişmeler ve ABD ile İlişkiler	22

II. BÖLÜM

2. 1990'LI YILLAR VE ULUSLARARASI SİSTEMDE YAŞANAN DEĞİŞİM	31
2.1. Körfez Krizi, Nedenleri, Krize Yönelik Uluslararası Tepki	31
2.2. ABD'nin Krize Yönelik Politikası	38
2.3. Körfez Krizi'nin Türk Siyasal Hayatına Etkileri ve Özal Poitikası	41

III. BÖLÜM

3. SAVAŞ SONRASI IRAK VE “YENİ DÜNYA DÜZENİ”	53
--	----

3.1. Körfez Savaşı Sonrasında Bölgede Yaşanan Gelişmeler	53
3.2. Savaş Sonrası ABD'nin Körfez Politikaları	66
3.3. Körfez Savaş Sonrası Türkiye'nin Konumu ve 'Kuzey Irak Sorunu'	68
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79
ÖZGEÇMİŞ	86

KÖRFEZ SAVAŞI VE SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ (1990–93)

GİRİŞ

Körfez krizi ve savaşı, Sovyetler Birliği ve doğu blokunun çözülmesiyle biten Soğuk Savaş dönemi sonrasının ilk önemli uluslararası kriziydi. Birbirini dengeleyen iki büyük gücün varlığıyla belirlenen Soğuk Savaş döneminin sona ermesi uluslararası sistemin bütün aktörlerinin yeni oluşan uluslararası sisteme uyum sağlayabilmek için dış politikalarını değiştirdiği, revize ettiği bir dönem açtı. Bu çalışmada 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayıp, Irak'ın Kuzeyinde bağımsız bir Kürt yönetiminin temellerinin atılmasına kadar geçen süre içinde (1993) Türkiye-ABD ilişkilerini Körfez krizi ve savaşını odağa alarak incelenmeye çalıştım.

Çalışmanın ilk bölümde Ortadoğu ve özellikle Basra Körfezi'nin uluslararası sistemdeki yeri ve Türk Amerikan ilişkilerin tarihsel arka planı üzerinde durdum: Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden İkinci Dünya Savaşına kadar geçen dönemde Türkiye-ABD ilişkileri temelde ticaret odaklı şekillenmesine karşılık, İkinci Dünya Savaşı sonrası her iki ülkenin ulusal güvenlik politikaları çerçevesinde tanımlanan ortak çıkarlar üzerinde kurulmuştu. Özellikle Sovyet tehdidine karşı oluşturulan ortak güvenlik stratejileri, Türk Yunan ilişkileri ya da Kıbrıs sorunuyla gelgitler yaşasa da, İkinci Dünya savaşından 90'lı yıllara kadar NATO çerçevesinde süren stratejik ortaklık devam etmiştir. Körfez krizi ve savaşı her iki ülkenin de yeni döneme uygun dış politika arayışları içinde oldu. İlk bölümde ABD-Türkiye ilişkilerinin tarihsel arka planı ve özelde Basra körfezinin uluslararası sistem içindeki önemini anlatılmaya çalışmasının yanı sıra Kuveyt'i işgal ederek Körfez krizinin temel aktörü olan Irak'ın toplumsal ve siyasal yapısı anlatılmaya çalışılmıştır. Kısaca bu bölümde körfez krizinde rol alan temel aktörler arasındaki ilişkiler tarihsel bir arka plan verilerek sunulmaya çalışılmıştır.

Körfez krizi ve savaşı çalışmanın ikinci bölümde incelenmiştir. Bu bölümde dönemin üç önemli lideri George Bush, Turgut Özal ve Saddam Hüseyin'in görüşlerini özellikle sergilemeye çalıştım. Çünkü uluslararası sistemde yeni bir döneme geçerken geçmiş kurumsal dış politika yaklaşımlarından daha ziyade yeni dış politikalara yön veren aktörlerin ön plana

çıkıldığını görüyoruz. Her üç liderde ülkelerinin yeni dış politikalarına yön vermeye çalışıyordu: George Bush Körfez krizi ve savaşını bölgesel bir sorun olarak değil, ABD'nin başat güç olacağı “yeni dünya düzenin” kuruluşunun bir adımı olarak görüyordu. Turgut Özal dönemin bir çok siyasal karar alıcısı gibi Doğu blokunun çözülmesinin Türkiye'nin stratejik önemini azaltacağı yönünde kaygı duyuyor, Körfez krizini ve savaşını yeniden stratejik önem kazanma yönünde önemli bir fırsat olarak görüyordu.

Üç boyutlu resim gibi farklı açılardan, farklı algılanan Körfez krizindeki ortak en önemli nokta, her üç liderinde soğuk savaşın bitişini kendi ve ülkeleri açısından bir “güç” hamlesine dönüştürme çabalarıdır. İkinci bölümde özellikle bu liderlerin hamlelerinin Türkiye-ABD ilişkisine etkilerini anlatmaya çalıştım.

Çalışmanın son bölümünde ise savaş sonrası ortaya çıkan durumu ele almaya çalıştım. Savaş sonrasında Türkiye'nin dış politikasını ve ABD ile ilişkilerini belirleyen en temel olgu Irak'ın kuzeyinde de facto bir Kürt yönetiminin ortaya çıkışıdır. Bu yönetimin ortaya çıkışı, Türk dış politikasında bir çok açıdan bir dönüm noktası olarak ele alınabilir. Her şeyden önce Türkiye'nin güvenlik algılamaları önemli ölçüde değişmiştir. Bu nedenle son bölümde özellikle Türkiye'nin Irak'lı Kürt liderleriyle ilişkilerini, Türkiye'deki siyasal karar alıcıların Kürt sorununa bakış açısını, Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerek ülke içindeki siyasal yapı üzerinde gerekse ülke dışı girişim yeteneği açısından artan etkisi gibi olguları incelerken, ABD'nin Ortadoğu ve özellikle Irak'a yönelik politikalarının Türkiye-ABD ilişkilerinin aldığı biçim üzerindeki etkisini göstermeye çalıştım.

I.BÖLÜM

1. ULUSLARARASI SİYASAL SİSTEM VE BASRA KÖRFEZİ

Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında bir geçiş kavşağı niteliği taşıyan Ortadoğu bölgesi, tarih boyunca farklı güçlerin egemenlik mücadelelerine sahne olmuştur. 19. yüzyılda Avrupa devletlerinin ana sömürge bölgelerinden biri haline gelirken, 20 yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren dünya çapında hegemonya peşinde koşan “süper” devletlerin etki alanı mücadelelerine konu olmuştur. Bu bölümde genel olarak Ortadoğu, özellikle de Basra Körfezi’nin uluslararası sistemindeki yeri tarihsel perspektiften ele alınmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun tarih sahnesinden çekilmesinin ardından, bölge haritasının yeniden şekillenmesiyle başlayan tarihsel süreç, özellikle Soğuk Savaş yıllarında Basra Körfezi’nde yaşanan rekabet ve güç mücadeleleri göz önüne alınarak işlenmiş ve 80’li yıllara getirilmiştir. Körfezin önde gelen aktörlerinden Irak’ın; toplumsal yapısı, toplumdaki çatışma unsurları, Baas faktörü, silahlanma kültürü gibi etmenler tarihsel açıdan incelenmiştir. Böylece bu tarihsel bakış, sonraki bölümlerde ele alınan irredantizm¹, sınır anlaşmazlıkları, silahlanma yarışı gibi olguları anlamlandırmaya temel teşkil etmiştir.

1.1. Irak’ın Toplumsal Yapısı, Baas İdeolojisi ve Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye-Irak ilişkileri

20. yüzyıla Osmanlı egemenliği altında giren Ortadoğu ve Basra Körfezi’nde, I.Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu’nun tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte, İngiltere ve Fransa söz sahibi olmuştur. Bu dönemde İngiltere ve Fransa, Sykes-Picot Antlaşmasıyla (1916) çizmiş oldukları yapay sınırlar sayesinde Ortadoğu’ya şekil vermişler, böylece birçok bölge ülkesi, günümüze kadar ulaşan demografik ve coğrafik sorunlarla başa kalmışlardır.²

¹ Irredantizm- Irredentizm: İtalyan siyasetinde kullanılan bir terimdir. Daha önce kaybedilen toprakların geri alınmasını öngören ideal/öğreti anlamındadır. Bkz. Kirişçi, K.- Winrow, G.M., Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi, İstanbul, 2000, s.189.

² Özdağ, Ü., Türkiye Kuzey Irak ve PKK, Ankara, 1999,s.16. ve Arı,T., Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, 1999, s.250.

Irak-Türkiye sınırındaki ihtilaf, Musul ve Kerkük'ün statüsünün 1926 yılındaki Ankara anlaşmasıyla çözümlenmesi; Irak'ın İran'la, Kuveyt'le, Suudi Arabistan'la olan sınırları, bu dönem boyunca İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından, İngiltere'nin çıkarlarına uygun biçimde belirlenmiş buna karşın, çizilen sınırların bölge dokusuna aykırı ve netlikten uzak oluşu ve taraflar arasında bütün bir 20. yüzyıl boyunca anlaşmazlıklara sahne olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Birleşik Krallık mandaterliği altında kalan Irak Yönetimi'nin başına, Haşimi hanedanından Kral Faysal geçmiştir (1920). Irak 1932 yılında bağımsızlığına kavuşmuş, ülkede Haşimi egemenliği meşruti monarşi çatısı altında devam etmiştir. 1930'lara gelindiğinde Irak, Türkiye'nin yanı sıra İran, Afganistan gibi ülkelerle Sadabad Paktı (1937) etrafında, yandaş ülkenin içişlerine karışmama, sınırların dokunulmazlığı, dışa karşı dayanışma gibi ilkeler doğrultusunda bir araya gelmiştir. Bu pakt o yıllarda, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya karşı saldırganlığını sürdüren İtalya ve Almanya'ya karşı oluşturulan bir birlikteliktir.

Basra Körfezi ve çevresi İkinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere, ABD ve Almanya'nın çekişmesine sahne olmuştur. Savaş sonrası ortaya çıkan iki kutuplu sistemde, Avrupa devletleriyle birlikte ABD de, gün geçtikçe büyüyen sanayilerine kaynak arayışı içine girmiş ve Ortadoğu'nun bu anlamda vazgeçilmez bir pazar olduğu görülmüştür. Türkiye ise bu çekişmeye 'tarafsızlık politikası' uyarınca kayıtsız kalmıştır. Savaş sonrası Sadabad Paktı geçerliliğini yitirince, Irak, Arap Birliği içinde yer almıştır.

1946 yılında Irak'la Türkiye arasında bir 'Dostluk ve İşbirliği Anlaşması' imzalanmıştır. İki ülke arasında imzalanan bu anlaşma fazla uzun ömürlü olmamış, Türkiye'nin, Truman Doktrini (1947) , Marshall Planı (1948) çerçevesinde Batıya dönük politikaları ve NATO'ya kabulü (1952), başta Irak olmak üzere bir çok Ortadoğu ülkesiyle ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Bu durumu fark eden ABD, Türkiye ve Irak'ı müşterek bir gaye etrafında birleştirmiş, iki ülke ABD'nin yönlendirmesiyle Basra Körfezi'ni arka bahçesi sayan Sovyet tehdidine karşı Bağdat Paktı etrafında bir araya gelmiştir (1955). Bu Pakt etrafındaki birliktelik, 1958 yılında Irak'ta yaşanan SSCB güdümlü Kasım darbesiyle son bulmuştur. Bu darbe aynı zamanda Irak'ta monarşinin ve Haşimi egemenliğinin de

sonudur. Darbe sonrasında, NATO üyesi Türkiye ile Irak'ın arası doğal olarak, bir kez daha bozulmuştur.³ 1959 yılında bu pakt CENTO'ya (Merkezi İşbirliği Teşkilatı) dönüşmüştür.

Irak'ta 1968 yılında Baas Partisi İktidar olmuştur. Osmanlı Devleti'nden bu yana baş gösteren ayaklanmalar bu dönemde de devam etmiş, yeni iktidarı elde eden Baas Partisi, birçok defa kuzeyde ABD destekli Kürt, güneyde SSCB, Suriye, İran destekli Şii isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. Şii ve Kürt liderler, ülke içinde etnik ve mezhep çoğulculuğa müsamaha göstermeyen ve isyanları sert bir şekilde bastıran, Baas rejimi baskısı altında ülke dışına çıkmaya mecbur kalmışlardır.

Irak'ta yıllardır merkezi hükümetlere karşı mücadele eden Kürt Siyasal Örgütleri, 1970 yılında Bağdat Hükümeti ile bir özerklik anlaşması yapmıştır. Bu antlaşmada genel olarak Kürtlere yönetimde temsil, güvenlik ve eğitim konularında katılım hakkı tanınmış, toprak reformları öngörülmüş, fakat bu anlaşma bölgede dış destekli isyanları sona erdirmeye yetmemiştir.⁴ Irak'ın İran'la 1972 yılındaki sınır anlaşmazlığı kaynaklı çatışmasını fırsat bilen Kürtler, merkezi hükümete karşı bir kez daha ayaklanmış, bunun sonucunda 1970 tarihli bu anlaşma yürürlüğe konmamıştır.

İngiltere 1970'lerin başında, bölgeden tamamen çekilerek yerini ABD'ye bırakmıştır. Dünya petrol tüketiminin tek başına 1/4'ünü gerçekleştiren ABD, doğal olarak tüm petrol rezervlerinin 2/3'üne sahip Basra Körfezi'nde söz sahibi tek güç olmak amacındaydı.⁵ Böylece Basra Körfezi, ABD ile bölge rezervlerini Kafkas, Hazar petrollerine eklemek isteyen SSCB arasında, rekabete sahne olmuş, ne var ki SSCB, 7000 km uzaklıktaki ABD'ye oranla daha avantajlı bir konumdaydı. 1972 yılında Irak'la SSCB arasında 'Dostluk ve İşbirliği Antlaşması' imzalanmıştır. Bu işbirliği sayesinde Irak, petrol şirketini millileştirmiş, bu durum daha önce bu ülke petrolünün 3/4'ünü işleten ABD ve İngiliz şirketleri tarafından hoş karşılanmamıştır.⁶ Irak'ın Batı'nın denetiminden çıktığına ve bölgede SSCB ağırlığının arttığına dair kaygılar uyandırmıştır.

³ Ortadoğu'da güç dengesinin bozulmaması için Sovyet güdümündeki bu darbeye misilleme olarak ABD Lübnan'a askeri müdahalede bulunmuş, İngiltere'de bir bahaneyle Ürdün'e bir askeri harekât düzenlemiştir, bkz. Çeçen, A., "Güney Komşumuz Irak", Avrasya Dosyası, Ankara, Cilt 6, Sayı 3, Ankara, 2000, s.19.

⁴ Oran, B., Kalkık Horoz, Ankara, 1998, s.295, ayrıca bkz. Över, K., G., "Irak'ta Bütünleşmeye Doğru", Avrasya Dosyası, Cilt 6 Sayı 3, Ankara, 2000, s.19.

⁵ Koç, Ş., B., "İyi Kötü Çirkin ve ABD'nin Ortadoğu Politikaları", Stratejik Analiz (Der.Ü. Özdağ), Cilt 2, Sayı 21, Ankara, 2002, s.5.

⁶ Özkan, T., Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı, İstanbul, 2003, s.146.

Arap-İsrail savaşlarında (1967 ve 1973) Irak, ret cephesi'nde yer alırken Türkiye, bu anlaşmazlığa tarafsız kalmıştır. Bu savaşlarda bölgede psikolojik açıdan ABD'ye karşı önemli bir avantaj elde eden SSCB, bazı Körfez ülkeleriyle ilişkilerini geliştirirken, ABD ise klasik Soğuk Savaş stratejisini genişletmiş Basra Körfezi'nin güvenliğini kendi hayati çıkarları arasında saymıştır. Türkiye ve Irak bu politikalar çerçevesinde karşı kamplarda kalmışlardır.

Arap devletlerinin, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra İsrail'i destekleyen ülkelere yönelik ambargo uygulaması sonucu, dünya pazarlarında petrol arzının düşmesi ve petrol fiyatlarının yükselmesi tüm dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye ambargoya doğrudan maruz kalmamasına rağmen ekonomisi olumsuz etkilenmiş, artan petrol fiyatları ekonomik dengeleri sarsmıştır. 1973 petrol krizi sonrası Türkiye ve Irak yetkilileri iki ülke arasında bir petrol boru hattının yapılmasını kararlaştırmışlardır.⁷

Türkiye 1973 petrol krizi esnasında petrole bağımlılığını reel düzeyde idrak etmiştir. Bu şekilde bir kriz ihtimaline karşın Türkiye, petrol ihtiyacını garanti altına almayı amaçlarken, Irak ise ürettiği petrolü dünya piyasalarına arz etmek istemektedir. Irak 70'li yıllardan itibaren bu amaçla, 4 boru hattı inşa etmiştir. Irak'ın petrol bölgesi Kerkük'ten, Türkiye'nin Akdeniz bölgesindeki Yumurtalık limanına uzanan petrol boru hattı, bunlardan biridir. 1977 yılında faaliyete geçen 986 km uzunluğundaki Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'na paralel, 890 km uzunluğunda bir diğer hat 1987 yılında açılmıştır. Bu hatlar yıllık toplam 80 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahiptir.⁸

1973 petrol krizinden olumsuz etkilenen ABD, 1974 yılında Suudi Arabistan'la ekonomik alanda bir ortak komisyon oluşturmuştur. Suudi Arabistan'dan petrol alan ABD karşılığında bu ülkenin güvenliğini ve askeri modernizasyonunu taahhüt etmiştir. Böylece Suudi Arabistan sayesinde Körfezde, doğrudan bir ABD varlığına imkân tanınmıştır.

1979 yılında Saddam Hüseyin Devlet Başkanı olmuştur. Arap İsrail savaşlarında Araplar, İsrail önünde yenilgiler aldıkça, İsrail'in müttefiki olan ABD'ye de tepkiler çoğalmıştır. Saddam Hüseyin Arap dünyasında Batıya karşı oluşan bu tepkileri kendi lehine kullanarak ülke içinde denetleyemediği bir yapının oluşumunu engellemiş; tüm önemli

⁷ Gözen, R., Amerikan Kısılcığında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası, Ankara, 2000,s.48.

⁸ Över, K.G., Vaat Edilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu, İstanbul, 1999,s.181.

kurumların başlarına kendi yakınlarını getirmiş; ayrıca ordu kademelerini, silahlı kuvvetler içinde muhtemel bir darbeyi önleyecek biçimde nihai olarak kendine bağlamıştır.⁹

Türkiye ve Irak, aynı bölgede ortaya çıkan ayrılıkçı hareketler açısından karşılıklı bağımlılık içinde olmuşlardır.¹⁰ 70'li yılların sonunda KDP ve KYB, Bağdat'a karşı kullanmak üzere sınır dışından elde ettiği silahları, kendi topraklarına ulaştırmak için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini kullanmışlar hatta bu gruplar birbirleriyle çatışmışlardır. Türkiye bu olayların üzerinde durmamış, mera anlaşmazlığından kaynaklanan basit çatışmalar şeklinde geçiştirmiştir. Iraklı yetkililer Kasım 1977'de, Türkiye'yi Güneydoğusu'nda meydana gelen bu olaylara kayıtsız kaldığı, KDB ve KYB' ye göz yumduğu gerekçesiyle uyarmış, ayrıca Kerkük Yumurtalık Petrol Boru Hattı'ndan petrol akımını bir süre için durdurmuştur.¹¹

Yine 1970'lerin sonlarında PKK, Kuzey Irak'ın coğrafi koşullar ve yönetim boşluğu açısından düşük yoğunluklu çatışma -uzun süreli halk savaşı¹²- için ideal bir alan olduğunu keşfetmiştir. KDP, bu açıdan PKK'nın Kuzey Irak'a taşınıp konuşlanmasını sağlamış, örgütün Kuzey Irak'taki alt yapısının oluşumuna katkıda bulunmuştur. PKK zamanla Kuzey Irak'ta üçüncü bir güç haline gelmiştir.¹³

Körfez Savaşı'nın tarihsel arka planı incelenirken, Irak'ın toplumsal yapısını ve iktidar rejimi yani, Sosyalist Baas ideolojisini de irdelemek gerekmektedir. Böylelikle Irak'ta ülke içi etnik ve mezhep çatışmalarını, Irak'ın uluslararası düzeyde de irredantist politikalarını anlamlandırmak daha kolaylaşacaktır. Baas; Arapça 'diriliş' manasına gelmektedir. Baas Partisi'nin ideolojik temelinde Arap milliyetçiliği yatmakta ve Arapların birliği ve özgürlüğünü gaye edinmektedir. Baas Partisi, isminde sosyalizm kavramını geçirmesine, ve zaman zaman kitleleri harekete geçirmek için islami söylemlere başvursa da özünde laik arap milliyetçisi bir ideolojiye sahiptir.

⁹ Yaphel, J., "Irak'ta Eski ve Yeni Aşiretçilik", Avrasya Dosyası , Cilt 6 Sayı 3, Ankara, Sonbahar 2000. ss. 124-128

¹⁰ Gözen, a.g.k.s., 60.

¹¹ Durukan, M.Y., "Arka Bahçede Bitmeyen Oyun", http://www.netbul.com/dergiler/guncelak_sm.asp, (21.10.06)

¹² PKK'nın kırsal alanda yürüttüğü düzensiz çatışmaya verdiği isimdir, Bkz. Radu, M., "PKK'nın Yükselişi ve Düşüşü", Stratejik Analiz, (Der. Ü.Özdağ), Cilt 2 Sayı 13, Ankara, Mayıs 2001, s.71.

¹³ Özcan, N.A., "Türkiye'nin Kronikleşen Başağrısı: Kuzey Irak", Stratejik Analiz, (Der. Ü.Özdağ), Cilt 1 Sayı 12, Ankara, Nisan 2001, s.94.

Baas Partisi, Irak'da iktidara geldikten sonra, askeri, bürokratik ve siyasal yapı üzerinde oldukça katı politikalar uygulamıştı. 1979 yılından itibaren Baas Partisi lideri ve devlet başkanı olan Saddam Hüseyin, zengin petrol rezervlerine, su kaynaklarına, kalabalık nüfusa ve askeri güce dayanarak, Irak'ı Basra Körfezi ve Arap Yarımadası'nın lider ülkesi haline getirmek için politikalar yürütmeye başladı. 1980 sonrası gelişmelerde bu düşüncenin payı büyüktür.

Ortadoğu'da Sykes-Picot anlaşmasının belirlediği yapay sınırlar, toplumsal yapılarda da önemli dengesizliklere neden olmuştu. Örneğin, Irak'ta Şii çoğunluğun Sünni azınlık tarafından yönetilmesi, Suriye'de Sünni çoğunluğun Nusayri azınlık tarafından yönetilmesi, Lübnan'da Müslüman çoğunluğun, Marunî Hristiyan azınlık tarafından yönetilmesi ister istemez bölgedeki siyasal çatışmaları etnik ve mezhep çatışmaları gibi görülmesine neden oluyordu.

Toplumsal yapı açısından Irak'a bakıldığında, genel anlamda ülkenin dört bölgeden oluştuğu görülmektedir: Körfez krizi öncesi Irak nüfusunun %95'i Müslümanlardan oluşmaktaydı. Güneyde bir mezhep ve etnik topluluk özellikleri gösteren Şiiler yaşamakta ve nüfusun %60'ını oluşturmaktaydılar. Kuzeyde Kürt ve Türkmen etnik toplulukları bulunmakta bunların ortasında da Sünni Araplar yaşamaktaydı. Buna karşılık Irak'ı sadece Sünni Araplar yönetmekteydi bunların nüfusa oranı ise %25'ti.¹⁴ Görüldüğü üzere birçok etnik ve mezhep unsurunun bir araya gelmesinden oluşan Irak toplumunu, Arap milliyetçisi unsurların ağır bastığı Baas ideolojisine dayalı sert bir rejimle yönetmek bir takım problemleri de beraberinde getirmiştir.

Irak nüfusunun yaklaşık 1/5'ini oluşturan Kürt etnik topluluğunun bağımsızlık talepleri, Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde baş gösteren milliyetçi ayaklanmalar Kürtlerin bağımsızlık taleplerini de ivmelendirmiştir. İlk önemli ayaklanmalardan biri 1909 yılında Abdülcelam Barzani öncülüğündeki bölge halkının, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanmasıdır. Küçükölü büyüölü bu ayaklanmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına dek sürmüştür. Ancak İmparatorluğun yıkılmasından sonra İngiltere, Osmanlı'nın çekildiği topraklarda kendi ulusal birliğini kurmayı amaçlayan

¹⁴ Bağirova, A., "Çağdaş Irak'ta Egeenlik Din ve Dini Muhalefet", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6 Sayı 3, Ankara, Sonbahar 2000, s.99.

Kürtlerin bu taleplerini dikkate almamıştır. Böylece Kürtler İngiliz- Fransız mandası altında bulunan Irak, Suriye, ayrıca Türkiye ve İran bölgelerinde kalmışlardır.

Ayaklanmalar daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Irak sınırlarında yaşayan Kürtler, yine Barzani ailesinin önderliğinde, Bağdat'a karşı 1932, 1943,1961 ve 1972 yıllarında ayaklanmışlardır.¹⁵ 11 Mart 1970 yılında Molla Mustafa Barzani ile Bağdat arasında 4 yıl sonra yürürlüğe girecek bir özerklik anlaşması yapılmıştır, bunun üzerinden fazla geçmeden, Bağdat ile Tahran arasında toprak anlaşmazlığı baş göstermiş iki ülke ilişkileri gerilimli bir döneme girmiştir.

Irak ile İran arasındaki bu anlaşmazlıkta, Kürtler ABD'nin teşvikiyle, İran'dan yana tavır koymuş ve Bağdat Hükümeti'ne karşı ayaklanmışlardır. 6 Mart 1975'te İran, anlaşmazlığı Cezayir Protokolü'yle kendi lehine sonuçlandırmış, bu arada ayaklanan Kürtlere İran ve ABD desteği kesilmiş ve Kürtler, Bağdat hükümetiyle baş başa bırakılmışlardır. Bunun sonucu olarak Bağdat, isyanı sert bir biçimde bastırmış ve Kürtlere tanıdığı özerklik hakkını yürürlüğe koymamıştır. Bu olay Kürtlerin en büyük partisi KDP'nin bölünmesine sebep olmuş, KDP'den ayrılan Celal Talabani 1976 yılında KYB'yi kurmuştur.

Etnik topluluk görünümü de veren bir mezhep topluluğu olan Şiiler genelde Irak'ın güneyinde yaşamaktaydı. Büyük çoğunluğu çiftçilik ya da küçük ölçekli ticaret ile uğraşmaktadır. Irak'ta ülke içi yatırımların petrole yönelmiş olması, ayrıca güneydeki iklim koşullarının çiftçilik için elverişsizliği gibi nedenlerden ötürü, Şii nüfusun sosyo-ekonomik seviyesi ülkenin geri kalan bölgelerine göre düşük seviyededir. Şiiler, Irak tarihinde Kürtler gibi ayrı ve bağımsız bir devlet kurma hedefi gütmemiş, Irak'ın toprak bütünlüğüne ve siyasi birliğine sadık kalmışlardır. Şiilerin Bağdat Hükümetinden talepleri, nüfus oranına göre ülke yönetiminde temsil edilme, ayrıca Necef, Kerbela gibi şehirlerin uluslararası boyutta dini ve özerk bir merkez haline getirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁶

Irak'ın bağımsızlığını kazandığı 1932 yılından itibaren Haşimi hanedanı, ülkede Şiileri siyasi bir tehdit olarak algılamış, ellerindeki gücü Sünnilerin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için kullanmış, bunun sonucu olarak devlet kurumları, Sünni azınlık tarafından

¹⁵ Kirişçi, K. - Winrow, G., **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004 ,s.71

¹⁶ Bkz Harris,W., "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, Sonbahar 2000., s.53.

tekele alınmıştır. Irak'ta ilk büyük Şii ayaklanması 1935 yılında, meclisteki Şii'lere ayrılmış kontenjanların Sünnilere verildiği gerekçesiyle yaşanmıştır.¹⁷ Sünniler ve Şiiler arasındaki güç mücadelesi, monarşi sonrası, Baas döneminde de devam etmiştir.

Saddam Hüseyin her zaman için Şiilerin arkasında İran'ı varsaymıştır. Bu durum iki ülke arasında yaşanan gerginlikler öncesi veya sonrasında bu insanların kitlesel sürgünlere maruz kalmalarına ve önde gelen Şiilerin idam edilmesine sebebiyet vermiştir. 1980 yılında Bağdat Hükümeti tarafından 15.000 Şii Irak vatandaşı sınır dışı edilmiş, aynı yıl, Tarık Aziz'e karşı girişilen suikastten İran ve Şii İslami Dava Partisi sorumlu tutulmuş partinin önde gelenleri idam edilmiştir.¹⁸

Saddam Hüseyin, rejim açısından, Şiileri potansiyel bir tehdit kaynağı olarak algılamasına rağmen, Şiileri kontrol altında tutmak ve İran'ın bu insanları kullanmasını önlemek için taktik amaçlı olarak iktidar yanlısı birkaç Şii aşireti mensubunu önemli görevlere getirmiş, Baas'ın seküler yapısıyla oynamış, özellikle Körfez Savaşı esnasında Irak bayrağına ve parti eğitim programına dini motifler ekletmiştir.¹⁹ Saddam Hüseyin'in güneyde Kuran okurken çekilmiş resimleri, yeri geldiğinde Şiilerin ibadet yerlerini ziyaret etmesi, kuzeyde ise Kürt yerel kıyafetleriyle, resim çektirmesi, egemenlik taktiklerine birer örnektir.

Ülke içindeki bir diğer etnik grupta Kuzey Irak'ta yaşayan Türkmenlerdir. Osmanlı Devleti sonrası Misak-ı Milli sınırları içinde kalan Musul, Kerkük gibi vilayetler İngiliz ve Türk taraflar arasında anlaşmazlığa neden olmuştur. Bu anlaşmazlık, 1924 yılında Milletler Cemiyeti'ne intikal etmişti.²⁰ Milletler Cemiyeti çözüm olarak konunun tarafsız bir komisyonca incelenmesine karar vermişti. Komisyonun, Musul halkının bağımsız bir devlet olmak istedikleri yönündeki raporu ve Türk tarafının itirazları sonucu anlaşmazlık Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'na aktarılmıştı.²¹ Irak devleti kurulduktan sonra, ülke içindeki genel mezhep ve etnik kaynaklı baskılardan etkilenen Türkmenler, (Irak Milli Türkmen Partisi) IMTP, (Türkmen Birlik Partisi) TBP gibi partileri birleştirerek Türkmen Cephesi'ni oluşturmuşlardı. 90'lı yıllarda, Ankara, Kürt devletine karşı bir tez olarak,

¹⁷ Sezal,S.,R., "Irak'ta Devlet ve Şiiler", Avrasya Dosyası, Cilt 6 Sayı 3, Ankara, Sonbahar 2000, s.111.

¹⁸ Özkan, a.g.k.,s.445.

¹⁹ Şen, A., "Saddam ve Aşireti Irak ve Aşiretinde Aile İlişkileri", Avrasya Dosyası (Der.Ü. Özdağ), Cilt 6 Sayı 3, Ankara, 2000, s.134.

²⁰ Alantar,Ö.Z., "Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi", Türk Dış Politikasının Analizi, (Der. F. Sönmezoğlu), İstanbul, 1998,s.98.

²¹ Özkan, a.g.k.,s.38.

Türkmen nüfusu korunmasını amaçlamış, Türkmenler Kuzey Irak odaklı Türk dış politikasının temel öğelerinden birini oluşturmuştu.²²

1.2. 1980’li Yıllarda Ortadoğu

İngiltere’nin Ortadoğu’daki yerini ABD’ye bırakmasının ardından, İslam Devrimi’ne kadar olan süreçte (1971–79) İran, ABD’nin bölgedeki en önemli iki müttefikinden biridir. 70’li yıllarda ABD Ortadoğu’da ‘Çifte Direk Politikası’ (Twin Pillar Policy) diye adlandırılan politika ile Suudi Arabistan ve İran’a dayanmış, bölge stratejilerini bu ülkeler aracılığıyla yürütmüştür. ABD İran sayesinde, SSCB’yi çevrelemiş, İran’ı bu ülkenin olası saldırılarına karşı set olarak görmüştür. ABD 1950–71 yılları arası İran’a 1,2 milyar \$ değerinde silah satmışken 1971–76 arası 5 yıllık süre içinde bu rakam 12 milyar \$ değerine ulaşmıştır.²³ Şah’ın yönetimindeki İran’ın ABD ile yakın ilişkileri, İran Devrimi’ne kadar sürmüştür.

1980’li yıllar Ortadoğu’da ABD açısından endişe verici gelişmelerin meydana geldiği bir dönemdir. ABD’nin bölgedeki en yakın müttefiklerinden biri olan İran şahı, İslam Devrimi ile tahtını terk etmek zorunda kalmış ve yerine İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştu. İktidar değişiminin ardından, İran, Irak’la 8 yıl sürecek bir savaşın eşiğine gelmişti. Öte yandan Ortadoğu ve çevresi bu dönemde adeta bloklar arası sürtüşmenin odak noktası haline geliyordu. SSCB ihtiyacı olan petrolü kendi bünyesinden karşılayabiliyordu, fakat ABD’nin petrole olan bağımlılığı, Sovyet Birliği’nin de Ortadoğu ile daha ciddi ilgilenmeye itmiştir. Afganistan’da 1978’de gerçekleşen iktidar değişiminin ardından, yeni yönetimin ülke içinde denetimi tam olarak sağlayamaması üzerine Moskova, 1979 Aralıkta Afganistan’ı işgal etmişti.²⁴ SSCB’nin 85.000 kişilik bir orduyla Afganistan’a girmesi Basra Körfezi’yle olan mesafesini de 500 km’nin altına indirmişti. Ortadoğu’da meydana gelen bu gelişmeler sonucu İran gibi bir müttefiki kaybeden ABD, bölgedeki üstünlüğünün zayıflamasıyla karşı karşıya kalmıştı. Gelişmeler karşısında bölge politikasını tekrar gözden geçirme ihtiyacı hisseden ABD, İran’ı bölgedeki karşı hareket stratejisinin değişken hedeflerinden bir tanesi durumuna getirmiştir.

²² Över, a.g.k.,s.46.

²³ Arı, T., Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, 1999, ss.38 - 75.

²⁴ Arı, a.g.k.,s.158.

ABD'nin 80 sonrasında ise Körfez politikasında, iki yönlü değişimin gerçekleştirmiştir. Birincisi Körfez'de doğrudan müdahale yeteneğini artırmaya yönelik girişimlerde bulunmak; diğeri ise ABD muhalifi rejimlerin bölgede güçlenmesinin önüne geçmek, ABD'nin çıkarlarını tehlikeye düşürebilecek güçleri birbirleriyle dengeleme ve statükoyu korumaktır. ABD, 1980 yılında başlayıp 8 yıl süren ve kesin galibi bulunmayan İran-Irak savaşı esnasında, dengeleme politikasını başarıyla uygulamıştır. ABD'nin 80'li yıllar boyunca uyguladığı bölge politikasını çerçevelemek için, bu savaşın ele alınması gereklidir. İran Irak Savaşı yine, Saddam Hüseyin'in Arap liderliği ve toprak revizyonizmi manevralarına iyi bir örnektir.

1.2.1.İran Devrimi ve Rehineler Krizi

1973 Petrol Krizi'nin ardından, yükselen petrol fiyatları İran'a ciddi ekonomik girdiler sağlamıştır. Krizin ardından gerek devlet bazında, gerekse toplumsal alanda ani bir ekonomik hareketlilik yaşanmıştır. 1973 öncesi İran'da kişi başına düşen milli gelir 180 dolar iken, 1975 yılında bu rakam 1520 dolar civarına yükselmişti.²⁵ Ne var ki bu ekonomik hareketlilik, sosyal alanda dengeli bir seyir izlememiş, refah seviyesindeki artış, toplumun tüm kesimlerine eşit biçimde yansımamış, tam tersine gelir dağılımında önemli oranda bir eşitsizlik ortaya çıkmıştı. Öte yandan Şah Rıza Pehlevi, hanedan iktidarını korumak amacıyla, ülke içinde demokratik bir yapının gelişimini engellemiş, 1977 yılında tek partili sisteme geçildiğini ilan ederek kendi partisi dışında tüm partileri yasa dışı ilan etmişti.

Yukarıda belirtildiği gibi Şah yönetimi 1970'li yıllarda, ABD'nin bölgedeki iki önemli müttefiğinden biriydi. İran'la ABD arasında büyük çapta ekonomik ilişkiler mevcuttu. Bölgede yaşanan gelişmeler karşısında İran'ın silahlanma gereksinimi sonucu bu dönemde Şah ABD'ye 12 milyar dolarlık silah siparişi vermişti. Zamanla ülke içinde silahlanma konusundaki büyük yatırımların, sosyal alanlarda gerçekleştirilmeyişi ve ABD ile olan yakın ilişkiler, toplumsal hoşnutsuzluğun önemli birer unsuru haline geldi.. Toplumda bu hoşnutsuzluk giderek tırmanmasında başta İslami örgütlenmeler olmak üzere muhalif siyasal yapıların kentlerde büyük çaplı gösterilerine neden olmuştu. Bunların üzerine Şah Ocak

²⁵ Gözen, a.g.k.,s.153.

1979'da ülkeyi terk etmiş, Şubat başında da Paris'te sürgün bulunan Ayetullah Humeyni İran'a gelmiş, eski hükümet/rejim yıkılmıştı.

Yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti, ABD ve Sovyetler ile tüm anlaşmaları ilga etmiş ve dış politikasını bağılantısızlık ilkesi şeklinde açıklamıştır. ABD, devrim sonrasında bölgedeki doğal müttefikini kaybetmiş, milyarlarca dolarlık silah ticareti ve petrol sevkiyatı bir anda kesilmiş, bu alanlarda çalışan 41.000 ABD vatandaşı ülke dışına çıkarılmıştı.²⁶ Rehinerler krizi olarak bilinen olayla birlikte ABD-İran ilişkileri tamamen kesilecekti. Kasım 1979'da Humeyni yanlısı öğrenciler, Tahran'daki ABD elçilik görevlilerini 444 gün süreyle rehin almış, bu kişilerin ancak, ABD'ye kaçan Şah'ın kendilerine iade edilmesi karşılığında serbest bırakılacağını ifade etmişlerdi. ABD bunun üzerine İran'ın ülke içindeki mal varlığını dondurmıştı. ABD yine BM nezdinde İran'a ekonomik yaptırımlar öngören kararı çıkarmak istemiş fakat Sovyet vetosu yüzünden bu karar alınamamıştır. Sovyetler Birliği bu jestiyle İran ile ilişkilerine uzun vade de yatırımlar yapmıştır. Nisan 1980'de ABD'nin, başarısız kurtarma operasyonunun ardından İran, Irak'la savaşa girme ihtimali üzerine 1981 yılında Amerikalı rehinerler serbest bırakmıştır.²⁷

Gelişen bu olaylar sonrası Ortadoğu'da denge ABD aleyhine bozulmuştur. Bu durumda ABD'nin, Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden biri olan İsrail de zor duruma düşmüştü.²⁸ Arap-İsrail çatışmasına destek veren ülkelere bu dönemden sonra İran da katılmıştır.

1.2.2. Camp David Anlaşması ve İran-Irak Savaşı

Camp David Süreci, İran-Irak savaşının nedenlerini anlamlandırma açısından önemlidir. Eylül 1978'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, ABD Başkanı Jimmy Carter'ın girişimiyle İsrail Devlet Başkanı Menahem Begin'le Camp David'de bir araya gelmiş ve Mart 1979'da da İsrail'le bir anlaşma imzalamıştır.²⁹ Bu süreç Mısır'ın Arap dünyasından dışlanmasına ve Arap Birliği üyeliğinin askıya alınmasına neden olmuştur.

²⁶ Arı, a.g.k.,ss.129-147.

²⁷ Aral, B., Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, Kırıkkale, 1999, s.74

²⁸ Koç, Ş.B., "İyi Kötü Çirkin ve ABD'nin Ortadoğu Politikaları", Stratejik Analiz, Cilt 2, Sayı 21, Ankara, Ocak 2002,s.9.

²⁹ Bektaş, A., "Ortadoğu'da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış", Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu, (Der. Sabahattin Şen), İstanbul, 1993, s.283.

Ayrıca 1979 İran Devrimi, (nüfusunun % 60'ı Şii'lerden oluşan) Irak için bir tehdit unsuru olarak algılanmaktaydı. Devrim sonrası, Irak'ın Necef, Kerbela gibi şehirlerinde büyük halk hareketleri yaşanmıştır. İran lideri Humeyni devrimden hemen sonra İran Devrimini dünyanın dört bir köşesine yayacaklarına ilişkin beyanatlar vermiştir, Humeyni söz konusu beyanatların birinde; *“İran ordusunun Şah'ı devirmek için halka destek verdiği gibi, Irak halkı ve ordusu da Baas rejimini yıkmak için bir araya gelmeli.....çünkü Irak rejimi İran'a, İslam'a ve Kuran'a saldırıyor”*³⁰ şeklinde sözler sarf etmiş, bu sözler Bağdat Hükümeti'ni tedirgin etmiştir.

Saddam Hüseyin, İran Devrimi'ni, kendi ülkesindeki iç tehdit boyutunun yanında dış tehdit unsuru olarak ta görmüştür. İran'da Şah'ın devrilmesiyle birlikte, Mısır'ında Arap dünyasındaki popülaritesini yitirmesi, bir anlamda Saddam Hüseyin'e liderlik kapısını aralamıştır. Bu bağlamda Saddam Hüseyin'in İran Devrimi sonrasında ortaya çıkan Humeyni Hükümeti'ni liderliği önünde engel olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

İran Irak ilişkilerinin bu stratejik boyutunun yanında birde sınır anlaşmazlığı yönü vardır. Dicle ve Fırat nehirlerinin Basra körfezinin kuzeyinde birleşmesinden oluşan, 185 km'lik suyoluna 'Şattül Arap' ismi verilmiştir.³¹ Bu nehrin paylaşımı ve denetimi Osmanlı Devletinden bu yana iki ülke arasındaki başlıca sorundur. Bu nehir 1937 anlaşmasıyla Irak'a, 1975 yılındaki Cezayir Antlaşması'yla da İran'a bırakılmıştır. Irak, İran'da devrim sonrası ortaya çıkan kargaşa ortamından yararlanarak Cezayir Antlaşması'nı tek taraflı tanımadığını ifade etmiştir. Saddam Hüseyin böylelikle Şattül Arap su yolunu ve İran'ın Araplardan oluşan Kuzistan bölgesini kendi egemenliği altına alabileceği hesabı içindedir.

Bunun yanında, 1980 yılında Başkan Yardımcısı Tarık Aziz'e yönelik bir suikast girişiminde bulunulmuş, Bağdat Yönetimi bu suikast girişiminden İran'ı ve Şii Dava Partisi'ni sorumlu tutmuş ve bu partinin önde gelenlerini idam etmiştir. Bu gelişmeler iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiş, 1980 Eylül'ünde Irak uçakları, İran'ın 10 adet hava üssünü bombalayarak savaşı fiilen başlatmıştır.³²

³⁰ Gözen, a.g.k.,s.97.

³¹ Arı, a.g.k.,s 193.

³² Sezal, a.g.m.,s.117.

Türkiye İran Irak savaşında tarafsızlık politikası izlemiştir. 8 yıl süren bu savaş İran ve Irak'ın kaynaklarının yok olmasına neden olmuş, bu arada ucuz Türk mallarına rağbet artmıştır. Böylelikle Türkiye savaş boyunca iki ülkeyle olumlu ekonomik ilişkiler kurmuştur. Türkiye'nin Irak'a ihracatı savaş öncesi 135 milyon \$ iken bu rakam 1985 yılında 7 kat artarak 961 milyon \$'a ulaşmıştır.³³

Körfez ülkeleri de, bölge dengelerinin değişmemesi açısından, iki ülkeden birinin mutlak galip olmasını istememektedirler. Körfezdeki hareketlilik ve statükonun bozulması endişesi bu ülkeleri ortak bir güvenlik sistemi içinde yer almaya itmiş, ABD' de bu girişime öncülük etmiştir. 1981 Mayıs'ında 6 Körfez ülkesi (Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, BAE, Umman, Katar) Körfez İşbirliği Konseyi'ni (Gulf Cooperation Council;GCC) oluşturmuşlardır. Irak'la aralarında İşbirliği Antlaşması bulunmasına rağmen, Sovyetler Birliği bu savaşa doğrudan taraf olmamış bunun yerine ABD karşıtı İran'ı örtülü olarak, uzun vadede destekleme yolunu seçmiştir.

ABD ise reelpolitik anlayışla, çıkarlarının gerektirdiği durumlarda her iki tarafı da eş zamanlı ve örtülü olarak desteklemiş yani dengelemiştir, örneğin; bir yandan İran'a silah satmış, bir yandan da Irak'a kredili buğday ihraç etmiştir.³⁴ Fakat ABD, özellikle İran'ı tehlike gördüğü süre içinde, Irak yanlısı bir politika izlemiş örneğin; bir süre Irak'ı, terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkarmış, silah ve lojistik malzeme satmış, büyük çapta tarım kredileri sağlamıştır. Savaşın 8 yıl gibi uzun bir süre devam etmesinin ardında ABD'nin statükoyu koruma politikasının payı büyüktür.

İran Irak Savaşının sonlarına doğru Mart 1988'de, Irak'ın Süleymaniye bölgesinin Halepçe kasabasında yaşayan Kürt halkı, 20.000 İran askerinin bölgeyi almasına yardım etmesi üzerine, 16-17 Mart günü Saddam Hüseyin, bölgeyi kimyasal silah (sınır gazı) kullanarak bombalamıştır. Bu bombardıman sonucu yaklaşık 5000 kişi hayatını kaybetmiştir. Yine 1988 yılının Ağustos ayında Saddam Hüseyin, KDP'nin elindeki vadileri, kimyasal silah kullanarak bombalamış, bunun sonucunda 50 bini Türkiye sınırına olmak üzere 70 bin Iraklı Kürt vatandaşı sınırlara yığılmıştır. Bağdat Hükümeti'nin Enfal Operasyonu adını

³³ Barkey, H.J., "Koşulların Zorladığı İlişki:Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak", Avrasya Dosyası, Cilt 6 Sayı 3, Ankara, 2000, s.31.

³⁴ Bkz; Uzgöl, İ., "İran Gate Skandalı", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar Cilt.2 , İstanbul, 2002, s.52.

verdiği bu olaylar tarihe Halepçe Katliamı olarak geçmiştir.³⁵ ABD Kongresi ve Avrupa bu insanlara sınırı açmadığı için, Türkiye’yi eleştirmelerine rağmen kendileri özenle seçtikleri 1018 kişiyi ülkelerine kabul etmişlerdir.³⁶

Türkiye, Halepçe Katliamından sonra sınıra yığılan sığınmacılara, çekinceli olarak imzaladığı, 1951 tarihli BM Mültecilerin Hukuksal Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi³⁷ hükümleri doğrultusunda davranmıştır. Bu sözleşme hazırlanırken özellikle 2. Dünya savaşı sonrası şartlar göz önünde tutulmuş, dönemin Almanya, İtalya gibi ülkelerinde yaşananlar baz alınarak kaleme alınmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi, 1951 tarihinden önce Avrupa’da olan olaylarla sınırladığını belirterek, çekinceli olarak imzalamıştır. Yani Türkiye 1951’den sonra ve Avrupa dışından ülkesine sığınan insanlara, yukarıdaki çekinceye dayanarak göçmen, savaş esiri, mülteci gibi statüleri tanımamıştır. Oysa Türkiye’nin bu tutumu, daha önce Afgan ve Bulgar sığınmacılara uygulanmadığı, bu insanlara sınırın açılıp serbest veya iskânlı göçmen statüsü tanındığı, yani ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.³⁸

Halepçe Olayları esnasında Özal’ın daha önce örneklerine sıkça rastlandığı biçimde popülist bir politikayla Kuzey Irak’ta tehdide maruz kalan halkı, Türkiye’ye ilticalarını teşvik eden sözler sarf etmiştir. Özal’ın bu açıklamaları TSK’yı ve Dışişlerini güç durumda bırakmıştır. Dönemin Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay, Özal’ın tavrını; *“...bir çırpıda yapılan adeta davetiye niteliğindeki bir açıklama yerine mülki ve askeri makamlara önceden emir verilerek ve gereken koordinasyon, planlama, hazırlık ve düzenlemeler yapılabilirdi...”* şeklinde eleştirerek, Irak sınırındaki bu yığılmadan duyduğu güvenlik kaygısını şu ifadelerle dile getirmiştir; *“...toplu geçiş yapılan yerlerden bir kaçında toprağa gömülmüş mühimmat bulunmuştur. Geçenler arasında PKK mensuplarından kim bilir kaç kişi vardı ve kaç güvenlik mensubu ve vatandaş bu silahların hedefi olmuştu.”*³⁹ Türkiye’nin Halepçe olaylarındaki sosyal ve güvenlik kaynaklı bu endişeleri, 1991 Körfez Savaşı’na örnek teşkil edecektir.

³⁵ Oran, B., Kalkık Horoz, Ankara, 1998, s.34.

³⁶ Özdağ, Ü., Türkiye Kuzey Irak ve PKK, Ankara, 1999, s.55.

³⁷ Sözleşmenin 1.maddesi şu şekildedir; “1 Ocak 1951 tarihinden önceki olaylar sonucu olarak... çeşitli nedenlerden ötürü... daha önce otura geldiği ülkenin dışında bulunup, bu ülkeye geri dönme olanağından yoksun olan yada dönmek istemeyenlere mülteci denir.” Bkz. Yenisey, F., Milletlerarası Ceza Hukuku, İstanbul, 1988, s.29.

³⁸ Tahranlı,T., “1988 Yılında Irak’tan Ülkemize Gelen Sığınmacıların Hukuksal Statüleri Konusunda Uluslararası Hukuk Bakımından Bazı Düşünceler”, Halepçe’den Kamplara Kürtler, İstanbul, 1990, s.61.

³⁹ Torumtay, N.,Orgeneral Necip Torumtayın Anıları, İstanbul, 1993, s.97.

Irak'ın sicilinde Halepçe Katliamı gibi bir olumsuzluk varken, 1980'lerin sonunda BM İnsan Hakları Komisyonu'nun, Irak'ta insan hakları ihlallerini araştırma önerisi, ABD tarafından önlenmişti.⁴⁰ ABD'nin bu tutumuna paralel olarak BM Güvenlik Konseyi de Irak'a karşı etkili yaptırımlar uygulamakta kararsız kalmıştır.⁴¹ Yine bu dönemde Donald Rumsfeld, Başkan Reagan'ın özel temsilcisi olarak Saddam Hüseyin'le görüşmüştür.⁴² ABD Körfezdeki menfaatleri doğrultusunda, İran gibi bir tehdidi çevrelerken kendi eliyle Irak'ın önünü açmıştır. Bir diğer ifadeyle Irak'ın 1990 Ağustos'undaki emelleri, önceki yıllarda ABD tarafından beslenmiştir. Körfez Savaşı sonrasında Noam Chomsky, ABD'nin 80'lerdeki bu politikasını “...Saddam Hüseyin kendi halkına karşı kimyasal silah kullanırken ABD ve İngiltere'nin tepkisi ne olmuştur.....ABD ve İngiltere'nin gösterdikleri tepki bu gözde canavarlarına verdikleri destekleri iyice artırmak yönünde olmuştur. Öyle ise ABD'nin Irak'taki politikasının nedeni Saddam Hüseyin'in cinayetleri olamaz.” şeklinde eleştirmişti.⁴³ Aslında bu eleştiride büyük bir haklılık payı olduğunu söylemek mümkün., ABD'nin Saddam Hüseyin ve Irak'a yönelik değişen politikalarında, insan hakları ve demokrasi gibi kavramların rol oynadığını söylemeyiz. Bu değişen politikalarda daha çok, Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD'nin “yeni dünya düzeni” projesi çerçevesinde değişen politikalarının olduğu gerçektir.

1.3. Türk- Amerikan İlişkileri

Her ne kadar Türk Amerikan ilişkileri Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde ticaret odaklı şekillense de, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye-ABD ilişkileri, her iki ülkenin de ulusal güvenlik politikaları çerçevesinde tanımlanan ortak çıkarlar üzerine kurulmuştur. Sovyet tehdidine karşı oluşturulan ortak güvenlik stratejileri, ABD-Sovyet ilişkilerinde yaşanan dalgalanmalardan etkilenmiş, Türk-Yunan sorunları ve Kıbrıs meselesiyle zaman zaman gelgitler yaşamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi iki ülke arasındaki ilişkilerde bir duraklamaya neden olmuşsa da, Körfez Savaşı sırasında üstlendiği önemli rol, Türkiye'nin jeopolitik önemini, ABD'nin tek süper güç olarak kaldığı yeni dünya düzeninde de koruduğunu göstermiştir.

⁴⁰ Uslu, N., “Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları”, A.Ü.S.B.F Dergisi, S.54, Ankara, Temmuz- Eylül 1999, s.169.

⁴¹ Aral, a.g.k., s.45.

⁴² Özkan, a.g.k., s.513.

⁴³ Özkan, a.g.k., s.336.

1.3.1. Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Türkiye'nin ABD ile ilişkileri ticaret ile başlamıştır. Bu süreçte, Amerikalı misyonerlerin de son derece etkili oldukları bilinmektedir. Diplomatik ilişkiler ise 1823 yılında açıklanan Monroe Doktrini'nin hemen ardından bir çerçeveye oturtulmuştur. ABD, o yıllardan itibaren Osmanlı'yı "doğunun anahtarı" saymış ve ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Cumhuriyet döneminde iki ülke arasındaki ilişkiler genişleyerek sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde Türk-Amerikan ilişkileri görece bir durgunluk yaşamıştır. ABD'nin daha izole hareket etme politikası ve Büyük Ekonomik Buhran ile içine kapanması, Türkiye'nin ise bir yandan ekonomik sorunlarla boğuşurken bir yandan da kendi bölgesi içinde siyasal konumunu güçlendirmeye çalışması, Avrupalı büyük devletler ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltmesi, Türk Amerikan ilişkilerinde önemli sayılabilecek gelişmelerin önüne geçmiştir.⁴⁴

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye-ABD ilişkileri, 1960'a kadar sarsıntısız, sağlam ve tam bir dayanışma gösterir. Bu ilişkiler tam bir ittifak münasebetidir ve Amerika, Türk Dış Politikasının en önemli dayanağı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Türkiye'nin izlediği dış politika, tamamen Sovyet korkusuna da bağlı olarak, Batı Kampı ve özellikle de ABD ile ittifak ilkesine dayandırılmıştır. Yalta Konferansında, ABD ve SSCB arasında, dünyanın hegemonya bölgeleri olarak paylaşılmasından sonra Türkiye, ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikasında kilit bir rol üstlenerek 1947 Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile, ABD'nin önderliğini üstlendiği sistem içinde yer alma isteğini bir politik uygulamaya dönüştürmüştür.

Türkiye-ABD ilişkileri açısından 1950'ler yoğun bir dönem oluşturmuştur. Bu yıllarda Türkiye, ulusal çıkarını Soğuk Savaş sırasında ABD kampında yer alma ile özdeş biçimde yorumlamıştır. Türkiye, ABD ile birlikte Kore Savaşı'na katılmış; 1952'de NATO'ya üye olmuş; 1957'de Eisenhower Doktrini'ni, resmen açıklamasa da, kabul etmiştir. Ancak, 1950'lerin ortalarında ekonomisi darboğaza giren Türkiye, bu konuda ABD'den beklediği desteği alamayınca Amerikan yardımlarından beklentilerini azaltmış ve dış politika

⁴⁴ Gürkan, A.- Beriş Y., Türk Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler, www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATE2.PDF+t%C3%BCrk+amerikan+ili%C5%9Fkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=2&gl=tr (28.09.2007)

yönelimlerini Avrupa ile çeşitlendirmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, ABD’den de destek görmüş ve Türkiye, 1959 yılında Ortak Pazar’a başvurmuştur. Buna rağmen, Ankara’da ABD’nin politik çizgisinden fazla dışarı çıkılmamış, hatta 1958 Irak Devrimi sonrasında ABD’nin Lübnan çıkarması sırasında Türkiye’deki üslerin NATO amaçları dışında kullanılmasına izin verilmiştir. Ankara, 1959’da, Yunanistan’ın reddettiği Jüpiter füzelerinin Türkiye’ye yerleştirilmesini kabul etmiştir⁴⁵.

1960’ların Türk Dış Politikasında NATO hala temel taş niteliğinde kalsa da, Soğuk Savaş sürecinde yumuşama yaratan 1960’ların “Barış İçinde Birlikte Yaşama” ve 1970’lerin “detant” süreçleri, Türkiye’nin ABD’ye yönelik politikalarında olumsuz rol oynamıştır. Kendi öneminin eksildiği algılaması içindeki Türkiye, güvenliği açısından ABD ve Batı’ya kendini daha fazla bağımlı hissetmiştir. Türkiye’de ordunun 27 Mayıs 1960’ta yönetime el koymasıyla birlikte Arap ülkeleri ve bağlantısızlar hareketi ile ilişkileri geliştirmek suretiyle dış politikada çeşitlilikten söz edilmeye başlanmıştır. İktidarların kararlarına yansımamakla birlikte, 1960’lar boyunca iç gelişmelerde giderek artan anti-Amerikan eğilimler, dünyada siyasi bloklar arasındaki gerilimin azalması, ve bağlantısızlar grubunun etkisi gibi faktörler dolayısıyla, Türk- Amerikan ilişkilerinde bazı sarsıntılar yaşanmıştır.⁴⁶ Bilhassa 5 haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu ile 1975-1978 ambargosu, Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde çok büyük tesirleri olmuştur. Bu tesirler ise Türk Dış Politikası’nda Sovyetler Birliği ve Orta Doğu ile olan münasebetlerin değerlendirilmesiyle yeni bir şekil almaya başlamıştır. Ayrıca 1962 Küba krizi sırasında Türkiye’nin bir pazarlık unsuru yapılmaktan öte değerlendirilmemesi, bu pazarlıklarda Türkiye’nin çıkarlarının hesaba katılmaması ve ABD’nin Jüpiter füzelerini Türkiye’den sökme kararını alması ilişkilerdeki güven unsurunu sarsmıştır.

Bu olaylar, Amerika’nın kendi menfaatlerini müttefiklerinkinin üstünde tuttuğunun bir işaretini olarak yorumlanmıştır. Son olarak öğrenci hareketlerinin 1968’den itibaren başlamasına paralel biçimde, anti-Amerikan gösterilerde gözlenen artış, toplum içindeki Amerikan aleyhtarlığının yükselişi de ilişkilerde sarsıntı yaratan bir gelişme olarak nitelenebilir.⁴⁷

⁴⁵ Gürkan, A.,- Beriş Y., a.g.m.s.1

⁴⁶ Gürkan, A.,- Beriş Y., a.g.m.s.2

⁴⁷ Armaoğlu, F., 20.Yüzyıl Türk Siyasi Tarihi Cilt :1914-1980, İstanbul, 1991, ss.819-820.

1970 ile 1974 yılları arası dönemde Türk – Amerikan ilişkilerinde dikkat değer bir gelişme olmamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Amerika'nın baskısıyla 1971'de yasakladığı afyon ekimini, 1974'te tekrar serbest bırakması ile ilişkilerde yeni sorunlar baş göstermiş; 1974 Kıbrıs müdahalesi ve 1975-1978 arasında Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu ile ilişkilerde belirgin gerilimler yaşanmıştır.⁴⁸

Kıbrıs krizi ve Türkiye'yi daha da doğrudan ilgilendiren Amerikan silah ambargosu çerçevesinde Amerika ile ilişkilerde yaşanan sorunlara paralel biçimde, 1970'lerde batıda Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi olmak üzere çaba gösterilmiştir. Bu yıllarda, Yom Kippur Savaşı'nı izleyen petrol ambargosu ve Kıbrıs müdahalesinin ABD silah ambargosu ile birleşen etkisi, Türkiye'nin ekonomik bir krize girmesine neden olmuştur. ABD ambargosu ancak 1978 Eylül'ünde kaldırılmış ve Türkiye, göreceli bir rahatlığa kavuşmuştur.⁴⁹

İran'da 1979 başında Ayetullah Humeyni'nin Şah'ı devirmesi ve sonrasında meydana gelen gelişmeler Amerika İran ilişkilerini tamamen kopmasına getirmişti. Yine aynı yılın 27 Aralık tarihinde SSCB'nin Afganistan'a girmesiyle birlikte, Amerika, Türkiye'ye stratejik olarak daha fazla önem atfetmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından yapılan değerlendirmelerde Türkiye, ABD için krizli bir bölgede güvenilir bir müttefik olarak tanımlanmıştır. Irak ile İran arasında 1980 Eylül'ünde patlayan ve 8 yıl süren savaş da Türkiye'nin bölgesel önemini artıran diğer bir etken olmuştur.

Cumhuriyetçi ABD Başkanları Ronald Reagan ve George Bush'un görece sert politikalarının damga vurduğu bu dönemde, Türkiye-ABD ilişkileri açısından belirleyici öneme sahip gelişme, Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın (SEİA) imzalanmasıdır. Bu arada, ABD, Türkiye'de 12 Eylül 1980'de yapılan askeri darbeyi anlayış ile karşıladığını açıklamış, 1980 Kasımında Amerika'da başkanlık seçimini Ronald Reagan'ın kazanmasının ardından, Türkiye ile Amerika arasında yeni bir yakınlaşma dönemi açılmıştır.⁵⁰

İktidara gelen Reagan Türkiye'ye yardımın devam edeceğini bildirmiş ve 13 Eylül'de ABD Büyükelçisi Ankara'yı ziyaret etmiştir. Avrupa ile ilişkileri sekteye uğrayan 12 Eylül rejimi, dış politikada bütün ağırlığını ABD'ye vermiştir. Bu dönemde Amerika ile ilişkilerde

⁴⁸ Armaoğlu, a.g.k., s.824.

⁴⁹ Gürkan, A.-Beriş Y., a.g.m.,s.3

⁵⁰ Armaoğlu, a.g.k., ss.824-825.

güvenlik yine ön planda olmuştur. ABD ile daha önce tek taraflı bir yardım akışı mecrasında süren ekonomik ilişkiler ise, ancak 1980'lerden sonra ivme kazanmaya başlamıştır. Türkiye, 1980'lerde ekonomi ve ticaretinin uluslararasılaşma sürecine girmesiyle, ABD ile klasik ilişkisini yeni bir boyuta taşımak istediğini “yardım değil ticaret” sloganı ile ortaya atmıştır. ABD, Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçişini desteklemek amacıyla 1980-1987 arasında IMF kredileri, borç ertelemeleri ve askeri yardımlar da dahil olmak üzere Türkiye'ye 13 milyar dolarlık bir kaynak aktarmıştır.⁵¹

Türkiye-ABD ilişkilerinde yükselen ivme 1990'lı yılların başında da devam etmiştir. “Berlin Duvarı”nın yıkılması ve “Soğuk Savaş”ın sona ermesiyle belirlenen bu dönemin başlangıcının şüphesiz en önemli sayılabilecek olayı, Saddam'ın Irak'ına karşı girişilen “Çöl Fırtınası” harekatında yapılan işbirliğidir. Türkiye, bu kriz sırasında, Amerika ve müttefiklerinin yanında gönüllü olarak yer almıştır. Savaşa doğrudan katılmamakla birlikte topraklarındaki üslerin kullanımına ve Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlanmasına izin vermiş; Irak'a karşı uygulanan ekonomik yaptırımlara da katılmıştır. Körfez krizi ve savaşının ardından Türkiye-ABD ilişkilerinin, ABD'nin özellikle “soğuk savaş sonrası dönemde Ortadoğu bölgesine verdiği öneme paralel olarak, yeni bir döneme girdiğini söylemek mümkündür.⁵²

1.3.2. Reagan Dönemi ABD'nin Ortadoğu Politikası

Bölgede meydana gelen gelişmelerle birlikte ABD'nin ‘Çifte Direk Politikası’ da geçerliliğini yitirmiştir. Başkan Reagan dönemiyle birlikte bu politika yerini, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını tehlikeye düşürecek güçleri dengeleme ve kendi hareket yeteneğini artırmaya yönelik stratejilere bırakmıştır.

ABD'nin, 1949 yılında İngiltere egemenliği döneminden beri bölgede, Ortadoğu Komutanlığı adında bir kuvveti bulunmaktaydı. Ancak Ortadoğu'daki bu askeri gücün, rehineler krizi esnasında istenilen fonksiyonellikten uzak, biraz da sembolik bir güç olduğu görülmüş, bu yüzden bölgede doğrudan bir ABD varlığına imkân tanıyan, ABD çıkarlarının ve müttefiklerinin tehlike altında bulunduğu durumlarda, süratli hareket yeteneğine sahip

⁵¹ Gürkan, A.- Beriş Y., a.g.m., ss.4-6.

⁵² Gürkan, A.- Beriş Y., a.g.m., s.8

başka bir güç kurulması öngörülmüştür. Bu amaçla Acil Müdahale Ortak Görev Gücü (Rapid Deployment Joint Task Force: RDJTF) adında yeni bir yapılanmaya gidilmiştir.

Yine aynı dönemde yeni yapılacak bu güç için, gerekli lojistik malzemenin depolanıp gerektiğinde devreye sokulacağı, elverişli bir üs arayışı içine girilmiştir. Bu konuda ilk akla gelen ülke İsrail'dir, fakat İsrail'in gerek Sovyet menzili içinde olması, gerekse Sovyetler Birliği ile askeri işbirliği anlaşması yapan Suriye'ye komşu olması, bu ülkeyi tehlikeye atacağından dolayı üs için uygun görülmemiştir.⁵³ Ayrıca üssün bir ön karakol niteliğinde olması, Körfezde olabilecek bir kriz esnasında, müttefik hava kuvvetleri yardımına kadar bölgeye set olabilecek bir yeterliliğe sahip olması ve etkin bir kara harekât gücüne sahip olması gerekmektedir. Zira, ABD Kongresi, maliyet açısından ve ülkenin verebileceği kayıplar açısından, ABD'nin doğrudan bir cephe savaşına girmemesi konusunda hassas davranmaktaydı.⁵⁴ Bu yüzden üs için Kenya, Somali, Umman gibi ülkeler üzerinde durulmuşsa da istenilen yeterlilikte olmadıkları görüşüne varılmıştır.

ABD, yeni Ortadoğu stratejisini geliştirdiği bu dönemde, bölgeye yönelik muhtemel bir Sovyet saldırısı anında, tampon konumunda olan Türkiye'nin ve radikal İran'ı çevreleyen bir kısım ülkelerin Müslüman olduğunu dikkate almış, şekil verdiği bölge politikasında bu faktörü göz önünde bulundurmıştı. Bu bağlamda 1980'den sonra Pakistan, Suudi Arabistan, Kuveyt, Türkiye gibi ABD ile ilişkileri iyi olan Müslüman nüfusa sahip ülkeler arasında, iyi ilişkiler ağı kurmayı planlamıştı. 'Yeşil Kuşak Projesi' olarak adlandırılan bu politikayla ABD, savunma konseptinin yanı sıra, siyasal açıdan da üye ülkeler arasında iyi ilişkiler düzenleyen, bir mekanizma tesis etmeye çalışıyordu. Bu projeyle birlikte Türkiye-ABD ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştı.

1.3.3. Özal Dönemi Siyasal Gelişmeler ve ABD ile İlişkiler

Türkiye-ABD ilişkileri, 1980'den sonra inişli çıkışlı bir seyir izlemeye devam etti. 1979 yılında Demirel Hükümeti, ABD ile yapılması planlanan Savunma İşbirliği Anlaşması'nı sadece NATO amaçları çerçevesinde kalmasını talep etmiş, ABD'nin İncirlik Üssü üzerindeki geniş hareket seçeneklerini sınırlamış, rehineler krizi yüzünden araları açık olan İran'a ortak yaptırım teklifini geri çevirmiştir. Ayrıca Türkiye, ABD'nin ısrarlarına

⁵³ Koç, a.g.m.,s.13.

⁵⁴ Köni, H., "Yeni Uluslararası Düzendeki Türk ABD İlişkileri", **Yeni Türkiye**, Sayı.3, Mart Nisan 1995 s.429.

rağmen, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüş talebini veto etmiştir. Yine 1979 yılında Türkiye, ABD'ye rağmen FKÖ'nün Ankara'da temsilcilik açmasına izin vermiştir.

Bu gelişmelere karşın ABD, 12 Eylül askeri müdahalesi ardından yayınladığı İnsan Hakları Raporunda, Türkiye'de askeri rejimin ülke içinde temel hak ve hürriyetleri ciddi şekilde ihlal ettiğini belirtmişti.⁵⁵ 12 Eylül askeri müdahalesi sonrası Avrupa devletleri de Türkiye'ye tavrı alırken, Varşova Bloku aynı tavrı almamış, Bulgaristan ve Sovyet heyetleri Türkiye'ye gelmişlerdi.⁵⁶

Türkiye-ABD ilişkilerinin seyri bu biçimdeyken, 1980 sonrası bölgesel gelişmeler, biraz da ani sayılabilecek bir değişimle, iki ülke ilişkilerine pozitif yönde ivme kazandırmıştır. ABD bu ilişkileri, Körfezin güvenliği şeklinde gerekçelendirmemeye ve açıktan yürütmemeye özen göstermiştir. Türkiye'nin stratejik öneminin arttığı bu dönemlerde, ABD daha önce eleştirdiği askeri yönetimle kendi lehine iyi ilişkiler geliştirmiş, 80 öncesi Türkiye'den elde edemediği ayrıcalıklara bu dönemde kavuşmuştur, örneğin Türkiye'nin daha önce veto ettiği, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüş talebi bu dönemde kabul edilmiştir.

NATO'nun güneydoğu kanadında yer alan Türkiye, Sovyet tehdidi karşısında askeri modernizasyona ihtiyaç duymuş bu bağlamda, 1975 yılında ambargoyla kopan Türkiye- ABD ilişkileri tekrar tesis edilmiş, insan hakları ihlalleri gerekçesiyle kesilen ekonomik yardımlar başlatılmıştır. Yine bu dönemde (Aralık 1980) iki ülke arasında, 5 yıl süreyle geçerli Savunma Ekonomik İşbirliği Antlaşması (SEİA) imzalanmıştır. SEİA; Türkiye ekonomisine yardım ve ordunun modernizasyonuna karşılık, ABD'nin gerekli gördüğü durumlarda, Türkiye'deki üsleri kullanma dengesine dayanmaktadır. 1982 yılında ise Türk ve ABD heyetleri olası bir kriz anında kullanılmak üzere, müttefik ülkelerden gelen uçakların kullanımı amacıyla Muş ve Batman'da modern havaalanları inşasını öngören anlaşmalar imzalamışlardır.⁵⁷

ABD Türkiye ilişkilerinin hareketlilik kazanmasıyla, eş zamanlı ve doğru orantılı olarak, (Yeşil Kuşak Projesi çerçevesinde) Türkiye'nin bir kısım Ortadoğu ülkeleriyle de ilişkileri gelişmişti. 1980 yılında Türkiye, Taif'deki İslam Zirvesi'nde Başbakan düzeyinde,

⁵⁵ Yavuz, T., ABD'nin Kürt Kartı, İstanbul, 1993, s.104.

⁵⁶ Güldemir, U.,Çevik Kuvvetin Gölgesinde, İstanbul, 1987, s.24.

⁵⁷ Zincirleme Harekat Üsleri Anlaşması (Co-Located Operation Bases) için, bkz. Güldemir, a.g.k., s.164, SEİA için, bkz Oran, a.g.k.,s.337, 1982 Mutabakat Anlaşması (Memorandum of Understanding) için Oran, B.,Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar Cilt 2, İstanbul, 2002.s.47.

1984 yılında Kazablanka’da yapılan İKÖ toplantısında Cumhurbaşkanı düzeyinde temsil edilmiş, İKÖ’nün ekonomik alt örgütü olan İSEDAK başkanlığına seçilmişti. Yine 80’lerin başında Ankara, Mısır ve Pakistan devlet başkanlarını ağırlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerini “... bazı Arap ülkeleri I.Dünya Savaşında İngiltere ve Fransa ile işbirliği kurarak bize ihanet etmişlerdi, fakat şimdi bundan pişmanlık duyuyorlar...Türkiye’nin AT’ye üye olmak istemesi, Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini kesmesi gerektiği anlamına gelmez.” şeklinde ifade etmiştir.⁵⁸

1980’ler aynı zamanda ekonomik ilişkilerin ulus ötesi boyutlara ulaşp, uluslararası ilişkilerin en önemli ayağı olmaya başladığı dönemler ve küreselleşme sürecinin başlangıç yıllarıdır. Bu sürecin getirileri olan gelişen teknoloji, kitle iletişim araçları vb olgular, ABD tarafından iyi analiz edilmiş, bu gelişmeler sayesinde kendi ekonomi-politiği olan serbest piyasa ekonomisi, dünyanın dört bir yanına ihraç edilmiştir. Küresel düzenin yöneticisi ABD’ye ait bu politikaların Türkiye’deki yansıması ise 24 Ocak kararlarıdır. Bu kararlarla Türkiye’ye yüklü miktarda IMF kredileri sağlanmış, Türkiye’de dış yatırımlar artmış ve uluslararası finans çevrelerin etkisine girmiştir.⁵⁹

24 Ocak ekonomik kararları Türkiye’de NATO-ABD kanadına entegrasyonun, politik ayağının yanında, ekonomik ayağının da tamamlanmasında önemli rol oynamıştır.12 Eylül 1980 müdahalesinin ardından yönetimi devralan Milli Güvenlik Konseyi, 24 Ocak liberal ekonomik programın uygulanmasının devamına karar vermiş ve bu ekonomik programı uygulamak üzere Turgut Özal’ı hükümette görevlendirmiştir. Eylül 1980’de ABD’nin İstanbul’daki Başkonsolosu olan Daniel Newberry, ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığına Turgut Özal’ın getirilmesinin ülkesi açısından önemini; “Ankara’da ki ABD makamlarının çektiği oh’un sesi duyulabilecek kadar yüksekti” sözleriyle dile getirmiştir.⁶⁰

Türkiye’nin pazar ekonomisine açıldığı yıllar, aynı zamanda Özal’ın Türk siyasetinde yükseldiği dönemlerdi. Özal’ın piyasacı-liberal değerlerle, İslamcı muhafazakâr değerler arasında oluşturmaya çalıştığı sentez, ABD’nin makro plandaki stratejisi, ‘piyasa ekonomisinin modellenmesi ve yeşil kuşak teorisiyle’ bir anlamda uyum sağlamış, her iki taraf da bu durumdan yararlanmışlardır. 1980–82 yılları arasında ekonomiden sorumlu

⁵⁸ Gözen, a.g.k., ss.11- 21.

⁵⁹ Oran, a.g.k., s.16

⁶⁰ Cemal, H., Özal Hikâyesi, Ankara, 1990, s.305.

Başbakan Yardımcısı olan Özal, 1982 yılında ABD'ye giderek burada IMF ve Dünya Bankası yetkilileriyle kurmak istediği yeni parti konusunda görüşmüş, yurda döndükten sonra da Kenan Evren ve diğer MGK yetkililerinin bu konuda olurlarını almıştır. 12 Eylül şartlarında yeni parti kurmanın zorluklarını tahmin eden Özal bu süreci “... kolay iş değil parti kurmak... gireceksin, bir sürü insanı konuşturacaksın....bir sürü mali külfet yükleneceksin.....ondan sonrada müsaade etmeyecekler. Onun için peşin peşin izin almak en doğrusuydu...” şeklinde anlatmıştır.⁶¹ 1983 yılında ANAP'ı kuran Özal, aynı yıl yapılan genel seçimlerde, %46 oranında oy ve 213 milletvekiliyle iktidara gelmiştir.

Özal, liberalizmi hem ekonomik, hem de siyasal açıdan hayata geçirmeye çalışmıştır, daha doğrusu ekonomik kalkınmayı demokrasi yolunda ilerlemenin lokomotifi olarak görmüştür. Özal toplumsal hayatta ekonomik kalkınma- demokrasi ilişkisi üzerine düşüncelerini “...Önce ekonomi yasaklardan arındırılacak, tam liberal olacak. Bu yolla ekonomi güçlenecek...bütün bunlara paralel olarak da demokrasi gelişecek Batıda da demokrasinin temelinde liberal ekonomi yatmıyor mu?...” şeklinde açıklamıştır.⁶²

Bu dönemde Türk Ceza Kanunu, Türk Parasını Koruma Kanunu ve Bankalar Kanununda yapılan düzenlemelerle, önceki döneme ait bürokratik yapı, bireysel özgürlükler ve toplumsal girişimcilik lehine daralmıştır. Yine bu dönemde bir yandan, borsanın kurulması, ithalatın önündeki engellerin kaldırılması, dövizin serbestçe kullanılması, özel üniversitelerin açılması, haberleşme ve iletişim ağlarının yaygınlaşması gibi olumlu gelişmeler yaşanıp, iş örgütleri, çevre, sanat, tarih kuruluşları vasıtasıyla sivil toplum dinamizm kazanırken;⁶³ bir yandan da gelir dağılımının bozulması, eğitim ve bilgi üretimi paralı hale gelerek fırsat eşitliğinin yok edilmesi, hayali ihracatlarla devletin dolandırılması, dış borçların büyümesi gibi olumsuzluklar meydana çıkmıştır.⁶⁴

1982 Anayasası, cumhurbaşkanının kabine karşısında güçlendirildiği, güçlü devlet içinde güçlü yürütmenin var olduğu, bir siyasal sistem öngörmüştü.⁶⁵ Özal bu sistemi en iyi bilen ve kendi lehine kullanan bürokratların başında gelmiştir. Özal siyasal konumuyla ilgili yapmış olduğu bir değerlendirmede “...politikada büyük bir role sahip olduğum doğrudur.

⁶¹ Barlas, M., Turgut Özal'ın Anıları, İstanbul, 1996,s.28.

⁶² Cemal, a.g.k.,s.307.

⁶³ Göle, N., “80 Sonrası Politik Kültür”, Melez Desenler, İstanbul, 2000, ss.46–56.

⁶⁴ Çavdar, T., Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950–1995, Ankara, 1996, s.288.

⁶⁵ Aydın, M., “Yirmi Yıl Önce, Yirmi Yıl Sonra Türk Dış Politikasında Değişim ve Süreklilik”,Foreign Policy, İstanbul, Mayıs-Haziran 2001,s.51.

Dış politika yürütme kanadı tarafından yapılır ve ben de Cumhurbaşkanı olarak yürütmenin en önemli kanadıyım. Anayasaya bakınız hükümleri 1961 Anayasasına benzemez... Cumhurbaşkanı başkomutandır MGK'nın başkanıdır.....tüm bunlar Cumhurbaşkanının geniş yetkilere sahip olduğunu gösterir.” demişti.⁶⁶ Bu gerekçelerden hareket eden Özal, gerek başbakanlık yaptığı dönemde, gerekse cumhurbaşkanlığı döneminde, bürokratik devlet yapısına aykırı biçimde, diğer karar alma mekanizmalarını devre dışı bırakan politikalar izlemiş, yer yer Türkiye'yi bağlayıcı açıklamalar yapmış, diğer yönetim organlarını zor durumda bırakmıştı.

Özal'ın devlet idaresinde diğer kurumları pasifize edip inisiyatifi tek başına ele almasının nedenlerinden biri, ABD gibi bir kısım ülkelerde bulunan başkanlık sistemine duyduğu ilgi ve bu sistemle Türkiye'de ki yönetim yapısı arasında kurmak istediği paralelliktir. Özal gazeteci Ertuğrul Özkök'e başkanlık sistemi hakkındaki düşüncelerini *“...bizim Anayasamızda iki maddeyi (104 ve 119. maddeler)⁶⁷ değiştirdiğimiz taktirde, biz de başkanlık sistemine geçmiş oluruz...”* biçiminde dile getirmiş,⁶⁸ yine bir başka değerlendirmesinde ise; *“1982 Anayasası sanki başkanlık sistemi için hazırlanmış da son anda bir değişiklik yapmışlar, vazgeçmişler...”* şeklindeki ifadeleriyle iki sistem arasında benzerlikler kurmuştur.⁶⁹

Özal iktidar olduğu dönemde, başkanlık sistemine nazaran Türk siyaset yapısındaki hukuksal yetki boşluğunu, ANAP'ın kendisine sağladığı siyasal güçle doldurmuştur. Özal cumhurbaşkanlığı gibi tarafsız olması gereken bir konumda bile TSK, Meclis gibi kurumları etkisi altında tutmaktan geri kalmamış, kendisinden sonra ANAP Genel Başkanı ve Başbakan olarak Yıldırım Akbulut'u belirlemiş, Genelkurmay Başkanlığı için geleneksel seçim teamüllerin dışına çıkarak, Necdet Üruğ'dan sonra Genelkurmay Başkanı olması planlanan Necdet Öztoran'un yerine, sürpriz bir şekilde Necip Torumtay'ın seçilmesini sağlamıştır.⁷⁰ Özal'ın bu yaklaşımı, özellikle Türk Dış Politikası'nda geleneksel bir ağırlığı sahip olan TSK'ya bile yeri geldiğinde müdahale edebileceğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

⁶⁶ Gözen, a.g.k, s.163.

⁶⁷ Anayasa Madde 104/b;...Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırır.

Madde 119;Tabii afet... gibi hallerde Cumhurbaşkanını başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu... Olağanüstü hal ilan edebilir. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

⁶⁸ Arcayürek, C., Kriz Doğuran Savaş, Ankara, Mayıs 2001, s.88.

⁶⁹ Arcayürek, a.g.k., s.107.

⁷⁰ Gözen, a.g.k., s.162.

Nitekim, 1987 yılında atama krizine dönüşen olayı Özal şu şekilde anlatmıştır: *‘‘Necdet Üruğ normal süresi dolmadan erken emeklilik istiyor, böylece Kara Kuvvetleri Komutanı Genel Kurmay’a gelecek.....O da Özturun... Necdet Üruğ normal olarak, erken emeklilik istemeyip, 30 Ağustos’a kadar beklese Özturun’da Torumtay’da gidebilir. Yani üçünün de süresi gelmiş... O sırada bunlar, yani Üruğ’la Özturun, görev devir teslim davetiyelerini dağıtmışlar bile....gazeteyi açtım bir demeç Üruğ tabii ki Özturun olacak demiş...basını çağırdım size verilecek haberim var, Kara Kuvvetleri Komutanı olarak, Orgeneral Özturun’u hükümetimiz Genelkurmay Başkanlığına getirmeyecek dedim. İşte bu hadise ile aşağı yukarı resmen bitti’’*⁷¹ TSK’nın yerleşik teamüllerine bu biçimde bir müdahalesi Özal’ın, geleneksel Türk Dış Politikası’nın yönelimini değiştirmek için önemli bir çaba harcadığının göstergesiydi.

Özal’ın iç politikada geleneksel kalıplarla uyuşmayan çizgisi dış politikada da kendini göstermiştir. Özal klasik Türk dış politikasını *‘‘Dışişlerine göre, politika tespit edilirken önce etraflı gözlemlmek gerekiyor.....herkes ne yapıyorsa onun ortalamasını almak en başarılı sayılıyor. İsmet İnönü’nün devrinden kalan korkunç bir teamül, bizim dışişlerinin hakim çizgisi...Türk dış politikasında iki çizgi var.....Biri Atatürk’ün diğeri İsmet Paşa’nın çizgisi. Atatürk şartlar el verdiğiince Hatay’ı alıyor, Boğazlar rejimini Montrö’de değiştiriyor..İtalya ve Almanya’ya karşı İngiltere’nin, Fransa’nın yanına geçiyor. Fakat İnönü’nün çizgisi fevkalade tutucu.....sadece statükoyu devam ettiriyor.Alinabilecek şeyleri de almaya çekiniyor...Askeri, sivil, hariciyesi, dahiliyesi ile Türk bürokrasisi Atatürk’ün değil İsmet İnönü’nün çizgisindedir...’’* biçiminde eleştirmiştir.⁷²

Özal’ın diplomasideki baskın rolünün nedenlerinden biri de, diplomasiyi güvenlik boyutundan çıkarıp, ekonomik boyutuyla ele alması, yani dış politikaya bir işadamı gibi yaklaşmasıdır. Türk dış politikası ilk kez Özal döneminde statükocu ve risk almayan kalıpların dışına taşarak aktif ve ekonomik boyutuyla ele alınmıştır. Özal ekonomik ilişkilerin, siyasal ilişkileri belirleyeceği yönündeki, dış politik anlayışını şöyle ifade etmiştir; *‘‘...ekonomik karşılıklı bağımlılıklar ülkelerin ortak çıkarlarını geliştirecek ve siyasi anlaşmazlıkların çözümüne yardımcı olacaktır, bu ülkeler birbirlerinin çıkarlarını zedeleyecek adımları atmadan önce iki kez düşünme durumunda kalacaklardır’’*⁷³ Özal yine

⁷¹ Barlas, a.g.k., s.109.

⁷² Barlas, a.g.k., s.118.

⁷³ Gözen, a.g.k., s.126.

bu konuda “...Bir ülkenin dış siyasetinde benim kanaatim ekonomi % 80 ağırlıktadır. Bütün ülkelerin sefirleri, bakanları, başbakanları bugün artık mal satmak için uğraşıyorlar ve siyasi ağırlığı da buna göre ayarlıyorlar. Çoğunu gördüm şu malı alın şu işinizi kolaylaştıralım diyenler var...”⁷⁴ şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştu. Özal bu ekonomi politik anlayışla, zaman zaman dışişlerini arka plana itmiş, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumları ön plana çıkarmıştı.

Özal yine bu anlayış doğrultusunda, Türkiye ABD ilişkilerini, borç/yardım programına bağımlı olarak değil, karşılıklı dış ticaret dengesine dayalı iki stratejik müttefik olarak yürütmek istemiştir. Bu amaçla 1985 yılında Türk Amerikan İş Konseyi kurulmuş ve Türk ABD Karşılıklı Yatırım Antlaşması imzalanmıştır.⁷⁵ ABD’nin Türkiye’den alan dışı güvenlik stratejisine ilişkin ilk talebi de bu dönemde gelmiştir. Özal ve partisi, ABD’nin Lübnan’daki askerlerine, İncirlik Üssü üzerinden sağlık malzemesi sevk etmesine izin verdiği gerekçesiyle, dönemin muhalefet partisi tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.⁷⁶

Özal Türkiye’nin Ortadoğu politikasını da ekonomi ekseninde belirlemiş bölge ülkeleriyle ilişkilerini “*Araplar ve Türkler 400 yıl boyunca birlikte yaşadılar, bizim ortak kültürümüz var, geleneklerimiz benzerdir. Bu ülkelerle niye işbirliği yapmayalım?*”⁷⁷ şeklinde dile getirmiştir. Özal bu çerçevede Ortadoğu ülkeleriyle İslam Ortak Pazarı kurulması fikrini ortaya atmış, Türkiye’nin bu ülkelerle serbest dolaşım ve gümrüksüz ticari işbirliği içerisine girmesi yönünde çaba sarf etmiştir. Bir dönem Türkiye’nin başkanlığını yaptığı İSEDAK’ı, bu ortak pazar girişiminin bir fizibilitesi olarak görmüştür. Özal bu ilişkiler sayesinde Türkiye’nin örnek bir ülke ve bölgesel bir güç haline geleceği kanısındadır. Bu düşünceden hareketle, Mısır’ın İslam Konferansına dönüşünde olumlu rol oynamış yine bu doğrultuda Türkiye’nin Ortadoğu barış konferansına ev sahipliği yapabileceği, bölge barışında anahtar rol oynayabileceğini ifade etmiştir.⁷⁸

Ayrıca GAP Projesiyle, Türkiye’nin Güney komşuları ve birçok Arap ülkesiyle ilişkilerinin gelişeceğine inanmıştır. Bu projelerin tamamlanmasının ardından Türkiye’nin, bölge ülkelerine tarım ürünleri ve elektrik ihraç edeceğini planlamıştır. Özal’ın bu planı da

⁷⁴ Cemal, a.g.k., s.294.

⁷⁵ Oran, a.g.m., ss.67-70.

⁷⁶ Yavuz, a.g.k., s.107.

⁷⁷ Gözen, a.g.k., s.125.

⁷⁸ Cemal, a.g.k., s.293.

diğer düşünceleri gibi gerçekleşmemiştir. Türkiye'nin 1990 yılında GAP'a ait barajların doldurulması amacıyla Dicle ve Fırat nehirlerinin sularını bir süre için kısması, Irak ve Suriye tarafından tepkiyle karşılanmış, bu ülkeler ile ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Özal'ın bölge siyaseti Ortadoğu komşuları tarafından, ABD politikalarının uzantısı olarak görülmekten öteye gidememiştir.⁷⁹ Zira Ortadoğu siyasal, etnik, mezhep, coğrafya açısından köklü çatışma unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. ABD için pazar ekonomisine sahip NATO üyesi, laik Türkiye iyi bir örnek teşkil etse bile Ortadoğu ülkeleri için aynı şeyleri söylemek zordur.

1980'li yıllarda Türkiye'nin PKK sorunuyla karşı karşıya kalması, gerek komşularına karşı gerekse ABD'ye karşı stratejik konumunu istediği şekilde kullanamamasına ve pazarlık gücünün kırılmasına neden olmuştur. Türkiye 1980'lerin başında güneydoğudaki 'düşük yoğunluklu çatışmayı' halk-ağa çatışması yâda üç buçuk eşkıya söylemiyle geçiştirmiş ve bu konuda sadece güvenlik eksenli tedbirler almakla yetinmiştir. 12 Eylül öncesi iktidarda bulunan Süleyman Demirel bir değerlendirmesinde; *“Güneydoğu Anadolu meselesi hakkında 1978–79 yıllarında bunun bir toprak kavgası olduğu şeklinde ifadeler vardır. Biz 79 Kasım'ında hükümeti devraldığımız zaman açıkça, devletin sorumlu mevkilerinde bulunan sivil, asker herkese sorduk Güneydoğu Anadolu'daki hadiseleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Cevap olarak aman biz bu kavgaya girmeyelim, girersek halkın karşısında ağaları tutmuş olmak gibi bir vaziyet almış oluruz söylendiğini”*⁸⁰ ifade etmişti. Hükümetin bu bakış açısına bir başka örnek, 1987 yılında PKK'nın, Mardin'in Ömerli ilçesinin Pınarcık mezrasında 16'sı çocuk 30 vatandaşı öldürmesinin ardından Özal'ın, olay yerinde *“Yaraları saracağız.....talimat verdim burası örnek köy yapılacak, üç buçuk eşkıyadan kimsenin korkusu olmasın”*⁸¹ şeklindeki beyanatı, hükümetin soruna bakış açısını yansıtmıştır. Özellikle 1990'ların başında PKK faaliyetleri tırmanışa geçince Türkiye bu söylemi terk etmiş, sorunu sosyo-ekonomik yönüyle ve kapsamlı bir biçimde ele almıştır.

ABD'nin 80'lerin başındaki bölgesel gelişmeler ışığında Türkiye'deki ekonomik dönüşüme verdiği destek, 80'lerin ikinci yarısında, NATO ve Varşova Paktları arasındaki yumuşamayla eş zamanlı olarak azalmış, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler Kıbrıs sorunu Kürt ve Ermeni sorunu gibi siyasi koşullara bağlanmıştır. Türkiye'de buna karşın, SEİA'nın

⁷⁹ Kirişçi, K., “Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Geleceği”,Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, (Der. K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002, s.162.

⁸⁰ Arcayürek, a.g.k.,s.59.

⁸¹ Cemal, H., Kürtler, İstanbul, 2004, s.77.

süresinin uzatıp uzatmamayı bir pazarlık unsuru yapma yoluna gitmiştir. 1985 yılında süresi dolan anlaşma önce bir yıllık sonra da 1990 yılına kadar uzatılmıştır. Yani Özal'ın karşılıklı denk-müttefiklik anlayışına rağmen, ABD ile Türkiye arasındaki ekonomik ve siyasal alanlardaki güç orantısızlığı, ister istemez Türkiye'yi ABD'ye bağımlı kılmıştır.

Yine 80'li yıllarda ABD tarafından yayınlanan yıllık İnsan Hakları Raporları ve Kongrede zaman zaman ele alınan sözde “Ermeni Soykırım Tasarısı”, ABD-Türkiye ilişkilerine gölge düşürmüştür.⁸² Bu dönemde başta Özal olmak üzere çoğu siyasal karar alıcı, ABD dış politikasını şekillendirmede Kongre ve sivil toplumun oynadığı rolü göz ardı etmişler, yürütmenin dış politika kararlarında yetersiz kalması karşısında büyük hayal kırıklığı yaşamışlar, Kongreyi etkileyecek güçlü lobi faaliyetlerinin eksikliğini hissetmişlerdi.⁸³ Özellikle Ermeni/Yunan lobileri, medya organları ve yürütme üzerindeki etkin faaliyetleriyle, zaman zaman ABD'nin Türkiye politikasının belirlenmesinde etkili olmuşlar ve Türkiye'yi siyasal arenada zor durumda bırakmışlardır.⁸⁴

Özal'ın yasal zemini zorlayarak izlediği siyasal aktivite, ANAP iktidarından sonra etkisini yitirmiş, Özal'ın Çankaya Köşkü'nden iç ve dış politikayı yönlendirme girişimleri, Hükümet üyelerinin (DYP-SHP koalisyonu) tavır almasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin Şubat 1993'te, Cumhurbaşkanı Özal ABD'yi ziyaret etmek istediğinde, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ziyaret sırasında Cumhurbaşkanı'na eşlik etmeyeceğini, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ise, Cumhurbaşkanı'nın orada hükümeti temsil edemeyeceğini ifade etmiştir.⁸⁵

⁸² Oran, a.g.k., s.66.

⁸³ Kirişçi, “ABD-Türkiye İlişkileri:Yenilenen Ortaklıkta Yeni Belirsizlikler”, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası (Der. K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002, ss.215-221.

⁸⁴ Abramowitz, M., “Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesinde Karşılaşılan Güçlükler”,Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, (Ed.M. Abramowitz),Ankara, 2000, s.233.

⁸⁵ Özcan, G., “Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı”, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, (Der. K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002.,s.27.

II. BÖLÜM

2. 1990’LI YILLAR VE ULUSLARARASI SİSTEMDE YAŞANAN DEĞİŞİM

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistem içindeki güç dengesi, 1985 yılında Sovyetler Birliği’nde Gorbaçov’un iktidara gelişiyle birlikte değişmiş, iki kutup arasında yaşanan rekabet son bulmuştur. İki ülke arasında silahsızlanma (Nükleer Başlıklı Füzelere Sınırlandırılması) görüşmeleriyle başlayan göreceli yumuşama dönemi, 1989 yılında Doğu Avrupa ülkelerindeki yönetimlerin çöküşüne ve 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasına kadar sürmüştür. 90’lı yıllar Soğuk Savaş diye adlandırılan iki kutuplu uluslararası sistemin değiştiği yıllardır. Bu dönem; Sovyet sonrası ‘Yeni Dünya Düzeni’nin hangi dengeler üzerinde kurulu olacağı, ne tür dinamikleri barındıracağı ve bir anlamda rakipsiz kalan NATO-ABD kanadının, bu sistemin neresinde yer alacağı sorularının cevap bulacağı bir zaman dilimidir.

Körfez Krizi, ABD eş güdümündeki uluslararası sistemin ve NATO stratejisinin yeniden tasarımının ilk işaretçisidir. Yerel ölçekte ise, Irak’ın bölgesel güç olmak adına başlattığı, Türkiye’nin aynı amaçla kullandığı bir manevradır.

2.1. Körfez Krizi, Nedenleri ve Krize Yönelik Uluslararası Tepki

Irak ile Kuveyt arasındaki sorunlar tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkıldığı dönemlere kadar uzanır. Irak tarihsel olarak, petrol açısından zengin olan Kuveyt topraklarının bir bölümünü (Irak-Kuveyt sınırındaki Rumeyla bölgesi ve Irak’ın Basra Körfezine çıkışını engelleyen Kuveyt’e ait Bubiyan ve Warba adlı adacıklar) hem İngiltere mandaterliği döneminde, hem de Kuveyt’in bağımsızlığını kazandığı dönemde kendisine ait olduğunu iddia etmişti.

Osmanlı Devleti döneminde Kuveyt, Basra Vilayeti’ne bağlıdır. I.Dünya Savaşı ardından Osmanlı Devleti’nin dağılması sonucu Irak, Milletler Cemiyeti kararıyla Birleşik Krallık tarafından manda yönetimi altına alınmıştır. Irak sınırları, 1922 yılında Üker (Ukair)

Konferansı esnasında İngiliz Yüksek Komiseri Sir Percy Cox tarafından, tamamen kendi inisiyatifi dâhilinde belirlenmiştir.⁸⁶

Çizilen sınırlarla Irak, sadece 17–18 km’lik bir sahil şeridiyle, adeta karaya hapsedilmiş (Land-locked) bir ülkedir. Irak’ın Basra Körfezi’ne açılmasını sağlayan iki çıkış noktasından biri İran’la sınır noktası olan Şattül Arap su yolu, diğeri Kuveyt sınırındaki Bubiyan ve Warba adalarını içine alan Umm- Kasr limanıdır. Ayrıca Irak için 1930’ların sonlarında Kuveyt’te petrolün bulunmasıyla, daha önce Basra Vilayeti’ne bağlı olan Rumeyla bölgesi daha bir önem kazanmıştır. Irak Rumeyla bölgesinin, Osmanlı Devleti’nden verasetle kendisine intikal ettiğini sıkça iddia etmiştir. Irak’ın sınır komşuları İran ve Kuveyt’le tarihten gelen çatışmalarının temelinde bu sınır anlaşmazlık yatmaktadır.

Bu tarihsel iddiaların 90’lı yıllar başında yeniden güncellenmesinin ardında İran ile savaş sonrası bozulan ekonominin önemli bir payı vardır. Uzun bir savaş döneminden çıkmış, ekonomisi ciddi biçimde sarsılmıştı. Irak, hem savaşın başında umduğu kazançları elde edememiş, hem de ekonomisi 80–100 milyar dolar borç yükü altına girmişti.⁸⁷ Irak’ın, Batı dünyasının ortak düşmanı olan, İran’la savaştığı süre içinde, rahatlıkla elde ettiği askeri ve ticari krediler, savaşın bitmesiyle kesilmiştir.

Saddam Hüseyin, Baas perspektifiyle Irak’ı; Arapların düşmanı olan İran’ı, mağlup etmiş lider bir ülke olarak görmektedir. Saddam Hüseyin, tüm Arap dünyasının Irak’a bu açıdan borçlu olduğunu, dolayısıyla Irak’ın zararlarının telafi edilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Aynı doğrultuda Irak Dışişleri Bakanı, 1990 yılında Arap Birliği Genel Sekreterine bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Irak; Arap ve Müslüman dünyasının güvenliği uğruna, İran’a karşı uzun yıllar savaşmış kahraman bir ülke olarak nitelenmiş ve Körfez ülkelerinin, Irak’a bu açıdan borçlu oldukları belirtilmiştir.⁸⁸

Saddam Hüseyin bu düşünceyle Mayıs 1990’daki Arap Birliği toplantısına temsilcilerini göndererek, Körfez ülkelerinden özellikle Kuveyt’ten petrol arzının düşürülmesini ve mevcut petrol fiyatlarının artırılmasını istemiştir. Saddam Hüseyin böylece, Irak’ın içinde bulunduğu ekonomik krizi atlatacağı kanısındadır. Fakat Kuveyt ekonomisi

⁸⁶ Gözen, R., Amerikan Kışkırtıcılığı Dış Politika:Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası, Ankara, 2000, s.90.

⁸⁷ Arı, T.,2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi, Ankara, 1999, s.224.

⁸⁸ Gözen, a.g.k.,s.64.

Irak'tan farklı olarak, daha çok Batı kaynaklı sanayiye yatırım yapmıştır. Ham petrolün fiyatı düşünce bu sanayiler daha yüksek kar elde etmekte, dolayısıyla Kuveyt'in yatırım gelirleri artmaktadır, yani Kuveyt için önemli olan petrolün fiyatının yüksek olması değil, satılan miktarın fazla olmasıdır. Bu amaçla Kuveyt hem OPEC'in belirlediği kotanın üstünde üretim yapmış, hem de fiyatın yükseltilmesine karşı çıkmıştır.⁸⁹

Ayrıca Kuveyt'li yöneticiler bu toplantıda Kuveyt'in, İran- Irak Savaşı döneminde Irak'a vermiş olduğu borç parayı da geri istemişlerdir. Irak'lı yetkililer ise, Irak'a ait olduğunu iddia ettikleri Rumeyla bölgesi üzerinde Kuveyt'in (haksız şekilde) elde ettiği petrolün karşılığı olarak 2,4 Milyar dolar para talep etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Saddam Hüseyin, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın teşekkür nevinden İran-Irak Savaşı'nın maliyetini paylaşacakları yerde, Irak'a karşı ekonomik bir savaş başlattıkları kanısındadır.

Yine aynı dönemde, Türkiye'nin 1990 başında Atatürk Barajı'nın havzasını doldurmak için Fırat ve Dicle nehirlerinin sularını kısıtlaması ve İsrail'e 'Barış Suyu Projesi' çerçevesinde su satmayı dile getirmesi, Saddam Hüseyin'e Batı ittifakı tarafından kuşatıldığı hissi uyandırmıştır.⁹⁰ Özal, Irak ve Suriye yönetimlerine bu nehirlerin akışının geçici süre için kısıtlanacağını önceden bildirmiş ve yetkililerini endişelerini gidermek adına, Türkiye'nin suları kendilerine karşı bir baskı veya tehdit aracı olarak kullanmayacağını ifade etmiştir.⁹¹

Türkiye Irak ve Suriye yetkilileri, su sorununa çözüm bulmak üzere 1990 yılının Mart ve Haziran aylarında Ankara'da toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılarda Türkiye, sorunun teknik bir konu olduğunu ileri sürmüş, bu yüzden teknokratlar yardımıyla, işbirliğine dayalı ve zamana yayılmış çözümler ortaya koymuş, Irak ve Suriye ise soruna siyasal açıdan yaklaşmış, dolayısıyla daha hızlı bir çözüm yolu, örneğin Türkiye'den saniyede 700 m³ su bırakılmasını garanti altına alacak bir antlaşmanın yeterli olacağı görüşünü savunmuşlar, bu görüşler ışığında taraflar bir anlaşmaya varamamış ve müzakere tıkanmıştır.⁹²

Saddam Hüseyin bütün bu gelişmeleri, Arap dünyası liderliğinin önünün kesilmesi ve Batı ittifakı tarafından kuşatılmışlık biçiminde algılamış, bu olguların etkisiyle Kuveyt'i 2

⁸⁹ Çolakoğlu, L., "İkinci Körfez Savaşı: Kuveyt Krizi'nin Başlıca Siyasi ve Hukuki Boyutları", İstanbul: Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, 1997, s.35.

⁹⁰ Yıldız, Y.G., Global Stratejide Ortadoğu, İstanbul, 2000, s.214.

⁹¹ Barlas, M., Turgut Özal'ın Anıları, İstanbul, 1996, s.125.

⁹² Gözen, a.g.k., s.73.

Ağustos 1990 günü, işgal, 8 Ağustos'ta ilhak etmiş, 28 Ağustos'ta da 19. ili olduğunu açıklamıştı.⁹³

İşgalden bir hafta önce ABD'nin Irak Büyükelçisi April Glaspie, Saddam Hüseyin'le görüşmüş ve aralarında *'Irak'ın Kuveyt'le olan sınır anlaşmazlığı bizi ilgilendirmez'*⁹⁴ şeklinde bir konuşma geçmiş, bu konuşmadan bir hafta sonra ABD'li diplomat tatile çıkmıştır.⁹⁵ Ayrıca ABD, 15 gün önceden, Irak'ın Kuveyt sınırına asker yığdığını uydu fotoğraflarıyla tespit etmiş buna rağmen, bu ülkeye diplomatik açıdan bir uyarıda bulunmamıştır.⁹⁶ Yine bu süreçte BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyine önleyici tedbirler aldirtmak üzere herhangi bir girişimde bulunmamıştır.⁹⁷ Oysa Irak'ın 1939 ve 61 yıllarında Kuveyt sınırına asker yığması karşısında, İngiltere ve Arap Birliği ülkeleri, ivedi diplomatik ve askeri önlemler alarak, bu girişimin önünü almışlardır. Saddam Hüseyin, ABD ve BM'in bu ihtiyatlı tavırları karşısında, bu girişime kayıtsız kalınacağı düşüncesine kapılmıştır.

Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 2 Ağustos günü, BM Güvenlik Konseyi (BMGK) ABD ve Kuveyt'in girişimiyle toplanarak, oy birliğiyle işgali kınayan 660 sayılı kararı almıştır.⁹⁸ BM Güvenlik Konseyi yıllarca süren Soğuk Savaş çekişmesinin etkisinden kurtulup, ilk kez süratli ve müşterek bir tavır sergilemişti.

Bu gelişmeler üzerine Arap Birliği, 5 Ağustos günü Irak Kuveyt sorununu masaya yatırmak amacıyla acilen toplanma kararı almış, fakat ABD'nin yoğun diplomatik girişimleri sonucu bu toplantı gerçekleşmemiştir. Saddam Hüseyin bu girişimi; *"...5 Ağustos günü Arap zirvesi yapacaktık, belki Kuveyt konusunda bir çözüm yolu bulunabilirdi, ama öğrendik ki Suudi Arabistan ve Mısır toplantıya katılmama kararı almışlar anlaşılan yalnızca Türkiye değil diğerleri de ABD'nin tavsiyelerine uymuşlardı....1976 yılında Suriye Lübnan'a girmişti, o zaman askeri bir çözüm arayışına gidilmemiş, birkaç Arap ülkesi arabuluculuk sıfatıyla*

⁹³ Oran, B., Kalkık Horoz, Ankara,1998, s.44.

⁹⁴ Sazak, D., 11 Eylül Gölgesinde Saddam, İstanbul, 2001, s.12.

⁹⁵ Arı, a.g.k., s.228.

⁹⁶ Uslu, N., "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları", A.Ü.S.B.F Dergisi, 54(3), Ankara, Temmuz- Eylül 1999, s.175.

⁹⁷ Gözen,a.g.k., s.102.

⁹⁸ BMGK'nin bu kararı BM Kurucu Antlaşmasının 7. Bölüm, 39 ve 40. maddelerine istinaden alınmıştır. Antlaşmanın 7. Bölümünde, savaşa varmayan zorunlu önlemlere ilişkin hükümler bulunmakta, 39. madde de; "Barışın tehdit edildiği, bozulduğu, saldırı fiilinin vuku bulduğu durumlarda Konsey, uluslararası barış ve güvenliğin yeniden tesisi ve muhafazası için tavsiyelerde bulunur" 40.madde de ise "BMGK, anılan durumlarda tarafları gerekli tedbirlere uymaya davet edebilir..." denmektedir. <http://www.un.org/Docs/Scres/1990/scres90.htm/daccess-ods.un.org/TMP/9702851.html> (21.09.2007)

görevlendirilmişti...”⁹⁹ şeklinde dile getirmişti. ABD, kendisi için büyük önemi olan bu anlaşmazlığa, bölgesel ve basit ölçekte çözüm bulunmasının önüne geçmişti. 6 Ağustos günü ise BM Güvenlik Konseyi 661 sayılı kararı alarak Irak’a karşı ekonomik ambargo başlatmıştı.¹⁰⁰

BM Güvenlik Konseyi’nin almış olduğu bu kararlara karşın, Saddam Hüseyin 12 Ağustos tarihinde, Irak’ın Kuveyt’ten ancak, İsrail’in işgal ettiği Filistin ve Lübnan topraklarından geri çekilmesi koşuluyla çekilebileceğini açıkladı.¹⁰¹ Bu gelişmelerden en çok rahatsız olan ülkelerden biri de kuşkusuz İsrail’dir. Dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Arens ABD yetkililerine, duruma derhal müdahale edilmemesi halinde 1930’lu yıllarda Avrupa’da yaşananların tekrarının olabileceği uyarısında bulunmuştu.¹⁰² ABD yönetimine göre ise Saddam Hüseyin böyle bir açıklamayla diğer Arap ülkelerinin desteğini almak, karşısındaki uluslararası koalisyonu parçalamak istiyordu, fakat Yemen ve FKÖ dışındaki ülkelerden destek bulamamıştır, hatta Libya lideri Muammer Kaddafi bile Saddam Hüseyin’in bu amacını sezmiş ve Irak’a destek vermemiştir.¹⁰³

Çeşitli ülkeler arasında destek arayışına giren Bağdat yönetimi, Eylül ayında bu yönde bir takım girişimlerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Tarık Aziz, 6 Eylül günü Sovyet lider Gorbaçov’la görüşmüştür. Soğuk Savaş dengelerini gözeten Aziz, bu görüşmede Irak’ın Moskova ile hala dost olduğunu belirtmiş, fakat Sovyet liderinden umduğu desteği bulamamıştır.¹⁰⁴ Daha sonra İran yetkilileriyle görüşen Aziz, Saddam Hüseyin’in 1975 Cezayir Anlaşmasını kabul ettiğini ve Irak askerlerinin İran sınırından en kısa zamanda çekileceği mesajını iletmiştir.¹⁰⁵

⁹⁹ Sazak, D., a.g.k.,s..97.

¹⁰⁰ BMGK 661 sayılı kararı ile Irak’a karşı bu yaptırımları, uluslararası barışı bozduğu ve hukuku çiğnediği gerekçesiyle BM Antlaşmasının, 41. maddesine dayanarak uygulamıştır. Bu madde de; “...bahse konu durumlarda Güvenlik Konseyi silah kullanılmasını gerektirmeyen önlemler alır.”denmektedir. http://www.un.org/Docs/Scres/1990/scres_90.htm/daccess-ods_un.org/TMP_8154363.html (21.05.2007), Ayrıca bkz. Pazarıcı, H., “Türk Dış Politikasının Yönlendirilmesinde Uluslararası Hukuk Etkeni”, Türk Dış Politikasının Analizi, (Der. F. Sönmezoglu), İstanbul, 1998, s.699.

¹⁰¹ <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/dosya/korfez/korf5.htm>. (29.07.07)

¹⁰² <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/dosya/korfez/korf5.htm>. (30.07.07)

¹⁰³ Rubin, B., “Fiyaskoların Alası 1991”,Avrasya Dosyası, (Der. Ü.Özdağ), Ankara, Sonbahar 2000, s.164., Erdemli, Ö., “İsrail’in Irak Politikasına Bir Bakış”, Avrasya Dosyası,(Der. Ü.Özdağ), Ankara, Sonbahar 2000, s.224, Yıldız,Y., G., a.g.m., s.xvi, d.n.4.

¹⁰⁴ Sabah, “Gorbaçov-Aziz Görüşmesinden Bir Sonuç Çıkmadı”, 7 Eylül 1990.

¹⁰⁵ Sabah, “Saddam’dan İran’a Mesaj”, 7 Eylül 1990.

9 Eylül 1990 tarihinde ABD Başkanı Bush ve Sovyet Lider Gorbaçov, Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de bir araya gelmiştir. 7 saat süren zirve sonunda İki lider yayınladıkları ortak bildiride; Irak'ın saldırganlığına müsamaha gösterilemeyeceği, Kuveyt'ten kayıtsız şartsız çekilmesi ve Güvenlik Konseyi kararlarının tam olarak uygulanmasından başka hiçbir çözümün kabul edilemeyeceğini açıklamışlardır. Mutabakat şeklindeki bu bildiri aslında iki kutuplu siyasal sistemin, ABD lehine dönüşümünün işaretçisidir. Ayrıca bu görüşmede, (Türkiye ve İsrail gibi ülkelerinde katkıda bulunacağı) Ortadoğu'da barışı sağlayacak bir kurumun tesisi yönünde karar alınmıştır.¹⁰⁶

Kasım ayına kadar Konseyden Irak'ı kınayan ve Kuveyt'ten çekilmesini öngören 9 karar daha çıkarılmıştır. Bu kararlarda deniz ve hava ablukaları alınmış böylece Irak'a yönelik taşımacılık ve ticaret durdurulmuştur.¹⁰⁷ Bu yaptırımların denetlenmesi içinde Basra Körfezi'nde, Deniz Denetleme Gücü (Maritime Interception Force) adında bir kuvvet konuşlandırılmıştır.¹⁰⁸ Tüm bu yaptırımlara karşın barış yönünde bir ilerleme kaydedilmemesi üzerine, 29 Kasım günü BM Güvenlik Konseyi Yemen ve Küba'nın olumsuz, Çin'in çekimser oyuna karşılık 12 olumlu oyla, Irak'a karşı güç kullanımını öngören 678 sayılı kararı çıkarmış¹⁰⁹ ve Irak'a geri çekilmesi için 15 Ocak tarihine kadar süre verilmiştir.

91 yılına barış umutlarıyla giren Fransa ve Sovyetler Birliği, BM'e krizin sona ermesi için Arap-İsrail sorununu da kapsayan bir öneri sunmalarına, yine Arap ülkeleri sorunu kendi aralarında çözmek istediklerini belirtmelerine rağmen, ABD kendisinin merkezinde yer almadığı diplomatik çözümlere kapalı kalmıştır.¹¹⁰ Saddam Hüseyin ise bu girişimlerin Irak lehine sonuçlanacağı öngörüsüyle, sadece Kuveyt'i korumak değil, Golan Tepeleri'ni de İsrail'den kurtarmayı amaçladıklarını belirterek "...zaferle randevumuz yakındır." demiştir.¹¹¹

9 Ocak günü ise Cenevre'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Tarık Aziz'le görüşmüştür. Bu görüşmede ABD'nin katı ve uzlaşmaz tutumu dikkat çekmiş, örneğin Baker Irak'lı meslektaşına yönelik koşulsuz çekilmedikleri taktirde Irak'ı sanayi öncesi çağa

¹⁰⁶ Sabah, "Liderler Mutabakatı", 10 Eylül 1990, s.21.

¹⁰⁷ BMGK'nin bu kararları dâhilinde Irak'a karşı uygulanan hava ambargosunun sivil uçuşları kapsamadığını, ayrıca kara yâda deniz taşımacılığına getirilen sınırlamaların hukuk dışı olduğunu belirten görüşler için, bkz. Ataöv, T., "Gene Irak'a Müdahale mi?", NPQ Türkiye, Cilt 4, Sayı 1, 2002, s.42.

¹⁰⁸ Özkan, T., Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı, İstanbul, 2003, s.546.

¹⁰⁹ BMGK'nin aldığı 678 sayılı kararda; "Irak, in 15 Ocak tarihine dek Kuveyt'ten çekilmemesi halinde BM'nin yetkili organları gereken her türlü tedbir alacaktır." denilmektedir. <http://www.un.org/Docs/Scres/1990/scres90.htm/daccess-ods.un.org/TMP/4029355.html> (21.10.2007)

¹¹⁰ Chomsky, N., Yeni Dünya Düzeni, (Çev. Kadir Çağlayan), İstanbul, 1992, s.29.

¹¹¹ Milliyet, "Zaferle Randevumuz Yakındır", 7 Ocak 1991, s.2.

gönderecek kadar bombalayacaklarını söylemiştir.¹¹² Yine bu görüşme esnasında Baker Tarık Aziz'e, Saddam Hüseyin'e iletmek üzere bir mektup sunmuş, ancak Aziz bu mektubu üslubu devlet başkanları arasındaki yazışmalara uymadığı gerekçesiyle almamıştır.¹¹³ ABD tarafının, Irak'ın Kuveyt'ten koşulsuz çekilmesi dışında herhangi bir konu üzerinde durmamış olması ve müzakere usulündeki sertlik, çözüm yolunun tıkanmasında başlı başına bir rol oynamıştır.¹¹⁴ Görüşme sonunda iki bakanın basına ayrı ayrı demeç vermesi mutabakata varılmadığının göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu görüşmeden barış mesajları çıkmadığını kaydeden Baker "...bir başka görüşme için zaman kalmadı." derken, Tarık Aziz "...saldırıya karşı başından beri hazırız biz cesur bir milletiz kendimizi savunacağız." ¹¹⁵ diyerek ipleri koparmıştı.

Son bir barış umuduyla BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar 12 Ocak 91 tarihinde Bağdat'a gitmiştir.¹¹⁶ Perez de Cuellar, Saddam Hüseyin'le yaptığı görüşme sonrasında; "...Bağdat'ta hiçbir ilerleme kaydedemedik." ¹¹⁷ diyerek barışın tesisi yönünde atılan son adımında sonuçsuz kaldığını bildirmiştir. Bunun üzerine AT Dışişleri Bakanları sözcüsü, Irak'a bir temsilci göndermenin artık gereksiz olduğunu bildirmiştir.

ABD Başkanı Irak'a karşı oluşan uluslararası koalisyonu bir arada tutabilmek için, ödül-baskı dengesine dayanan çeşitli taktikler geliştirmiş, örneğin Mısır'ın koalisyonda kalması için 7 milyar \$ borcunu silmiş, Suudi Arabistan'dan Moskova'ya 3 milyar \$ kredi sağlamış, Çin'e yönelik daha önce aldığı yaptırım kararını kaldırmıştır.¹¹⁸ ABD diğer bölge ülkelerini koalisyonda tutmak içinde 'Eğer Arap devletleri Irak'a karşı harekete geçmezlerse, gelecekte ABD'ye güvenemeyeceklerini bilmelidirler'¹¹⁹ şeklinde gözdağı vererek Arap liderler üzerinde baskı kurmuştur. Başkan Bush koalisyonu bir arada tutmakla, sonraki planlarına uluslararası meşruiyet kazandırmayı amaçlamış, böylece Soğuk Savaş sonrası Yeni Dünya Düzeni'nin (New World Order) tesisi için gerekli kararları bu meşruiyet çatısı altında alarak, hem siyasal destekten yoksun kalmamış, hem de işin maliyetini tek başına yüklenmemiştir.¹²⁰ BM Güvenlik Konseyinden daha önce kuvvet kullanımını öngören kararı

¹¹² Özdağ, Ü., Türkiye Kuzey Irak ve PKK, Ankara, 1999 ,s.62.

¹¹³ Milliyet, "Baker-Aziz Görüşmesi", 10 Ocak 1991.

¹¹⁴ Uslu, a.g.k., s.176.

¹¹⁵ Milliyet, "Baker-Aziz Görüşmesi", , 10 Ocak 1991.

¹¹⁶ <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/dosya/korfez/korf4.htm> (29.05.2007)

¹¹⁷ Milliyet, "Perez de Cuellar; Bağdat'ta Bir İlerleme Kaydedemedik", 15 Ocak 1991.

¹¹⁸ Chomsky, a.g.k.,s.14.

¹¹⁹ Arı, a.g.k.,s.235.

¹²⁰ Ataöv, T., "Gene Irak'a Müdahale mi?", NPQ Türkiye, Cilt 4, Sayı 1, İstanbul, 2002 ,s.40.

alan Başkan Bush, 12 Ocak günü de ABD Kongresinden, %35 olumsuz ve %23 çekimser oya karşı %42 olumlu oyla Irak'a karşı savaş kararı almıştır.¹²¹

Bugünden bakıldığında Saddam Hüseyin'in yanlış bir siyasal analiz sonucunda hareket ettiğini söylemek mümkün. Saddam'a göre şayet ABD, Kuveyt'in işgalinin ardından, tıpkı İran-Irak Savaşı'nda olduğu gibi tarafsız bir tutum sergilerse veya Sovyetler Birliği ABD'ye güç kullanma konusunda engel olursa, işgal sonrası Irak'ın petrol rezervleri Suudi Arabistan'ın rezervlerine eşitlemiş olacaktı. Saddam'a göre bu durumda Irak Ortadoğu'da güç dengesini ele geçirmiş olacaktı. Oysa gelişmeler Saddam Hüseyin'in doğru bir analiz yapmadığını, Soğuk Savaş sonrası bütün uluslararası aktörlerin yeni döneme uyumlaştırmaya çalıştıkları farklı politikaların gündeme geldiğini göz ardı ettiğini göstermektedir.

2.2. ABD'nin Kriz Yönelik Politikası

Saddam Hüseyin'in, ABD'nin Kuveyt'i işgale göz yumacağı en azından Irak'a müdahale edemeyeceği yönündeki analizi yanlış çıkmış, ABD Irak'a, BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla, sert tepki göstermiştir.

Dünya nüfusunun %5'ini barındıran ABD, dünyada üretilen enerjinin %40'ını tüketmektedir. Bu açıdan Irak, 112 milyar varil petrol rezerviyle, ABD'nin mevcut petrol ithalini yaklaşık 100 yıl boyunca karşılayabilecek düzeyde bir ülkedir.¹²² Bu bağlamda ABD, bağımlı olduğu petrol kaynaklarının Irak'ın eline geçip dünya petrol piyasasının Saddam Hüseyin tarafından belirlenmesinin önüne geçmek, bir diğer ifadeyle petrol tüketiminin 1/3'ünü karşıladığı bu kaynaklara serbest erişimi güvence altına almak istemiştir. Bu durum ise yeni şekillenen uluslararası sistemde ABD'nin hiç arzu etmediği bir gelişmeydi.

80'lerin sonunda ABD'de sosyo-ekonomik yapı artık, büyük çaptaki askeri harcamaları karşılayamaz düzeydedir. ABD'nin ülke dışındaki askeri varlığı kendi ekonomisine ciddi yük getirmektedir. 200'e yakın uluslararası askeri üssün gideri ve doların diğer paralar karşısında gerilemesi, 1980'lerin sonlarında ABD ekonomisinin 200 milyar \$ açık vermesine sebep olmuştur.¹²³ Irak'ın Kuveyt'i işgali dolayısıyla bölge ülkelerinin

¹²¹ Yavuz, T., "ABD Kongresi'nden Savaş Kararı", Milliyet, 13 Ocak 1991, s.14.

¹²² Özkan, T., Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı, İstanbul, 2003, s.396.

¹²³ Köni, H., "Yeni Uluslararası Düzendeki Türk Amerikan İlişkileri", Yeni Türkiye, Ankara, Sayı 3, 1995, s.430.

endişeleri, ABD'nin Körfezdeki varlığının adeta güvencesi ve bölge ülkelerinin güvenliklerini sağladığı gerekçesiyle finansmanı anlamına gelmektedir.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin stratejik koruması altında bulunan Almanya Japonya gibi bir takım ülkelerin kaydettiği ekonomik kalkınma, ABD'nin kendi istikrarsız ekonomik göstergeleriyle karşılaştırıldığında, Ortadoğu ve Körfez Bölgesi'nde egemenlik daha bir önem kazanmaktadır. Ortadoğu'nun, Japonya, Almanya gibi ülkelerin can damarı olduğunu bilen ABD, Ortadoğu'dan ithal ettiği her 1 \$ değerindeki petrol için, aynı bölgeye yönelik olarak 3 \$ değerinde güvenlik harcaması yapmıştır, ABD böylece Körfez egemenliğiyle, asıl Avrupa'nın ve Japonya'nın gelişim dinamiklerini elinde tutmaktadır.¹²⁴ Bu açıdan ABD, yeni şekillenen uluslararası sistem içinde, Körfezde sadece Rus veya Arap kaynaklı değil, Avrupa merkezli nüfuz girişimine karşıda, bölgedeki tek söz sahibinin kendisi olduğunun mesajını vermek istemiştir.

Körfezdeki petrolün güvenliği ABD'de Cumhuriyetçi veya Demokrat olsun yönetimin büyük bir kesiminin üzerinde anlaştığı bir konudur. Yani petrolün güvenliği için doğrudan müdahaleyi öngören şahinlerin karşısında ılımlı kanat değil, belki bir realist kanat yer almaktadır. Yine ABD yönetiminde, ulusal çıkarlar ile (yönetim kurullarında çok sayıda bürokratin yer aldığı) ulus ötesi şirketlerin çıkarları iç içe geçmiş durumdadır. Örneğin ABD Başkanı Bush savunma sanayine büyük yatırımlar yapan Carlyle Group isimli firmanın yönetim kurulunda yer almaktadır.¹²⁵

Dönemin Dışişleri Bakanı James Baker aynı şirkette danışman olarak görev yapmıştır. Bir diğer Dışişleri eski bakanı Henry Kissinger ise Unocal isimli petrol firmasında danışmanlık yapmıştır. Genelkurmay Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı yapan Colin Powell, Savunma Bakanlığı, Başkan Yardımcılığı yapan Dick Cheney, Başkan Ford döneminden itibaren bürokraside yer alan, Donald Rumsfeld, Condolleza Rice gibi isimler Exxon, Chevron, Shell gibi önemli petrol ve sanayi sektörlerinde yer almaktadırlar.¹²⁶

Yine ABD'de çeşitli alanlarda hükümet dışı politikalar üreten (think-tank) kuruluşlar bulunmaktadır. Söz konusu bağımsız kurumların içinde ABD bürokrasisinde etkin kişiler yer

¹²⁴ Han,A.,K., “Savaşın Gölgesinde Beliren Yeni Küresel Enerji Dengeleri ve Türkiye”, Türkiye Enerji Stratejileri Forum Kitabı, İstanbul, 2001, s.134.

¹²⁵ Özkan, a.g.k , s.58.

¹²⁶ Özkan, a.g.k , s.60.

almakta, bu kurumların ürettiği savunma-dış politika eksenli stratejiler, ABD yönetim birimlerince kabul görmekte ve uygulanmaktadır. Örneğin Başkan Bush, Eisenhower Exchange Fellowship isimli kuruluşun eski yöneticilerindendir. Yine ABD'nin Soğuk Savaş sonrası doktrini Rand Corporation, Carneige Endowment, American Enterprise Institute, Defence Policy Board gibi kurumlarca belirlenmiştir. Bu kurumların yönetici kadrosunda değişken iktidarların, değişmez şahin bürokratları Paul Wolfowitz, Douglas Feith, Richard Perle, Dan Quayle gibi isimler bulunmaktadır.¹²⁷ Bu bürokratlar da ülke içindeki dev şirketlerde görev almış kişilerdir, örneğin Richard Perle ABD ordusuna lojistik malzeme satan Autonomy isimli şirkette yöneticidir.¹²⁸ Görüldüğü üzere ABD farklı boyutta güvenlik, ekonomik, hegemonik çarklarının iç içe geçtiği bir sistemi ifade etmektedir.

Bölge dengeleri açısından bakıldığında, 80'den sonra Körfezde ABD'nin arzuladığı yapı, İsrail'in ve Suudi Arabistan'ın herhangi bir tehdit unsuruyla karşı karşıya kalmaması, İran ve Irak'ın birbirlerini dengelemesi şeklindedir. Statüko iki ülkeden biri örneğin Irak'ın lehine bozulduğu takdirde, küçük komşusunu önce işgal ve ardından da ilhak eden Irak'a izin verilmesi, başka devletlere çok tehlikeli mesajlar gönderebilirdi. Bu durum, ABD müttefikleri (Suudi Arabistan ve İsrail) açısından ciddi tehlikeleri içermektedir, çünkü Irak'ın Körfezde lider ülke konumuna gelmesi, kolayca önü alınamayacak bir Arap milliyetçiliği akımını beraberinde getirecek, bu durum İsrail'in Ortadoğu'dan atılmasına neden olabilecektir. Yani ABD'nin Körfeze müdahale, nedenlerinin arasında müttefiklerinin güvenliği de yatmaktadır.

Irak, İran'la savaştığı yıllarda, Arap ülkelerinden gelen ekonomik ve Batı dünyasından gelen silah desteği aracılığıyla, bölgesel dengelerini değiştirebilecek güce sahip olmuştur. Ayrıca Halepçe Olayında üzerinde durulmayan, Irak'ın NBC silahlarına sahip olma ve kullanma eğilimi, ABD tarafından önü alınması gereken bir tehlike olarak görülmüştür.

Savunma teknolojisinin üretim ve ihracının, ABD'deki durgun ekonominin canlanması üzerindeki belirleyici etkileri, ülke içinde adeta kaynak bekleyen bir savaş ekonomisi doğurmuştur, bunun anlamı bölge ülkelerine silah ve savaş sistemlerinin satışı ve savaştaki yıkım sebebiyle yeniden inşa edilecek yerleşim birimleri, zor durumda olan ABD ekonomisi için iyi bir pazar niteliği taşıdığıdır. Yine dünyanın en gelişmiş savunma sanayiine

¹²⁷ Talu, U., “Onlar Bu Savaşı Hep İstemişti”, 06/01/03, [http://www.Star.com.tr/183frf_17d-koşey,\(14.03.2007\)](http://www.Star.com.tr/183frf_17d-koşey,(14.03.2007))

¹²⁸ [http://www.Radikal.com.tr/haber/6176695esp,\(01.10.2007\)](http://www.Radikal.com.tr/haber/6176695esp,(01.10.2007))

sahip ABD, son dönem itibariyle geliştirdiği ileri teknoloji ürünü silahları denemek için bir fırsat ele geçirmiştir.

ABD, Irak'ın bu işgali sayesinde, 70'li yıllarda yaşadığı Vietnam Sendromunun üzerinde bıraktığı durgunluğu atma, 90'lı yıllara küresel bir güç olarak girme fırsatı bulmuştur. Aslında yukarıda sayılan etmenlerden hiçbiri tek başına ABD'nin Irak'a müdahale nedenlerini açıklamaya yetmez, fakat bu etmenler bir arada ele alındığında ortaya global düzeyde bir strateji profili çıkmaktadır. İşte Körfez Savaşı, Irak'ın bölgesel, ABD'nin ise küresel egemenlik, mücadelesindeki kilometre taşlarından biridir.

2.3. Körfez Krizi'nin Türk Siyasal Hayatına Etkileri ve Özal'ın Körfez Krizi'ne Yönelik Politikası

Cumhurbaşkanı Özal'ın da içinde bulunduğu Türkiye'deki birçok siyasal karar alıcı, Varşova Bloku'nun çöküşüyle birlikte, NATO'nun güneydoğu kanat ülkesi Türkiye'nin, stratejik önemini kaybedeceği yönünde endişe duymuştur. Özal buna paralel olarak iki kutuplu uluslararası siyasal sistemin, tek süper güç (ABD) etrafında bölgesel güçlerden oluşan bir yapıya dönüşeceği öngörüsünde bulunmuştur.

Körfez Krizi öncesi 1990 yılında, ABD Kongresi'nin Türkiye ile gerçekleşen silah ve askeri gereç satışlarının normalden çok daha fazla incelemeye alması, Türkiye'de ABD silahlarının alımı konusunda endişelere yol açmış, aynı yıl Kongrede Ermeni soykırım tasarısının, neredeyse Türkiye aleyhine oylanması, iki ülke ilişkilerinde ciddi bir durgunluk meydana getirmiştir. 1990 yılının Haziran ayında, ABD ve Yunanistan arasında bir Savunma İşbirliği Anlaşması (DECA) imzalanması da, Türkiyeli siyasal karar alıcılar üzerinde son derece olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Ardı ardına yaşanan bu gelişmeler, yetkililerce Türkiye'nin NATO içindeki stratejik konumunun azaldığını teyit edecek şekilde yorumlanmıştır.¹²⁹ Özal Körfez Krizi öncesi bu gelişmelerden duyduğu endişeyi şu şekilde dile getirmiştir. *“Amerikalılar Yunanlılarla üsler konusunda bir anlaşma yaptılar. Bu anlaşmada, Washington'un Atina'ya bir nevi dış tecavüze karşı garanti verdiği lafları çıktı. Ben o zaman Başkan Bush'a bir mektup yazıp bunun esasını sordum. Beni telefonla arayıp böyle bir şeyin bahis konusu olmadığını söyledi.....peki bu söylediklerinizi mektuba, yazıya*

¹²⁹ Abramowitz, A., “Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesinde Karşılaşılan Güçlükler”, Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, Ankara, 2000, ss.240-258.

dökermisiniz dedim. Yani elimizde vesika olsun diye olur dökerim dedi''¹³⁰ İki ülke arasında savunma ve ticari ilişkilerin 80'li yıllara oranla siyasal koşullara bağlanması Cumhurbaşkanı Özal'ı bu tür kalıcı olmayan teminat arayışlarına yöneltmiştir.

İran-Irak Savaşı sırasında aktif diplomasi izlemeye gerek görmeyen Özal, 1990 Ağustos'unda ortaya çıkan Körfez Krizini, bu etmenler ışığında Türkiye'nin stratejik önemini muhafaza etmek, bununda ötesinde yeni şekillenen uluslararası sistemde bölgesel güç olarak yerini almak adına bir fırsat olarak görmüş ve bu bakış açısını ; *"Türkiye'nin önünde ancak birkaç yüzyılda bir mümkün olabilecek hacet kapıları açılmıştır. Bu kapıdan ya gireriz veya bu fırsatı kaçırsak, bir daha önümüze böyle bir imkân gelmez"* □ şeklinde ifade etmiştir. Jeopolitik konumun bu konuma uygun aktif diplomasiyle bir anlam kazanacağını ileriye süren Özal, daha önce statükoyu korumak için kullanılan Türkiye'nin stratejik konumunu, Körfez bunalımıyla teamüllerin aksine etken (offensive) ve rizikolu bir biçimde yorumlamıştı.

Irak'ın Kuveyt'i işgal öncesi Temmuz ayı içerisinde Türkiye'nin yetkili organlarının ABD ve Başkan Bush'u Irak'ın Kuveyt sınırına yaptığı askeri yığınak konusunda uyardığını belirten Barlas'a göre, Bush *"...merak edeceğiniz endişeli bir durum yok."* diyerek yanıt vermişti.¹³² Ancak Türkiye'nin geleneksel dış politikasının "Soğuk Savaş" sonrası dönemde değişmesi gerektiğini düşünen başta Özal olmak üzere kimi Türkiyeli siyasal karar alıcılar, körfezdeki hareketliliğin, küçük çapta bölgesel uyuşmazlıktan öte bir anlam taşıdığını düşünmeye devam ettiler.Özal'a göre savaş sonrası bölge haritasının da değişme ihtimali vardı ve bu değişimde söz sahibi olmak için aktif bir siyaset izlemek kaçınılmazdı.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kriz sürecinde oynadığı rol önemliydi. Uluslararası sistemde yeni bir döneme geçerken geçmiş kurumsal dış politika yaklaşımlarından ziyade yeni dış politika yaklaşımlarına yön veren aktörlerin ön plana çıktığı genel olarak kabul edilir. Turgut Özal, bu anlamda, Türk siyasal yaşamında yeni yaklaşımların sözcüsü konumuna gelmişti. Kuşkusuz Türk Dış Politikasını belirleyen tek faktör Özal'ın yaklaşımı değildi ama değişimi anlamak için onun yaklaşımı önemli ip uçları barındırıyordu.

¹³⁰ Barlas,a.g.k., s.116.

¹³¹ Çandar, C., "Türkiye 1990-Türkiye 2010 Senaryolar", Foreign Policy Türkiye Baskısı, (Ed. Soli Özel), İstanbul, Ocak-Şubat 2001,s.58.

¹³² Barlas, a.g.k., s.116.

Özal 2/6 Ağustos tarihlerinde BM Güvenlik Konseyi'nde kabul edilen 660 ve 661 sayılı kararlarda, ABD'nin etkinliğini de göz önünde bulundurarak ABD ile birlikte aktif bir rol almanın zeminini döşemeye çalışırken, 5 Ağustos günü, Irak Başbakan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan, Ankara'yı ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Özal'la görüştü. Ramazan, Özal'la yaptığı görüşmede Türkiye'nin bu kriz ortamında tarafsız kalması ve ambargoya katılmamasını talep etti.¹³³

Irak heyetinin ardından Ağustos ayının ilk haftası, Sovyet ve İran heyetleri de Türkiye'ye gelmişlerdir. Bu durum krizin gerek bölge açısından, gerekse de Türkiye'nin krizinde oynayacağı rolün önemi açısından önemli bir göstergedir. Sovyet ve İran yetkilileri BM nezdinde yapılan girişimleri desteklediklerini belirtmişler, yalnız İran'lı yetkililer çözüm için bölgesel bir girişimin gerekliliğini vurgulamışlardır.¹³⁴

Bu görüşmelerin ardından Cumhurbaşkanı Özal'ın da aktif rol oynamasıyla Türkiye, 7 Ağustos günü Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatmıştır.¹³⁵ Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 2 Ağustos günü TBMM tatildedir ve yasama yılı 1 Eylül'de açılacaktır. Meclis böyle önemli bir olay üzerine, Anayasanın 93. Maddesine göre Bakanlar Kurulu'nun talebi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından veya milletvekili sayısının en az 1/5'inin yazılı talebi üzerine Meclis Başkanı tarafından toplanabilmektedir.¹³⁶ Buna rağmen hükümet tarafından böyle bir girişimde bulunulmamış ve petrol boru hatlarının kapatılması kararı Meclisin bilgisi dışında alınmıştır.¹³⁷

Türkiye'nin petrol boru hattını kapatması ABD için çok önemlidir. Irak'a uygulanacak yaptırımların etkili olması, Irak'ın tüm dünyaya açılan can damarlarının kapatılmasıyla gerçekleşebilir. ABD, Türkiye'nin aldığı bu tavırla Suudi Arabistan gibi birçok Arap ülkesine de örnek olacağı kanısındadır. Gerçektende Türkiye'nin petrol boru hattını kapatmasının ardından, Suudi Arabistan da Irak petrolünü Kızıldeniz limanlarına ulaştıran Yanbu boru hattını kapatmıştır.¹³⁸ Türkiye'nin boru hattını kapatmaması durumunda ise farklı çevrelerde,

¹³³ Yavuz, T., "Taha Yasin Ramazan Ankara'da", Milliyet, 6 Ağustos 1990, s.9.

¹³⁴ Gözen, a.g.k., s.253.

¹³⁵ Oran, a.g.k., s.54.

¹³⁶ 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

¹³⁷ Gözen, a.g.k., s.168.

¹³⁸ Çolakoğlu, Çolakoğlu, L., "İkinci Körfez Savaşı: Kuveyt Krizi'nin Başlıca Siyasi ve Hukuki Boyutları", İstanbul: Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, 1997, s.51.

ABD'nin Türkiye limanlarını işgal edebileceği¹³⁹, Petrol tankerleri ve boru hatlarının müttefik kuvvetler tarafından vurulabileceği, Irak'a karşı alınan ambargo kararının Türkiye içinde söz konusu olabileceği¹⁴⁰, böylelikle Türkiye'nin Batı dünyasıyla ilişkilerinin zedelenebileceği öngörülerinde bulunulmuştur.

Türkiye'nin petrol boru hattını kapatması üzerine, öncelikle Başkan Bush olmak üzere, İngiltere Başbakanı Thatcher ve Kanada Başbakanı Mulroney, Cumhurbaşkanı Özal'ı kutlamış ve Türkiye'ye yönelik, olası bir saldırının, NATO kapsamında değerlendirileceği güvencesini vermişlerdir.¹⁴¹ Bu kararın ardından Türkiye'ye gelen ABD Dışişleri Bakanı James Baker memnuniyetini “*Türkiye'nin Batı üyesi olarak kalması, ABD ve NATO için çok önemlidir. Bu kriz bunu daha açık ortaya koydu...*” biçiminde dile getirmiştir.¹⁴²

Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapatılmasının ardından hükümet kanadı, Meclis Genel Kurulu'nda Türkiye'nin tutumunu açıklamaya çalışmışlardır. Başbakan Yıldırım Akbulut; “*...bizim niyetimiz katiiyen savaş yapmak öne çıkmak, kahramanlık filan yapmak değildir. Bizim niyetimiz ülkenin savunmasında gerekli tedbirleri almaktır, biz her türlü tedbiri zamanında almakla mükellefiz.....bu tedbirleri almazsak tarih önünde sorumlu oluruz...*”¹⁴³ demiştir. Dışişleri Bakanı Ali Bozer ise; “*Türkiye BM'nin kurucu üyesidir. BM'in üzerine bina edildiği ilkelere gönülden inanmış ve bunları daima savuna gelmiştir. Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı kararının öngördüğü zorunlu yaptırımları uygulamaya koymayı da tabii addetmiştir...*”¹⁴⁴ şeklindeki ifadelerle Türkiye'nin tavrını, tamamen uluslararası normların bağlayıcılığıyla açıklamıştır.

Muhalefet partilerinin liderleri ise bu kararı ve Cumhurbaşkanı'nın rolünü eleştirmişlerdir. SHP lideri Erdal İnönü; “*...antidemokratik bir biçimde kurumlar devre dışı bırakıldığı için hangi yükümlülüklerin altına girdiğimizi bilmiyoruz. Dışişleri Bakanı ambargo kararının ne olduğunu basına anlatmaya çalışırken, Türkiye'nin boru hattını kapattığını gazetecilerden öğreniyor...*”¹⁴⁵ derken, DYP lideri Süleyman Demirel ise;

¹³⁹ Yavuz, a.g.k.,s.127

¹⁴⁰ Gözen, a.g.k.,s.192.

¹⁴¹ Yavuz, T., “Liderlerden Savunma Güvencesi”, Milliyet, 8 Ağustos 1990, s.14.

¹⁴² Batur N.-Yalçın, N., “Baker Türkiye’de”, Milliyet, 10 Ağustos 1990, s.9.

¹⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, 12.08.90, 126. Birleşim, Cilt 46, s.465.

¹⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 12.08.90, 126. Birleşim, Cilt 46, s.432.

¹⁴⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 12.08.90, 126. Birleşim, Cilt 46, s.446.

“...cesur desinler diye siz kahramanlığa soyunamazsınız, kurtarıcılığa da soyunamazsınız.....kimin hoşuna gitmek istiyoruz” ¹⁴⁶ şeklinde eleştirilerde bulunmuştur.

Basın da yer alan değerlendirmelerde ise; Türkiye’ye karşı, Yunanistan’a savunma garantisi veren ABD için bu tür bir özverinin gereksiz olduğu¹⁴⁷, bu açıdan Türkiye’nin petrol boru hattını kapatmasının, aceleyle alınmış, yanlış bir karar olduğu yönünde, hükümete özellikle de Cumhurbaşkanı Özal’a sert eleştiriler yapılmıştır. ¹⁴⁸

Cumhurbaşkanı Özal ise, dönemin tanıklığını yapan medya mensuplarına, Çankaya Köşkü’nde, izlediği tutumu yazılmamak kaydıyla şu şekilde açıklamıştır: *“Burada şu dosyada Başkan Bush’la konuşmalarımız var, daha ilk telefonunda sizdeki boru hatları dedi. Ondan sonraki üç konuşmamda benim devamlı telkin ettiğim şudur, Ambargo kararı alın Birleşmiş Milletlerden, o zaman belki düşünüyoruz dedim. Hiçbir zaman kesinde söz vermedim... Baker geldiği zaman söylediği sözlerden biride şudur; Kapatmasaydınız, dışarıdan gemilerin gelmesine mani olurduk dedi onu bizde biliyoruz.”*¹⁴⁹ Özal aynı konuda TBMM’de *“...Bu şekilde hareket etmemiz, ülkemizin dünya nezdindeki itibarını artırmış ve Türkiye’yi dünya kamuoyu önünde ön plana çıkarmıştır. Ambargo kararının bir veya iki gün geç alınması, yarattığımız olumlu etkiyi azaltacak, hatta bu kararı baskı altında aldığımız izlenimini kesinlikle yaratacaktı...”*¹⁵⁰ diyerek kendisine yöneltilen eleştirileri yanıtlamaya çalışmıştır. Özal Meclis Genel Kurul salonunda yapmış olduğu bu konuşmada, çoğu Arap ülkesinin de aralarında bulunduğu uluslararası koalisyonun Irak’ın karşısında olduğunu, dolayısıyla birleşmiş bir dünyaya karşı gelinmemesi Turan, İ., “İşgal Batı ve Türkiye”, **Milliyet**, 6 Ağustos 1990gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuş adeta Meclisi ve kamuoyunu ileride alacağı kararlara hazırlamıştır.

10 Ağustos günü Cumhurbaşkanı Özal, Körfez Krizine karşı ulusal bir politika belirlemek amacıyla, muhalefet liderlerini Çankaya Köşküne çağırarak, fakat liderler Özal’ın bu teklifini geri çevirmişlerdir. DYP lideri Demirel bu daveti, zamanı geçmiş ve meşruiyet arayan bir girişim olarak nitelendirirken; SHP lideri İnönü ise, Özal’ın Başkan Bush’u aradığı

¹⁴⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 12.08.90, 126. Birleşim, Cilt 46, s.458.

¹⁴⁷ Turan, İ., “İşgal Batı ve Türkiye”, **Milliyet**, 6 Ağustos 1990..

¹⁴⁸ Turan, İ., “İşgal Batı ve Türkiye”, **Milliyet**, 6 Ağustos 1990; Coşkun, B., “Sizce Özal Ne Yapıyor”, **Sabah**, 7 Eylül 1990.

¹⁴⁹ Civaoglu, G., “Off the Record”, **Sabah**, 9 Eylül 1990.

¹⁵⁰ Arcayürek, C., **Kriz Doğuran Savaş**, Ankara, Mayıs 2001, s.232.

sıklık ve rahatlıkta kendilerini aramadığını ifade etmiştir.¹⁵¹ Bunun üzerine Özal 12 Ağustos günü, ANAP çoğunluğunun yardımıyla, 216 kabul, 151 ret, 6 geçersiz oyla TBMM’den işgali kınayan 107 sayılı meclis kararını çıkarmıştır.¹⁵²

Bu meclis kararında Anayasanın 92 ve 117. maddelerine atıf yapılmıştır. Anayasanın 92 ve 117. maddelerine göre yabancı ülkelere asker gönderme, yabancı ülke kuvvetlerini ve bunlara ait üs taleplerini kabul etme yetkisi TBMM’nindir denilmektedir.¹⁵³ 107 sayılı meclis kararıyla, ‘ülkemize bir tecavüz vukuu halinde’ bu yetkilerin hükümete devri sağlanmıştır. 25 Ağustos günü Özal, yetki isteminin gerekçesini şöyle ifade etmiştir; ‘*Anayasanın 92. maddesi modern savaşlara göre yazılmamıştır. Modern savaşlarda kimse, düşmanın üzerine geldiğini göre göre ‘hele önce o vursun da ben Meclisten karar çıkarıp karşılık vereyim’ diye düşünmez, düşünecek vakti bile bulamaz. Siz ne yapalım Anayasa böyle yazıyor diye beklerseniz; bunun mesuliyetini kim alacaktır.*’¹⁵⁴ Başbakan Akbulut ise olayların akışında inisiyatifi bulunmadığı halde, bu meclis kararının bir savaş izni olmadığını belirterek ‘*Kimse kaygılanmasın Türkiye Körfez Savaşına sürüklenmeyecektir. Biz savaş değil barış istiyoruz...*’¹⁵⁵ şeklinde beyanatlar vermiştir.

Bu tarihten yaklaşık bir ay sonra, 5 Eylül 1990 günü, TBMM’ de yapılan gizli oturumda, 246 kabul, 136 ret oyla¹⁵⁶, 108 sayılı meclis kararı çıkarılmıştır.¹⁵⁷ Bu meclis kararında yukarıda bahsedilen Anayasanın 92 ve 117 maddesindeki yetkiler için, ‘*ülkemize bir tecavüz vukuu*’ koşulu kaldırılmış, yerine ‘*...lüzum hudut ve şümulü hükümetçe tayin*

¹⁵¹ Milliyet, “Çankaya’ya Ret”, 11 Ağustos 1990, s.10.

¹⁵² Irak’ın Kuveyt’i işgali ve sonrasında meydana gelen ve ülkemizi yakından ilgilendiren olaylar sebebiyle, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye düşürmesi muhtemel gelişmeler karşısında, Anayasanın 117.maddesine milli güvenliğin sağlanmasından ve silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından Yüce Meclise karşı sorumlu bulunan hükümete; ülkemize bir tecavüz vukuu halinde derhal mukabele edilmesi maksadına münhasır olarak, savaş hali ilanı, silahlı kuvvetlerin kullanılması, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerinin Türkiye’de bulunması konularında Anayasanın 92.maddesi uyarınca izin verilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 12.08.1990 tarihli 126 birleşiminde kararlaştırılmıştır. TBMM Tutanak Dergisi. 12.08.90, 126. Birleşim, Cilt 46, s.478.

¹⁵³ 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

¹⁵⁴ Gökmen, Y., Özal Sendromu, Ankara, 1992, s.191.

¹⁵⁵ Sazak, D., “Akbulutla 45 Dakika”, Milliyet, 26 Ağustos 1990, s.10.

¹⁵⁶ Sabah, “28 ANAP’lı Oylamaya Katılmadı”, 6 Eylül 1990, s. 24.

¹⁵⁷ Irak’ın Kuveyt’i işgali ve ilhak etmesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi sebebiyle, öncelikle Ortadoğu’da barışın ve istikrarın yeniden tesisini ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak; kriz süresince ve sonrasında hâsıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye’nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlemesine yardımcı olmak üzere; lüzum, hudut ve şümulü hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına Anayasanın 92.maddesi uyarınca izin verilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 05.09.1990 tarihli 3. birleşiminde kararlaştırılmıştır. TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 47, s.99.

olunacak taktirde...'' denilerek koşulsuz devredilmiştir.¹⁵⁸ Bu tezkere de kamuoyu ve muhalefet kanadı tarafından oldukça eleştirilmiştir.¹⁵⁹ SHP bu meclis kararının iptal istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. 108 sayılı kararın iptali için yapılan bu başvuru neticesinde Anayasa Mahkemesi, meclis kararlarının esas ve usul açısından incelenmesi, kendi yetki alanını girmediği gerekçesiyle yetkisizlik kararı vermiştir.¹⁶⁰

Oysa Meclis kararları meclisin idari işlerini düzenleyen kararlardır. Meclis kararlarının gücü yurt dışına asker gönderme, yabancı asker kabul etme, yurt içindeki üsleri kullandırmaya yetmemektedir, bu gibi konuların kanunlar vasıtasıyla düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemelerin ismi 'meclis kararı' olduğu halde içeriği kanundur.¹⁶¹

23 Eylül tarihinde Cumhurbaşkanı Özal ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirerek, Başkan Bush'la görüşmüştür. Özal bu görüşmede tekstil ithalatına konan kısıtlamanın kaldırılması, borçların hafifletilmesi, askeri modernizasyona destek verilmesini talep etmiştir.¹⁶² Bu görüşme esnasında Başkan Bush, Dışişleri Bakanı Baker'la birlikte olduğu halde Özal, Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Ali Bozer'i görüşmeye almamıştır. Bozer bu olay üzerine Türkiye'ye döndükten sonra istifa etmiştir. Özal Başkan Bush'la görüştüktan sonra Irak'a karşı kuvvet kullanılması fikrini daha fazla benimsemiş ve NATO' ya ait hava kuvvetlerini, (AMF-A İttifak Komutanlığı Avrupa Hava Hareket Gücü) önceden çıkardığı, 108 sayılı meclis kararına dayanarak Türkiye'ye davet etmiştir.¹⁶³

Bu gelişmeler üzerine 6 Ocak 1991 de 28, sonraki gün 14 adet olmak üzere toplam 42 savaş uçağı Malatya Erhaç'a gelmiştir.¹⁶⁴ Hükümet kanadı bu uçakların Türkiye'de kullanılmayacağı yönünde demeçler vermiştir. DYP lideri Demirel Hükümetin tavrını; *"...bu uçaklar Türkiye'de kullanılmayacaksa Amerika uçağı ihtiyacı olan yere götürür Körfezde kullanır, burada kullanamayacaksa uçaklar neye yarayacak? Şayet uçaklar burada*

¹⁵⁸ Oran, a.g.k., ss.85-86.

¹⁵⁹ Meclisin, Anayasanın 92 ve 117. maddeleri uyarınca, Hükümete izin vermesinin bir yetki devri olmadığı yönündeki görüşler için bkz, Tarhanlı, T., "Lüzum,hudut,şümül,zaman", http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/02/06/haber_65303.php=4e3bf9060011165b4e51ca183c474dd8 (29.05.2007) Ayrıca Anayasanın 92. ve 117 maddeleri uyarınca TBMM'ye ait yetkilerin dahi, kayıtlı ve sınırlı olduğunu belirten görüşler için bkz. Çağlar, B., Bir Anayasacının Seyir Defteri, İstanbul, 2000, s.149,

¹⁶⁰ Bkz. Bülent Tanör, "Türkiye'de Dış İlişkilerin İç Hukuk Rejimi", Türk Dış Politikasını Analizi, (Der.F. Sönmezoğlu), İstanbul,1998, s. 508.

¹⁶¹ Oran,a.g.k.,s.87

¹⁶² Arcayürek, a.g.k.,s.63.

¹⁶³ Sabah, "Özal-Bush Görüşmesi" , 26 Eylül 1990, s.19.

¹⁶⁴ Milliyet,"28 Jet Türkiye'ye Geldi", 7 Ocak 1991, s.1.

kullanılacaksa Türkiye yanlış bir savaşa, yanlış bir zamanda, yanlış adamlar tarafından sokulacaktır.’’¹⁶⁵ şeklinde eleştirmiştir.

16 Ocak tarihinde, Türkiye’deki üslerin kullanımı için Hükümet tarafından ABD yetkilileriyle SEİA haricinde ikili bir mutabakat yapılmış¹⁶⁶, bu mutabakatın ardından 17 Ocak’ta, 108 sayılı Meclis Kararının aynısı, 126 sayılı Meclis Kararı adı altında, 148 ret oyuna karşı 250 kabul oyla¹⁶⁷, TBMM’den çıkarılmıştır.¹⁶⁸ Başlangıçta birbirine benzer bu meclis kararlarına bir anlam verilememiş ise de Erhaç’ta bulunan uçaklar aynı gün Adana İncirlik üzerinden Irak’ın kuzeyini bombalamaya başlayınca asıl maksat anlaşılmıştır.¹⁶⁹ Yani 126 sayılı meclis kararı, Türkiye’deki üslerin, çok uluslu müttefik kuvvetleri tarafından kullanılmasına, hukuksal dayanak teşkil etmiştir. Bunun yanında Türkiye’deki üslerin kullanım amacıyla ABD ile yapılan ikili mutabakat, Anayasanın 90. maddesinde belirtilen ‘‘...uluslararası anlaşmalar yasama tarafından onaylanmalıdır’’ hükmüne aykırıdır. Yetki açısından yürütme böyle bir mutabakata yetkili değildir, dolayısıyla Türkiye’nin koalisyon güçlerine üslerini açarken dayandığı argümanlar, hukuksal zeminden yoksundur.¹⁷⁰

TBMM’de bulunan muhalefet liderleri, 17 Ocak’ta alınan 126 sayılı meclis kararını da eleştirmişlerdir. SHP lideri Erdal İnönü, Meclis genel kurulunda görüşlerini ‘‘...şimdi Sayın Özal yürüttüğü politikanın onaylanmasını Meclisten istiyor, biz bu politikayı onaylamıyoruz. Bu politika içeriği itibariyle, uygulandığı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti’nin bütün geleneksel politikalarına aykırı olması itibariyle karşıyız...’’¹⁷¹ biçiminde ifade ederken, DYP lideri Demirel ise; ‘‘Gelin ne kendimizi aldatmaya, ne Milleti aldatmaya ne de başkalarını aldatmaya gerek yok. Türkiye’ye bir savaş lazımsa bu savaşa kendisi karar versin, Türkiye bir sipariş savaşı, bir ısmarlama savaşı üstlenmesin...’’¹⁷² şeklinde eleştiride bulunmuştur.

¹⁶⁵ Arcayürek, a.g.k.,s.205.

¹⁶⁶ Tarhanlı, T., ‘‘Çöl Fırtınası Harekâtı ve Türkiye’’, Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan, İstanbul, Nisan 1992., s.34.

¹⁶⁷ Milliyet, ‘‘Yeni Tezkere Meclisten Geçti’’,18 Ocak 1991.

¹⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 55, s.293.

¹⁶⁹ Oran, a.g.k.,s.48.

¹⁷⁰ Bkz. Tarhanlı, a.g.k., s.263.

¹⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 55, s.303.

¹⁷² TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 55, s.307.

ABD harekât esnasında Türkiye’den, üslerin kullanıma açılmasının yanında, Kuzey Irak sınırına asker yığması ve savaşa aktif olarak katılması gibi isteklerde bulunmuştur.¹⁷³ Türkiye bu bağlamda 2. ordusunu aşamalı olarak Irak sınırına konuşlandırmıştır. Türkiye’nin yaklaşık 120.000 askeri, Irak sınırına yığmasındaki nedenler, Irak’ın merkez cephesinin zayıflatmak, Irak’tan gelebilecek bir saldırıya hazırlıklı olmak ve bu bölgede doğabilecek bir ayaklanmanın, Türkiye sınırına doğru yayılmasının önüne geçmektir. Bu amaca paralel olarak, Türkiye’nin Washington Büyükelçisi Nüzhet Kandemir, Irak’ın Türkiye sınırına 8 tümen asker yığarak merkez cephesini zayıflattığını teyit etmiştir.¹⁷⁴ Bunun dışında Özal’ın, Silahlı Kuvvetlere modern savaş deneyimi kazandırmak amacıyla, kara/hava harekâtına katmak istemesi, yine Suudi Arabistan’daki müttefik kuvvetlerine birlik göndermek istemesi TSK ve kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmış, Özal bu tepkiyi aşamamıştır.¹⁷⁵

Bu süreçte Cumhurbaşkanı Özal’ın diğer yönetim organlarını devre dışı bırakarak, dış politikayı yalnız yönlendirmek istemesi, farklı çevrelerce tepki uyandırmış, Dışişleri Bakanı Bozer’in ardından, Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay’da görevinden istifa etmiştir (3 Aralık 1990).¹⁷⁶ Orgeneral Torumtay, Cumhurbaşkanı Özal’ın karar alma sürecindeki tavrıyla ilintili olarak istifa gerekçesini, 126 sayılı meclis karar tasarısının hazırlanışı esnasında yaşadıklarıyla dile getirmiştir; *“Tarihi bir önem ve değer taşıması gereken hükümet direktifi, Başbakanlık müsteşarının imzaladığı bir kapak yazısı ile, buna ekli ve imza haneleri boş bir Bakanlar Kurulu kararı ve yine imzasız direktif bölümünden ibaretti.....Türk orduları, bu defa modern ve güçlü silahlı kuvvetleriyle belki de bir başka savaşa, yetkililerin imzası dahi bulunmayan ve devlet ciddiyetiyle bağdaştırılması güç olan imza haneleri boş bir Bakanlar Kurulu taslağıyla girecekti.....Ben şahsen Cumhurbaşkanı’nın askeri yönden iştirak etmediğim görüşlerine ve mevcut sistemi dışlayan usul ve yetki dışı bir yönetim biçimine ayak uydurarak ya inançlarımı feda etmek, yada işgal ettiğim makama veda etmek suretiyle ciddi bir uyarıda bulunmak durumu ile karşı karşıya gelmiş bulunuyordum..gönülden inandığım demokrasi anlayışı içerisinde yapabileceğim son uyarıyı yaparak şerefli görevimden istifa etmek zorunda kaldım.”*¹⁷⁷

¹⁷³ Oran, B., Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar (Cilt II), İstanbul, 2002, s.255, Abramowitz, M., “Amerika’nın Türkiye Politikasının Belirlenmesinde Karşılaşılan Güçlükler”, Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, (Ed. M.Abramowitz), Ankara, 2000, s.224.

¹⁷⁴ Hürriyet, “8 Tümen Asker Türkiye Sınırında”, 25 Kasım 1990, s.20.

¹⁷⁵ Güvenç, S., “TSK’nın Sınırötesi Girişim Yetenekleri Ulusal Güvenlik Politikasında Yeni Boyut”, En Uzun On Yıl, (Der.G. Özcan Ş. Kut), İstanbul, Mart 2000, s.136.

¹⁷⁶ Özcan, G., “Türkiye de Siyasal Rejim ve Dış Politika”, Türk Dış Politikasının Analizi, (Der. F. Sönmezoglu), İstanbul, 1998, s.531.

¹⁷⁷ Torumtay, a.g.k., ss.122–125.

Cumhurbaşkanı Özal ise Orgeneral Torumtay'ın istifasını “...hızlı tempolu bir ordu özlüyorum, olaylar o kadar hızlı geliyor, değişiyor ki, Türkiye'nin çok çabuk cesaretli kararları anında alması lazım, yoksa geride kalırız. Ülkeyi idare edenlerin tempolu hareket etmeleri kaçınılmazdır. Ordu da bu hızlı tempo içinde yerini almalıdır. Ama bazı generaller tempoma ayak uyduramıyorlar. Statükocu hareket ediyorlar. Cesaretli bir adım attığımızda frenleyici bir rol oynuyorlar. Böyle gitmez Ordumuzun da hızlı değişen dünyada yerini alması lazımdır. Sivil otoritenin üstünlüğünü herkes kabul etmelidir.”¹⁷⁸ şeklinde değerlendirmiştir.

Bu arada Saddam Hüseyin'e, Kuveyt'i boşaltması için 15 Ocak' a kadar tanınan süre bir gün daha uzatılmış, Irak olumlu bir adım atmayınca, 17 Ocak günü Çöl Fırtınası Operasyonu (Operation Desert Storm) başlamıştır. Ocak ve Şubat ayında gerçekleştirilen hava saldırılarında, Irak'a bırakılan bomba miktarı, 8,5 yıl süren Vietnam Savaşı'nda, Vietnam'a bırakılan bomba miktarını aşmıştır.¹⁷⁹ Hava saldırılarının yoğun bir şekilde devam ettiği 24 Ocak günü Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz; “Türkiye'nin Körfez krizindeki tutumu utanç vericidir.....bu tutum Irak'a ve Irak halkına karşı haince saldırılar düzenleyen ABD'nin önünde diz çökme arzusundan kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Amerikan planlarına katılmasından ve iyi komşuluk ilişkilerine ters düşen bir politika izlemesinden Cumhurbaşkanı Turgut Özal sorumludur” diyerek Özal'ın ve Türkiye'nin kriz politikasını eleştirmiştir.¹⁸⁰

ABD'nin Beyaz Saray sözcüsü Marlin Fitzwater, operasyonun 24 Şubat'ta kara harekâtına dönüştüğünü açıklamıştır.¹⁸¹ 25 Şubat gününe gelindiğinde Saddam Hüseyin, ülkesinin tüm BM kararlarını kabul ettiğini ve Kuveyt'ten geri çekileceğini bildirmiştir.¹⁸² Bunun üzerine Çöl Fırtınası Operasyonu, George Bush'un CNN'de “Kuveyt, Irak'ın işgalinden kurtarılmıştır” demeciyle son bulmuş ve 27 Şubat günü ateşkes ilan edilmiştir.¹⁸³

Başkan Bush'un demeç verdiği sırada, Beyaz Saray'la Bağdat arasındaki saat farkından dolayı, ABD'ye ait Apaçi Helikopterleri, Umm Kasr bölgesinde, Irak'a tarihinin en ağır kayıplarından birini verdirmiştir.¹⁸⁴ Savaşın bilânçosu şöyledir; Irak'ın 150.000 kaybı

¹⁷⁸ Arcayürek, a.g.k., s.161.

¹⁷⁹ Aral, B., Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, Kırıkkale, 1993 ,s.152.

¹⁸⁰ Arcayürek, a.g.k., s.218.

¹⁸¹ Hürriyet, “Müttefik Güçleri Bağdat'a İlerliyor”, 25 Şubat 1991,s. 11.

¹⁸² Hürriyet, “Saddam Hüseyin BM Kararlarını Kabul Etti”, 26 Şubat 1991, s.12.

¹⁸³ Sazak, D., 11 Eylül Gölgesinde Saddam, İstanbul, 2001, s.69.

¹⁸⁴ Sazak, a.g.k., s.70.

175.000 den fazla esiri, ABD'nin ise sadece 138 kaybı vardır.¹⁸⁵ İşgalin Kuveyt'e faturası 100 milyar dolar, ABD'ye maliyeti 75 milyar dolar civarındadır. ABD bu maliyetin 2/3'ünü Kuveyt, Suudi Arabistan gibi müttefiklere ödetmiştir.¹⁸⁶ Saddam Hüseyin ise ekonomik ve siyasal kazançlar elde etmek için giriştiği bu maceradan 200 milyar dolar borçla çıkmıştır. Kişi başına milli gelir 3500 dolardan¹⁸⁷, 1962 yılının rakamına, yani 650 dolara kadar inmiş¹⁸⁸, askeri güç neredeyse yok olmuş, Körfezde denge Irak aleyhine bozulmuştur. Ülke içindeki enerji santralleri, trafolar tahrip olmuş, su şebekeleri, kanalizasyon sistemi ciddi zarar görmüş, toplum açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu etmenlere bağlı çocuk ve bebek ölümleri artmış kamu sağlığı büyük çapta zarar görmüştür. Dönemin BM İnsani Yardım Programının sorumlusu Denis Halliday hazırlamış olduğu raporda, Irak'ta ambargo nedeniyle, 500.000'den fazla bebeğin öldüğünü belirtmiştir.¹⁸⁹

Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, ambargonun sivil halk üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak amacıyla 1991 Ağustos'unda 706 sayılı kararı¹⁹⁰ almış, fakat Saddam Hüseyin bu karara uymayı reddetmiştir. Ambargodan zarar gören Irak halkına yardım ancak, BM Güvenlik Konseyi'nin Nisan 95'te aldığı, Irak yönetiminin ise Aralık 1996'da kabul ettiği 986 sayılı kararla, yani Petrol Karşılığı Gıda ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı'yla başlamıştır.¹⁹¹ Bu kararda Irak yönetimine 90 günlük dönemler için 1 milyar doları geçmemek kaydıyla petrol ihraç, bunun karşılığında ise gıda ve sağlık malzemesi ithal izni verilmiştir. Ancak Irak, Kuveyt'teki kayıpların karşılanması için % 30, Kuzeydeki Kürt gruplara ayrılan pay için % 13 ve bu programın maliyeti için % 4 oranında yapılan kesintiler sonucu, petrol satışından elde edeceği gelirin, ancak yarısı civarında bir kaynağa sahip olabilmıştır.¹⁹²

Savaşın Türkiye'ye maliyetine gelince bu konuda net rakamlar bulunmamaktadır. Elde edilen göreceli rakamlara bakılacak olursa, 1990 yılında Türkiye ile Irak arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 2,5–3 milyar dolar tutarında iken, BM Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı

¹⁸⁵ Sabah, "Savaşın Bilançosu", 2 Mart 1991.

¹⁸⁶ Arı, a.g.k.,s.242.

¹⁸⁷ "Bir Bakışta Irak", Globus, (Ed.H. GÜLDAĞ),Irak Özel Sayısı, İstanbul, 2003, s.8.

¹⁸⁸ Harris, W., "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", Avrasya Dosyası,. (Der.Ü. Özdağ), Cilt 6 Sayı 3, Ankara, Sonbahar 2000.,s.61

¹⁸⁹ Görener, A.,Ş.,"The US Policy Toward Iraq Moral Dilemmas of Sanctions and Regime Change",Turkish Review of Middle East Studies, (Ed.G. Öztekin), İstanbul, 2001,s.49.

¹⁹⁰ BMGK' nın bu kararında Irak'ın 6 ayda bir yaklaşık 1,6 milyar \$ değerinde petrol satmasına, bunun karşılığında insani yardım malzemesi almasına izin vermiştir. <http://www.un.org/Docs/Scres/1991/scres91.htm/daccess-ods.un.org/TMP..html> (30.05.2007)

¹⁹¹ <http://www.un.org/Docs/Scres/1995/scres95.htm/daccess-ods.un.org/TMP4326159..html> (21.05.07)

¹⁹² Tarhanlı,T., "ABD'düzeni_BM'düzeni",http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/04/24/haber_73094.php?oturum=4e3bf9060011165b4e51ca183c474dd8,(29.05.2007)

kararıyla, iki ülke arasındaki ticaret durma noktasına gelmiştir.¹⁹³ Türkiye, Körfez Krizi öncesi petrolün varil başına 15,6 dolar öderken, Kriz nedeniyle Ekim ayında, petrolün varil başına 37 dolar ödemiştir.¹⁹⁴ Türkiye bu fiyat artışı nedeniyle ithalatta 920 milyon dolar tutarında ek fatura ödemiştir. Savaş sonrasında Türkiye'nin Kerkük Yumurtalık Petrol Boru Hattı'ndan elde ettiği gelir kesilmiştir. 1996 yılında petrol boru hattı açılıncaya dek BOTAS'ın kaybı 3 milyar 560 milyon dolar olarak hesaplanmıştır.¹⁹⁵

Türkiye'nin, bu kayıplarına ulaşım, turizm, müteahhitlik, bankacılık sektörlerindeki kayıplar ve yaptığı askeri harcamalar eklendiğinde, savaş nedeniyle yaklaşık 45 milyar dolar kaybı vardır. Türkiye'de 1990 yılı ilk 6 ayında büyüme yaklaşık %10 iken, 1991 yılında bu rakam %1'in altına düşmüş ve bu yıla, 2,6 milyar dolar bütçe açığıyla girmiştir.¹⁹⁶ Körfez Savaşı'ndan sonra, Batılı gelişmiş ülkeler ve petrol zengini Körfez ülkelerinden toplanan paralarla, savaştan zarar gören Mısır, Ürdün, Türkiye gibi ülkelere yardım amacıyla bir fon oluşturulmuş, Türkiye'ye bu fondan yaklaşık 5 milyar dolar yardım yapılmışsa da bu miktar ülkenin zararları telafiden uzak kalmıştır. Türkiye 1996 yılında Birleşmiş Milletlere, BM Antlaşmasının 50.maddesi uyarınca zararının tazmini talebinde bulunmuş, fakat bir sonuç alamamıştır.¹⁹⁷

¹⁹³ Erkmen, S.,-Yılmaz, H., "Türkiye Irak İlişkilerinde Çatışma Unsurları ve İşbirliği Olanakları", Stratejik Analiz, Cilt 1 Sayı 10, Ankara, Şubat 2001, s.43.

¹⁹⁴ Gözen, a.g.k., s.280.

¹⁹⁵ Bu veriler için bkz, "Körfezin Faturası 45 milyar \$", Globus. (Ed. H.Güldağ), Irak Özel Sayısı, İstanbul, 2003, s.36.

¹⁹⁶ Globus, a.g.e.,s.481.

¹⁹⁷ Özkan, a.g.k., s.486.

III. BÖLÜM

3.SAVAŞ SONRASI IRAK VE “YENİ DÜNYA DÜZENİ”

Körfez Savaşı beraberinde, coğrafi ve siyasal anlamda önemli değişimleri beraberinde getirdi. Savaş sonunda Irak, coğrafi ve siyasal açıdan üniter yapısını kaybetmiş, resmiyette olmasa da fiilen üç parçaya ayrılmış, siyasal açıdan ise bu bölünmeye paralel olarak, uzun vadeli kontrol mekanizmaları altına girmiş ve egemenlik erkini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu kontrol mekanizmaları Irak’a özgü görünse bile, aslında Basra Körfezi’ne hatta Ortadoğu’ya yönelik olduğu açıktır.

Türkiye ise ABD’nin bu siyasal dizaynı karşısında iki yönden gelen etkilerin altındadır: yani ABD’nin Ortadoğu’yla başlayıp dünyanın diğer bölgelerine uzanan müdahale normu, Türkiye’yi de aynı yönde etkilemiş, bununla birlikte Türkiye, ABD nezdinde “geliştirilmiş ortaklıktan” öteye geçip stratejik müttefik olmak için, böyle bir aktif politikayı tek çıkar yol olarak görmüştür.

3.1. Körfez Savaşı Sonrası Bölgede Yaşanan Gelişmeler

Irak’ın BM Güvenlik Konseyi kararlarını kabul edeceğini bildirmesi üzerine, Konsey 2 Mart 1991 tarihinde Küba’nın olumsuz oyuna karşın 11 olumlu 3 çekimser oyla, ateşkes şart ve usullerini gösteren 686 sayılı kararı çıkarmıştır.¹⁹⁸ Bu kararda ateşkesin temini için şöyle bir ifade kullanılmıştır “...*Irak’ın güneyi hariç askeri uçak uçuşları ve füze saldırıları yasaklanmıştır...*”¹⁹⁹

Başkan Bush 15 Şubat günü yani henüz ateşkes ilanından önce, CNN’de yapmış olduğu bir başka konuşmada, Irak ordusuna ve halkına hitaben, ülke idaresine el koyarak, bir diktatör olan Saddam Hüseyin’i kenara çekilmek zorunda bırakmaları ve Irak’ın yeniden uluslar ailesine katılmasını sağlamaları çağrısında bulunmuştur.²⁰⁰ Ateşkesin ardından 4 Mart 1991 tarihinde Bağdat Hükümeti’nin tamamen çöktüğü fikrine kapılan ve Bush’un bu sözlerini güvence sayan, rejim muhalifleri (Kürtler ve Şiiler) Hükümete karşı

¹⁹⁸ Sabah, “686 Sayılı Karar Oy Çokluğuyla Kabul Edildi”, 5 Mart 1991.

¹⁹⁹ <http://www.un.org/Docs/Scres/1991/scres.91.htm/daccess-ods.un.org/TMP.457740.html>(21.05.2007)

²⁰⁰ Bush, kara harekâtından önce güneyde boy gösteren huzursuzluklara dikkat çekerek, savaşın ardından Irak’ta Baas veya ordu içinde bir darbenin olabileceği yahut halkın ayaklanabileceği ihtimaline hazırlıklıdır. Özkan, T., Bush ve Saddam’ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı, İstanbul, 2003,s.111.

ayaklanmışlardır. Ayaklanma Irak'ta birkaç gün içinde yayılmış, Saddam Hüseyin karşıtı güçler 18 ilden 14'ünde denetimi ele geçirmişlerdir.²⁰¹

Bunun üzerine Bağdat Ordusu 28 Mart günü, 686 sayılı kararda uçuşu yasaklanmayan helikopterlerle, müttefik kuvvetleri tarafından bozguna uğratılmış bir ordudan beklenmeyecek kararlılık ve şiddette isyanları bastırmıştır. Bu durum aynı zamanda Saddam Hüseyin'in merkezi hükümete hala egemen olduğunun kanıtıdır. Başkan Bush ise bu olaya, BM Antlaşması'nın, hiçbir hükmünün ülkelerin içişlerine müdahale yetkisi vermediği gerekçesiyle²⁰² karışmamış bu konuda; "...biz sorumluluklarımızı yerine getirdik..." demiştir.²⁰³ George Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft, ayaklanmanın helikopterlerle bastırılması konusunda; "*Bağdat Hükümeti Norman Schwarzkopf'tan ülkenin tahrip olmuş bazı bölgelerine ulaşım ve yaralıların taşınması için helikopterlere izin istemiş, Schwarzkopf bu talebi kendi inisiyatifıyla kabul etmiştir*" şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.²⁰⁴

Ayaklanmanın uçuşu yasaklanmayan helikopterlerle, göz göre göre ve kanlı bir şekilde bastırılması sonucu en az 50.000 insan hayatını kaybetmiş²⁰⁵, üçte biri Türkiye sınırına olmak üzere yaklaşık 1.500.000 Iraklı, sınırlara yığılmıştır. Türkiye sığınmacılara, güvenlik kaygılarından hareketle, yani bölgenin 'Gazze Şeridi' misali, ulusal egemenlik sınırlarından çıkacağı endişesiyle, bunun yanında sosyo-ekonomik yetersizlikler nedeniyle, sınırı açmamıştır,²⁰⁶ buna rağmen Mayıs 91'e kadar bu sığınmacılara 14 sınır noktasında 1.194.517.590 \$ harcama yapmıştır.²⁰⁷

Bu gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi, 2 Nisan 1991'de Irak Kuveyt sınırını kriz öncesi durumuyla (status quo ante) teyit eden 687 sayılı kararını almıştır.²⁰⁸ Bu kararda

²⁰¹ Çolakoglu, a.g.e., s.133.

²⁰² BM Antlaşmasının 2(7) maddesi; Bu antlaşmanın hiçbir hükmü özü bakımından, bir devletin ulusal yetkisi içinde bulunan işlere BM'nin karışmasına izin vermez... Şeklinde. Başkan Bush bu hükme uyduğunu iddia ederek isyanın bastırılmasına göz yummuştur. Aral, a.g.k., s.81.

²⁰³ Arı, T., Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, 1999, s.259.

²⁰⁴ Özkan, Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı, İstanbul, 2003, s.114.

²⁰⁵ Bu rakam farklı kaynaklarda 50.000 – 150.000 kişi arasında değişmektedir, bkz. Baram, A., "Irak Yaptırımlarının Etkisi İstatistikî Tuzaklar ve Sorumluluk", Avrasya Dosyası, Ankara, Sonbahar 2000, s.261.

²⁰⁶ Kirişçi, K., "Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası 1991-93" (Çev: A. K. Han), Türk Dış Politikasının Analizi, (Der. F. Sönmezoğlu), Ankara, 1998, s.200.

²⁰⁷ Över, K.G., "Irak'ta Bütünleşmeye Doğru", Avrasya Dosyası, Cilt 6, Sayı 3, Ankara, Sonbahar 2000, s.178.

²⁰⁸ Bu kararda Irak'taki balistik füzeler ve kitle imha silahlarının denetimini öngörölmüş, ayrıca bunları denetlemeye BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) gibi denetim organları yetkilendirilmiştir. Yine bu kararla Irak Kuveyt sınırı askersizleştirilmiş ve buradaki denetim işlevini

Irak Kuveyt sınırı ile Irak'ta Kitle İmha Silahlarının denetimine yönelik konular ele alınmıştır, yalnız bu karar sığınmacı sorununa değinmediğinden, Türkiye'nin beklentilerini karşılamamıştır.²⁰⁹

Sınıra yığılan binlerce sığınmacının, içinde bulunduğu olumsuz koşullar nedeniyle tüm dünya basını dikkatini bölgeye yoğunlaştırmış ve Türkiye'ye sınırın açılması yönünde baskı yapılmaya başlanmıştır. Cumhurbaşkanı Özal, Irak Büyükelçisi Tikriti'ye Çankaya Köşkü'ne çağırarak, Bağdat Hükümeti'nin ateşkesi sağlamasını aksi taktirde Türkiye'nin Irak'a karşı güç kullanacağı uyarısında bulunmuştur.²¹⁰ Başbakan Akbulut ise bu sorun karşısında Avrupa'nın, Türkiye'yi neredeyse Irak'tan daha çok suçladığını belirterek; “...hem alın diyorlar, hem de iyi bakıyor musunuz diye heyet gönderiyorlar, bizden bu kadar, beğenmeyen varsa alsın kendi baksın...”²¹¹ şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu arada Meclisteki muhalefet liderleri yine Cumhurbaşkanı Özal'ın izlediği politikayı eleştirmişlerdir. DYP lideri Demirel; “...bu gün Kuzey Irak'ta dökülen kanlarda, Sayın Özal'ın manevi sorumluluğu vardır... Kuzey Irak'ta cereyan eden olaylar Körfez bunalımı kadar önemlidir...”²¹² derken, DSP lideri Ecevit ise Bush ve Özal'ı, barışı değil sadece savaşı planlamak ve ihmalcı davranmakla suçlamıştır.²¹³

Bu arada Cumhurbaşkanı Özal, sığınmacıları Türkiye Irak sınırının dışında karşılayabilecek, uluslararası boyutta bir çözüm için ısrar etmektedir. Böylece Türkiye'nin yukarıda bahsedilen güvenlik kaygıları giderilmiş olacak, ayrıca Halep'çe Olayı'ndaki gibi fatura sadece Türkiye'ye çıkarılmayacaktır. Yine Özal, ABD yönetiminin Kürtlerle doğrudan ilişki kurup yardım etmesinin, ileride Türkiye için sorun teşkil edebileceği kanaatini taşımış, bu nedenle soruna Türkiye'nin de söz sahibi olacağı şekilde uluslararası düzeyde bir çözüm arayışına girmiştir.

Özal bu dönemde, Musul ve Kerkük üzerinde bir takım hesapları olduğu yönündeki iddialara kaynak teşkil edecek sözler sarf etmiştir. Dönemin Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk, Cumhurbaşkanıyla yaptığı haftalık olağan görüşmelerin birinde kendisine hitaben;

çok uluslu B.M askerlerinin (UNİCOM) yerine getirmesi öngörülmüştür. <http://www.un.org/Docs/Scres/1991/scres.91.htm/daccess-ods.un.org/TMP.9055293.html> (21.05.2007)

²⁰⁹ Oran, a.g.k.,s.57 ve Arı,a.g.k.,s.240, 271.

²¹⁰ Milliyet, “Büyükelçiyeye Güç Kullanınız Uyarısı”, 6 Nisan 1991.

²¹¹ Milliyet, “Beğenmeyen Varsa Alsın Kendi Baksın”, 4 Nisan 1991.

²¹² Milliyet, “Demirel; Sorumlu Özal'dır”, 3 Nisan 1991,s. 12.

²¹³ Milliyet “Ecevit'ten Sert İtham”, 11 Nisan 1991,s.15.

‘Türkiye fırsatı kaçırdı ama bu fırsat hala devam ediyor, Silopi’yle Suriye hududu arasında 40 kilometrelik bir hudut var, buradan ta Basra Körfezine hiçbir engel tanımadan yürümek mümkün. Türk askeri bu yürüyüşü yapsa, orada Erbil gibi, Musul gibi petrol kaynakları da var ve bu kaynakları muhafaza altına alsın... çok kolay bir operasyon. Ve Irak’ı Saddam’dan da kurtarır, silahlardan da arındırır, üstüne üstlükte Türkiye’yi petrol bölgesine egemen yapar...’ dediğini aktarmıştır.²¹⁴ Bu naklin ardından dönemin Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kaya Toperi ise *‘‘Silopi’den girip Musul Kerkük’ü alıp Basra’ya inmek fantezisini biz duymadık... Özal hiçbir zaman Kerkük’ü, Musul’u ele geçirmek veya bu şekilde bir çalışma yapın, bir etüt yapın veya oranın durumunu inceleyin diye bize bir talimat vermedi. Bize verdiği talimat ancak, Süleymaniye, Musul, Kerkük o bölgenin demografik yapısını inceleyin, oradaki Türkmenlerin kesin sayısını çıkaralım; ileride bir şey olduğu vakit Kürtlerle bunların beraber yaşamasında Türkmenlerin de sözü olsun dediğini’’* aktarmıştır.²¹⁵

Özal bu arada yürüttüğü telefon diplomasisiyle Başkan Bush’u ikna ederek, Güvenlik Konseyinin toplanmasını sağlamıştır. Güvenlik Konseyi Bush’un yönlendirmesiyle, 5 Nisan 1991 günü 688 sayılı kararı çıkarmıştır. Bu kararda Irak’ın toprak bütünlüğü teyit edilmiş ve bölgede yaşanan olayların durdurulması için, uluslararası kuruluşlar insani yardıma çağırılmıştır.²¹⁶

Başkan Bush alınan bu kararın ardından basına, bölünmüş, parçalanmış bir dünyanın yerini yeni bir düzene bıraktığını ilan etmiş, ABD’nin yine dünyada demokrasiyi ve saldırıya uğrayan zayıf ülkeleri savunmaya devam edeceğini bildirmiştir.²¹⁷ Başkan Bush basına verdiği bu demeçle, adeta Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin, ABD öncülüğünde yeniden yapılandırılacağına ipuçlarını duyurmuştur. Mart ayının sonunda ABD’ye giden Özal, Camp David’de Başkan Bush’la görüşmüştür.²¹⁸ Başkan Bush’la Kuzey Irak’ın geleceği konusunda fikir alışverişi yapan Özal, bu görüşmede, yüklü miktarda umduğu ekonomik yardımın, sadece 1,2 milyar \$’la sınırlı olduğunu, bu paranın bile çeşitli pazarlıklar sonucu taksit taksit ödeneceğini görmüştür.²¹⁹

²¹⁴ Arcayürek, C., Kriz Doğuran Savaş, Ankara, Mayıs 2001,s.137.

²¹⁵ Arcayürek, a.g.k.,s.149.

²¹⁶ <http://www.un.org/Docs/Scres/1991/scres.91.htm/daccess-ods.un.org/TMP.711288.3.html> (21.05.2007)

²¹⁷ Sabah,“Yeni Dünya Düzeni”, 8 Mart 1991,s.19.

²¹⁸ Sabah, “Özal Camp David’de”, 25 Mart 1991,s.21.

²¹⁹ Milliyet,“Özal ABD’den Eli Boş Dönüyor”, 1 Nisan 1991.

ABD Dışışleri Bakanı James Baker, 9 Nisan günü Kuzey Irak’a gelerek incelemelerde bulunmuştur.²²⁰ Bu ziyaretin ardından ABD, BM Güvenlik Konseyi’nin -sadece insani yardım çağrısı yapan- 688 sayılı kararına dayanarak, 11 Nisan tarihinde, 36. paralelin kuzeyinde bir güvenli bölge (safe haven) oluşturmuş, bu bölgenin hava sahasını uçuşa yasak bölge (no-fly zone) ilan etmiştir. Derinliği 50, genişliği 160 millik bir alanda gayri resmi olarak oluşturulan güvenli bölge, BM daimi üyeleri Çin ve Sovyetler Birliği gibi birçok ülke tarafından, hukuksal açıdan eleştirilmiştir.²²¹ Örneğin, SSCB Başkanlık Sözcüsü Vitaly Ignatenko böyle bir düzenlemeyi; *“Irak sınırında bir güvenli bölge fikri Irak’ın içişlerine resmen karışmaktır...”* diyerek eleştirmiştir.²²² Bağdat Hükümeti ve Saddam Hüseyin ise güvenli bölgenin oluşturulmasında Türkiye’nin rolünü, Irak’a karşı 30 devletin saldırısına yardım etmiş bir hain olarak nitelemiştir.²²³

Şiiler’e karşı bir koruma mekanizması ise kuzeydekinden oldukça geç, Ağustos 1992 tarihinde 32. paralelin güneyinde ilan edilmiş, 1996 yılında da bu sınır, 33. paralele çekilmiştir. ABD, Şii başkaldırılarının İran’ın kontrolüne gireceği düşüncesiyle, Bağdat Hükümeti’nin güneydeki otoritesini sınırlayacak müdahaleleri göz ardı etmiştir.²²⁴ Irak hava sahasının yaklaşık % 60’ını kapsayan uçuşa yasak bölgeler sayesinde, sadece Kürtler ve Şiilerin korunması amaçlanmamış, Bağdat rejiminin tüm askeri faaliyetleri kontrol ve baskı altına alınmıştır.

36. paralelin kuzeyinde güvenli bölgenin kurulmasıyla birlikte, Nisan ayı içerisinde 11 ülkeden yaklaşık 20.000 kişilik bir askeri kuvveti içeren çok uluslu güç, Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort-1) adı altında Türkiye üzerinden Kuzey Irak’a gelmiştir.²²⁵ 12 Temmuz 1991’de ise NATO şemsiyesi altında, Hızlı Tepki Gücü (Rapid Reaction Force) adıyla bir diğer çok uluslu güç Şırnak-Silopi, Adana-İncirlik ve Diyarbakır-Pirinçlik üslerini kullanarak bölgeye intikal etmiştir (Operation Provide Comfort-2). Çok uluslu bu kuvvetler Türkiye’de ‘Çekiç Güç’ adıyla anılmıştır.²²⁶ Çekiç Güç Aralık 1996’da sadece hava gücünden

²²⁰ Milliyet, “Baker Kuzey Irak’ta”, 10 Nisan 1991, s.18.

²²¹ Öztekin, G., “Economic Sanctions And No Fly Zones In Iraq”, Turkish Review of Middle East Studies, (Ed. G. Öztekin), İstanbul, 2001, s.9.

²²² Milliyet “Resmen İçişlerine Karışmaktır”, 11 Nisan 1991, s.4.

²²³ Kirişçi, K., “Türkiye’nin Ortadoğu Politikasının Geleceği”, Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası (Der. K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002, s.153.

²²⁴ Arı, T., “Basra Körfezi ve Amerikan Politikası”, Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu, (Der. S. Şen), İstanbul, 1993, s.338.

²²⁵ Milliyet, “Müttefik Askerleri Türkiye’de”, 15 Nisan 1991, s.10.

²²⁶ Oran, B., Kalkık Horoz, Ankara, 1998, s.202.

oluşan bir kuvvete dönüştürülerek, ismi Kuzeyden Keşif Harekâtı (Operation Northern Watch) olarak değiştirilmiştir.

İnsani yardım amacıyla Çekiç Güç’le eş zamanlı olarak, birçok sivil toplum kuruluşları (NGO) bölgeye akın etmiştir. Bu amaca uygun yardım yapan kuruluşların yanında, istihbarat, propaganda, ekolojik, jeolojik araştırmalar yapan bir çok kuruluş ta bölgeye gelmiştir. Bu kuruluşlar, Türkiye üzerinden fakat Türk yetkililerinin denetimi dışında faaliyet göstermişlerdir. O dönemde İskenderun limanında gümrük yetkilileri tarafından, denetimsiz olarak bölgeye giden sandıklardan birinde, piyade tüfekleri ve tabancalar bulunmuştur.²²⁷ Müttefik Kuvvetlerin piyade tüfeklerine gereksinim duymadığı açıktır. Bu durum Ankara’nın tepkisini çekmiş ve bölgeye sadece BM yardım programı etrafında faaliyet gösteren kuruluşları kabul etmiş, bu kuruluşlarda görevli gelen kişilerin açık kimliğini ve yardım malzemelerinin döküm ve kontrolünü şart koşmuştur.²²⁸

Kuzey Irak’a müdahale ve Irak’ın egemenlik alanı içinde güvenli bölgenin kurulması, BM Güvenlik Konseyi’nin 688 sayılı kararına ve 1948 tarihli Jenosit Suçunun Önlenmesi Sözleşmesi’nin 8. maddesine²²⁹ dayandırılmıştır. Oysa 688 sayılı karar, BM Antlaşması’nın VII. Bölümü kapsamında alınmamış, yani üye ülkelere kararın hükümlerini uygulamak konusunda ‘askeri önlem’ değil ‘insani yardım’ yetkisi tanımıştır, bu yüzden Irak’a doğrudan kuvvet kullanımı ve bu ülke toprakları içinde kurulan güvenli bölge uluslararası hukuka aykırıdır.²³⁰ Yine Çekiç Güç’ün Türkiye’deki üslere kalıcı olarak yerleşmesi 126 sayılı meclis kararı ve 25 Haziran 91 tarihinde yapılan ikili bir anlaşmaya dayanarak gerçekleşmiştir.²³¹ Bu dönemde alınan meclis kararları ve ikili anlaşmanın hukuksal durumu yukarıda incelenmiştir. NATO ve SEİA anlaşmaları dışında Türkiye’ye konuşlanan Çekiç Güç, Türkiye ile ABD arasında hukuksal bir temelden çok siyasi bir zemin üzerine kuruludur.

Çekiç Güç’e ait uçakların, Türk Hava Kuvvetlerinden habersiz uçuş yaptıkları, PKK kamplarına yiyecek ve tıbbi malzeme attıkları, çatışmada yaralanan PKK’lıların Çekiç Güç’e

²²⁷ Gökmen, Y., Özal Sendromu, Ankara, 1992, s.208.

²²⁸ Yavuz, a.g.k., s.224, Över, a.g.k., s.122

²²⁹ Bu madde aynı sözleşmenin 1. maddesine atıf yapar. 1 madde ise; Sözleşmeciler devletlerin patlayıcı imal edip kullanmak suretiyle, rehin alma, hürriyeti tahdit, uçak korsanlığı, yurt dışındaki diplomatlara karşı işlenen her türlü suçun ‘siyasi suç’ kapsamına alınmayacağı ve devletlerin ilgili organları arasında adli yardımlaşma yapılacağına dair bir akit, bkz. Yenisey, F., Milletlerarası Ceza Hukuku, İstanbul, 1988, s.375

²³⁰ Uzgel, İ., “İran Gate Skandalı”, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar Cilt.2, İstanbul, 2002, s.52. s.262.

²³¹ Gözen, R., Amerikan Kışkırtıcılığı Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası, Ankara, 2000, s.356.

ait helikopterlerle kaçırıldıkları, uçuş esnasında içeride Türk subayının olduğu durumlarda bu kişiden ayrı, gizli bir kabinde haberleştikleri, Çekiç Güç karargahında Abdullah Öcalan'ın resminin asılı bulunduğu iddialarının yanı sıra, o dönemde Şemdinli Kaymakamının Çekiç Güç askerleri tarafından tartaklanması, Jandarma Genel Komutanı'na ait helikopterin bu Güç tarafından taciz edilmesi,²³² kamuoyunda bu güce karşı antipati duyulmasına neden olmuştur.

Kamuoyunda duyulan bu antipatiye rağmen TBMM, Çekiç Güç'ün süresini, Eylül 1991 tarihine kadar 30 ar günlük, ardından 3 ve 6 aylık periyotlar halinde uzatmış, her uzatma oylaması çeşitli tartışmalara sahne olmuştur. 19 Aralık 91'de Çekiç Güç'ün süresi konusunda, Meclis Genel Kurulunda yaşanan tartışmada, Abdullah Gül muhalefetin düşüncesini; *“...ülkemizin bu hassas bölgesinde emrivakilerle karşı karşıya kalmamak için milli menfaatlerimizin tersine konumlara düşmemek için bu yabancı Güç'ün varlığına son vermek gerekmektedir...”*²³³ biçiminde ifade ederken, Mecliste cereyan eden bir başka oylama öncesi Devlet Bakanı Necati Çelik; *“.....ancak savunma sanayinizin ABD'ye bağımlılığı % 75 dolayında iken, bu ülkeye rağmen bir politika güdemezsiniz...”*²³⁴ şeklindeki ifadeleriyle Türkiye ile ABD arasındaki zorunlu bağımlılığa vurgu yapmıştır.

DYP lideri Süleyman Demirel de muhalefet koltuğundan eleştirdiği Özal'ın ABD yanlısı tutumu ve Çekiç Güç'e yaklaşımını, iktidar ortağı olduktan sonra; *“Amerika'yla çok işimiz var Türkiye olarak... Bir de 50 milyar \$'lık dış borcun, dış politikaya koymuş olduğu ipotek de var.”*²³⁵ şeklindeki söylem değişikliğiyle, dolaylı olarak onaylamıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayıp, Çekiç Güç'ün kurulmasına giden süreçte sığınmacı sorunu Irak'ın, PKK ise Türkiye'nin sorunu olmaktan çıkmış, uluslararası bir boyut kazanmıştır.

1991 yılının Mayıs ayında Talabani ve Barzani, Kürt gruplarını temsilen, Saddam Hüseyin'le özerklik²³⁶ görüşmelerine başlamışlar, fakat özerklikten çok bağımsızlığa daha

²³² Özdağ, Ü., Türkiye Kuzey Irak ve PKK, Ankara, 1999, ss.69-73, Oran, a.g.k., ss.160, 348, Yavuz, a.g.k., s.223.

²³³ Meclis Tutanak Dergisi, 19.Dönem Cilt 2, s.80.

²³⁴ Barkey, H.J., ‘Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşı’ndan Bu Yana Türkiye ve Irak’, Avrasya Dosyası, (Der. Ü.Özdağ), Ankara, Sonbahar 2000, s.39

²³⁵ Cemal, H., Kürtler, I. Baskı, İstanbul, 2003, s. 52.

²³⁶ Özerklik; Dış politika harici, idari konularda merkezi hükümetten ayrı politikalar üretilebilen, yerel yasama, yürütme ve yargı organlarının bulunduğu, bölgesel veya kültürel ölçekte ki bağımsızlık biçimine denmektedir. Federasyon; Merkezi yönetimin egemenlik yetki ve haklarının bir bölümünü, alt birimlerine devretmesi sonucu, farklı yetki alanlarına sahip birden fazla yönetimin bulunduğu idare şeklidir, aslında bu yönetim şekilleri standart olmayıp ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir, bkz, Kirişçi, K.,- Winrow, G.,M., Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi, İstanbul, 2004, ss.186-199.

yakın olan federatif bir çözüm arayışı içine giren liderler, sınır anlaşmazlığı ve Kerkük ilinin statüsü konusunda yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle, bu görüşmeden bir sonuç alamamışlardır. Saddam Hüseyin’le Kürt liderlerin görüşmesinden bir sonuç çıkmaması, Bağdat ordusuyla peşmergeler arasında yer yer çatışmaların çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu gelişmeler üzerine Saddam Hüseyin, Ekim 91’de Kuzey Irak’ta bulunan sivil idareyi ve askeri birlikleri çekmiş, Kürt kökenli memurların maaşlarını kesmiş, yani bölgeye ülke çapında ambargo başlatmıştır.

Hükümet güçlerinin çekilmesiyle, Kuzey Irak’taki otorite boşluğundan ve Bağdat’ın üzerindeki uluslararası baskıdan yararlanan Irak’taki muhalefet grupları, -KDP, KYB ve INC (Irak Ulusal Kongresi)- Ocak 1992’de Suriye’nin başkenti Şam da bir araya gelerek Irak’ta dikta rejiminin yıkılarak demokratik düzeni tesisi amacı etrafında bir Kürt Cephesi oluşturmuşlardır.²³⁷ Cephe, demokratik düzenin tesisi yolundaki ilk adımı da, sahip oldukları halk desteği oranında temsil edilen bir parlamento fikrini tartışmaya açarak atmıştır. Bu toplantıların devamı, Viyana’da (Haziran-92) ve Irak’ın Selahaddin ilinde (Eylül-92) gerçekleşmiştir.²³⁸ ABD ve İngiltere’nin gözlemci statüsüyle katıldığı bu toplantılarda federal sistem ve Saddam Hüseyin sonrası rejim tartışmaları yapılmıştır.²³⁹

Bu dönemde Cumhurbaşkanı Özal ilk defa, Irak’lı Kürt liderleri diyalog yolu ile Türkiye lehine yönlendirme politikasını uygulamıştır. Özal bu politikasını dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş’e *“Barzani’yle Talabani’yi itmeyelim, itip te PKK’nın kucığına atmayalım, sonra bize karşı gelirler. Bunlar bize muhtaçtır, her bakımdan muhtaç, yiyecek, içecek, ilaç, elektrik vs..biz bunu kontrolümüze alalım”* biçiminde açıklamıştır.²⁴⁰

Bu bağlamda ilk kez KYB lideri Celal Talabani ve KDP’den bir temsilci, 1991’in Mart ayında, Ankara’da Dışişleri yetkilileriyle görüşmüşlerdi.²⁴¹ Talabani Dışişleri yetkilileriyle yapmış olduğu bu görüşmede; *“Biz birleşik demokratik, çoğulcu, parlamenter ve federal bir Irak yaratmak için mücadele ediyoruz, biz ayrılıkçı değiliz”*²⁴² diyerek

²³⁷ Arı, T., Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, 1998, s.248.

²³⁸ Oran, B., Kalkık Horoz, Ankara, 1998, s.171, Özdağ, Ü., Türkiye Kuzey Irak ve PKK, Ankara, 1999, s.78.

²³⁹ Yılmaz, H., “Irak’ta Muhalefet ve ABD’nin Irak Politikası”Avrasya Dosyası,(Der.Ü. Özdağ.), Cilt 6, Sayı 3, Ankara, Sonbahar 2000, s.84.

²⁴⁰ Arcayürek, C.,Kriz Doğuran Savaş, Ankara, 2001, s.332.

²⁴¹ Sabah, “Federasyon Türkiye’yi Tehdit Edemez”, 12 Mart 1991,s. 17.

²⁴² Gözen, a.g.e., s.361.

Türkiye'nin güvenlik kaygılarını gidermeye çalışmıştır. KYB lideri Talabani Haziran 1991'de tekrar Ankara'ya gelerek Cumhurbaşkanı Özal'la görüşmüştür.²⁴³ Cumhurbaşkanı Özal'ın bu politikası doğrultusunda, Jandarma Kuvvetleri Komutanı Eşref Bitlis'te, 92 Kasımında Kürt liderlerle görüşmüş ve bölgeye 13,5 milyon dolar tutarında ekonomik yardımda bulunulmuştur. Yine aynı yıl Kuzey Irak sınırında ortak savunulacak 65 karakolun yapımına karar verilmiştir.²⁴⁴

Bu arada Bağdat yönetiminin bıraktığı yönetim boşluğunu doldurmak amacıyla, 19 Mayıs 1992'de Kuzey Irak'ta yerel parlamento seçimleri yapılmıştır. Seçimden önce KDP ve KYB temsilcileri Türkiye ve ABD'ye giderek, yapmak istedikleri seçim hakkında yetkililere bilgi vermişlerdir. Kuzey Irak'ta ki Kürt liderlerin batıya açılış kapısı Türkiye'dir. Türkiye'den aldıkları diplomatik pasaportlarla yurt dışına çıkmakta, bölgelerine her türlü yardım Türkiye üzerinden gelmektedir. Bundan dolayı iki lider, Türkiye'ye rağmen bir politika izlememeye özen göstermişlerdir. İki lider seçimlerin yerel yönetimleri canlandırmaya yönelik ve 1970 tarihli otonomi antlaşması çerçevesinde gerçekleşeceği teminatını vermişler, bu çerçevede kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon)²⁴⁵ isteklerinin ne Türkiye'nin, ne de bir başka bölge ülkesinin toprak bütünlüğüne zarar vermeyeceği mesajını işlemişlerdir.²⁴⁶

Yapılan seçimler sonucu sandalye dağılımı KDP ve KYB' ye 50'şer, Hristiyan ve Asurîlere de 5 sandalye şeklindedir. ABD bu seçim sonuçlarını Kuzey Irak'ta işine yarayacak güçlü ve müstakil bir lider olmadığı şeklinde yorumlamıştır.²⁴⁷ Seçim sonucuna göre Meclis Başkanı KDP'den, Başbakan KYB'den seçilmiştir. Seçimden sonra tesis edilen Kürt Parlamentosu'na Türkiye'nin tepkisini çekmemek için göstermelik olarak Irak bayrakları asılmıştır. Bu seçimler daha sonra Bağdat Hükümeti tarafından geçersiz sayılmıştır.

Kuzey Irak'ta bu gelişmeleri, Kürdistan Federe Kürt Devleti'nin ilanı (4 Ekim 92) ve yeni anayasa hazırlıkları (1993) izlemiştir.²⁴⁸ KDP'li Başbakan Yardımcısı Sami

²⁴³ İmset, İ.,G., PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973–1992), Ankara, 1993, s.294.

²⁴⁴ Özdağ, a.g.k.,s.88-97, Kirişçi-Winrow, a.g.k.,s.166.

²⁴⁵ Self Determinasyon; Bir halkın, kendi siyasi bağılıklarını seçme,altında yaşadığı siyasi düzeni etkileme, kendi kültürel ,etnik,tarihsel ve bölgesel kimliğini koruma haklarına verilen isimdir, bkz. .Kirişçi-Winrow, a.g.k., s.56.

²⁴⁶ Yavuz, T., ABD'nin Kürt Kartı, İstanbul, 1993, ss.241-260.

²⁴⁷ Yılmaz a.g.m.,s.85-87

²⁴⁸ Özdağ, a.g.k.,s.101.

Abdurrahman bu süreci; *‘‘Biz Kürtler hiçbir zaman bu kadar iyi durumda olmadık ve hiçbir zaman bu kadar çok kaybedeceğimiz şey olmadı...’’*²⁴⁹ şeklinde değerlendirmiştir.

Türkiye 8 Ekim’de çıkardığı Bakanlar Kurulu bildirisiyle, Kuzey Irak’ta bir Kürt devletinin, tek taraflı savaş sebebi (casus belli) sayılacağını açıklamıştır. Bildiride bu oluşumların bölge bazında son derece tehlikeli olduğunun altı çizilmiştir.²⁵⁰ Cumhurbaşkanı zal ise bu gelişmeler karşısında; *‘‘Irak’ın içinde yeni bir devletin kurulmasına karşıyız biz her zaman Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasını desteklemişizdir’’*²⁵¹ şeklinde görüş bildirmiştir.

Eylül ayındaki Arap Birliği toplantısında bölgede Kürt devleti girişimleri kınanmış ve Irak’ın toprak bütünlüğü teyit edilmiştir. Bu olay, Bağdat yönetimine rahat bir nefes aldirmiştir. Kasım ayında da Türkiye’nin girişimleriyle Ankara’da, İran ve Suriye yetkililerinin katıldığı bir zirve gerçekleşmiştir. Söz konusu ülke yetkilileri bölgede bir Kürt devletinin kurulmasına göz yummayacaklarını ifade etmişlerdir.²⁵² ABD’den habersiz böyle bir toplantının yapılması iki ülke ilişkilerinde gerginliğe sebep olmuştur. Bölgede bir Kürt devleti kurulması Irak’ın yanı sıra Türkiye, İran ve Suriye’yi de kaygılandırmasına rağmen, söz konusu dört ülke daha önce bir araya gelip, bu gelişmelere ortak bir tavır alamamışlardır. Bunda Türkiye- ABD ilişkilerinin rolü olmasının yanında, Irak’ın toprak bütünlüğü konusuna her ülkenin kendi perspektifinden bakışı da rol oynamıştır. Örneğin Irak’ın toprak bütünlüğünün güneydeki şiiler tarafından bozulması, İran’ı hiçbir zaman kaygılandıran bir konu olmamıştır.

Bu gelişmelere eş zamanlı olarak, bir grup uluslararası hukukunun BM Genel Sekreterliğine sunmuş olduğu bir araştırmada, Irak’ın 1932 tarihinde yayınladığı bir bildiriye dayanarak, bölge üzerindeki egemenliğinin hukuk dışı olduğu, dolayısıyla buradaki kaynakların Hkmete değil de, bölge aşiretlerine ait olduğu iddia edilmektedir.²⁵³ Musul Vilayeti Projesi ismi verilen bu araştırmayla, Musul ve Kerkük’n Irak egemenliğinden çıkarılıp, eki Güç kapsamına alınması nerisi getirilmiş, dolayısıyla bölgenin petrol

²⁴⁹ zkan, a.g.k.,s.217.

²⁵⁰ zkan, a.g.k.,s.432, Arı, a.g.k.,s.249.

²⁵¹ Gözen, a.g.k.,s.316.

²⁵² Yavuz, a.g.k., s.269.

²⁵³ zdağ, a.g.k., ss.98-100.

kaynakları Kürt Yönetimi'ne bırakılarak, bu kaynakların getirdiği ekonomik ve siyasal gücün elde edilmesi, böylece bağımsız devlet yolundaki en büyük adımın atılması amaçlanmıştır.²⁵⁴

KYB lideri Talabani 92 yılında Türkiye'ye yaptığı bir başka ziyaretinde, Dışişleri yetkilisi Cenk Duatepe'ye Musul Vilayeti Projesi hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur; *'...Doğru söylemek gerekirse bu projeyi Türkiye'nin kara kaşı kara gözü için değil işimize geldiği için destekledik Musul Irak'tan çıkar örneğin Türkiye'ye geçerse Türkiye'nin petrol sorunu kalmaz biz de Türkiye ile birleşirsek PKK sorunu ortadan kalkar...'*²⁵⁵ Bu proje bir sonuç getirmemiş, buna yanında 1996 yılındaki BM Petrol Karşılığı Gıda Programı uyarınca, Kürt yönetimine tüm petrol gelirlerinden %13'lük pay ayrılmıştır. Bölge ekonomisinin % 60'ını oluşturan bu pay sayesinde Kuzey Irak, ülkenin diğer bölgelerine nazaran daha gelişmiş duruma ulaşmıştır.²⁵⁶

Cumhurbaşkanı Özal'ın bu dönemde, Kuzey Irak'ta ki Kürtlerle ilişkilerinin yanında, Türkiye'deki Kürt sorununa da, yine kendine özgü (sui generis) bir yaklaşım tarzı vardır. Özal bu dönemde Kürt sorununu, iktidara geldiği 80'li yılların aksine, daha kapsamlı olarak ele almış, Kürt sorunuyla aynı anda iki yoldan giderek çözüme varmayı amaçlamıştır. Yani bu sorunu sadece güvenlik boyutuyla değil, sosyo-ekonomik ve kültürel yönüyle ele alarak komple masaya yatırmıştır. Özal Güneydoğu politikasını Çankaya Köşkünde gazetecilere şöyle özetlemiştir. *'meselenin altında su meselesi var. Amerika'da bunun etütleri var. Bölgede bir tek Türkiye'nin su fazlası var onun için mesele basit bir terör meselesi değildir... Önemli olan evimizin içi, evimizin içinde yapılacak çok iş var... bazı eski politikaların değişmesi gerektiği kanaatindeyim ama bunu uluorta konuşamayız kademe kademe zamana yayarak yapabiliriz...'*²⁵⁷ Özal'ın güneydoğu politikası ABD yetkililerinin düşünceleriyle de paralellik arz etmiştir. Dönemin ABD Büyükelçisi Morton Abramowitz bu konuda düşüncelerini; *'PKK'yı gün gelir askeri açıdan bitirir Türkiye, marjinalleştirir ama Kürt sorunu bitmez! Bunu ne yapacaksınız? O yüzden terörle mücadele devam ederken bazı adımların atılması, Türkiye'nin çıkarıdır.'*²⁵⁸

²⁵⁴ Özkan, a.g.k., s.213.

²⁵⁵ Özkan, a.g.k., ss.25-26.

²⁵⁶ Özkan, a.g.k., s.214.

²⁵⁷ Cemal, H., Kürtler, İstanbul, 2003, ss. 107-108.

²⁵⁸ Cemal, a.g.k., s. 58.

TSK, alınan güvenlik eksenli tedbirler açısından 1992 yılından itibaren, kırsal alanda gayri nizami gerilla savaşında tecrübe sahibi olmuş, alınan Kobra helikopterler, gece görüş cihazları gibi lojistik malzemeler sayesinde²⁵⁹ PKK'ya karşı daha profesyonel anlamda mücadele etmiştir. Yine bu dönemde TSK -sıcak takip hakkı çerçevesinde- planlı ve zamana yayılmış operasyonlar düzenlemiş, ABD ise Türkiye'nin bu girişimlerine, kendi alan dışı stratejisine paralellik gösterdiği sürece göz yummuştur. Bu konu sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Bu dönemde kaydedilen sosyo-ekonomik ve kültürel eksenli gelişmelere bakıldığında, GAP Projesiyle bölgenin refah düzeyinin artacağı kanaatinde olan Cumhurbaşkanı Özal, bununla eş zamanlı olarak demokratik alanda da bir takım adımlar atılmasını sağlamıştır. Bu dönemde 2932 sayılı yasada Kürtçe'nin serbestçe konuşulmasını/yazılmasını sağlayan düzenlemeler ve TCK'nın 141,142,163. maddelerinin kaldırılması gibi yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş, yine 43 bin kişiyi kapsayan bir af çıkarmıştır.²⁶⁰

Özal, demokratikleşme yolunda attığı adımları; *“...işte Sovyetler serbest topluma ulaşamadığı için krize girip dağıldılar... Çünkü koyun gibi güdülen toplumlar ancak koyunlar kadar başarılı olur. Bizim 141,142,163. Ceza Kanunu maddelerini kaldırmamız ve Kürtçe'yi serbest bırakmamız, bu serbestleşmenin ilk önemli adımlarıdır...”* şeklinde yorumlamıştır.²⁶¹

Özal, SHP'nin Temmuz 1990'da hazırladığı 'Doğu ve Güneydoğu Sorunlarına Bakış ve Çözüm Önerileri' raporuna paralel olarak, Adnan Kahveci'ye 'Güneydoğu Sorunu Nasıl Çözülmez' başlıklı bir rapor hazırlatmıştır.²⁶² Kahveci'nin hazırlamış olduğu bu raporda, Fransa'da Breton ve İspanya'da Bask sorununun, güvenlik eksenli önlemlerden çok demokratik düzenlemelerle çözüldüğü belirtilmiş, yine bölge için bir takım ekonomik reform önerileri sıralanmıştır. Bu bağlamda raporda Güneydoğu Anadolu bölgesinde sanayileşmenin önünü açacak, yap-işlet-devret ve satın alma opsiyonlu kiralama modelleri gibi öneriler getirilmiştir.²⁶³

Özal, izlediği bu politikanın, teröre ve bölünmeye taviz veren girişimler olduğu yönündeki eleştirilere; *“Teröre karşı mücadele için, helikopter projesini ben destekledim, ben*

²⁵⁹ Cemal, a.g.k., s.340.

²⁶⁰ Milliyet, “43 bin Kişilik Af Hazırlığı”, 10 Nisan 1991, s.10.

²⁶¹ Barlas, M., Turgut Özal'ın Anıları, İstanbul, 1996, s.148.

²⁶² Arcayürek, a.g.k., s.344.

²⁶³ Raporun tamamı için bkz. İmset, a.g.k., s.391-404.

kaynak yarattım...profesyonel mücadele fikirleri hep bizden...Ben bu konuda en şahinim...Güneydoğu meselesini ele almaya gelince...Güneydoğulu vatandaşı terörist, teröristi de masum vatandaş olarak görmemek için yollar bulmalıyız...Netice itibariyle bu mesele çözülecektir. Ama bir takım fobileri de üzerimizden atmak lazımdır...Bir Kürt devletinin biz istemedikten sonra kurulması mümkün değildir. 60 milyonluk bir Türkiye'yiz orada 3.5 milyonluk insan var. Ve fevkalade geri durumdalar. Sizin ekmeğinize muhtaç bunlar. Onlar devlet kuracak Türkiye'de parça koparacaklar...siz hayır dedikten sonra mümkün değildir.Ama şunu da düşünün oradaki insanların daha iyi yaşamaya hakları yok mu? İnsan olarak düşünün...’’²⁶⁴ diyerek cevap vermişti.

Cumhurbaşkanı Özal son olarak da, gazeteci-yazar Cengiz Çandar ve İsmet G. İmset aracılığıyla Abdullah Öcalan'la diyaloga geçmiştir. 20 Mart –15 Nisan arası geçici ateşkes ilan eden Öcalan, 16 Nisan 93 günü Bekaa Vadisi'nde ateşkesi süresiz uzatabileceğini açıklamıştır.²⁶⁵ Cumhurbaşkanı Özal'ın 17 Nisan 1993'te ani ölümü üzerine PKK'nın Elazığ-Bingöl karayolunda gerçekleştirdiği eylemle, tüm bu gelişmeler rafa kaldırılmıştır. Öcalan 8 Haziran 93 günü Bekaa'da düzenlediği basın toplantısında şu değerlendirmeleri yapmıştır. ‘‘...ateşkesin muhatabını Özal olarak görüyorduk Demirel-İnönü'nün ise sorunu eski yöntemle, yani babalarının yöntemiyle...halletmek istediklerini biliyorduk. Dolayısıyla ateşkesin muhatabı ve gelişim düzeyi Çankaya'ydı, tam Özal'ın basın toplantımızın üstünden bir gün geçmeden ani ölümü ve hatta o gün öğleden sonra riskli de olsa birkaç adım atacağım demesine fırsat bulamadan gitmesi, aslında bizim geliştirmek istediğimiz süreci biraz engelledi...Özal konusunda kısaca şunu söylemek istiyorum bizimle en kapsamlı savaşı yürüttü. Onun diplomatik, ekonomik, hatta siyasi taktikler cephesini idare etti. Hatta askeriye de oldukça uygun taktiklerle savaşı geliştirmede yön verdi. Ama buna rağmen sorunun askeri tenkil, yani bastırma yoluyla çözülemeyeceğini en iyi anlayanlardan biriydi...’’²⁶⁶

Sonuçta Saddam Hüseyin'in kendi halkını cezalandırmaya yönelik bu hamleleri bölge egemenliğinin tamamen kontrolünden çıkmasına neden olmuştur. Türkiye açısından ise Özal'ın kurguladığı biçimde Halepçe Olayı'nda eleştirilere maruz kalmamak ve savaş sonrası

²⁶⁴ Barlas, a.g.k., s.152.

²⁶⁵ Arcayürek, a.g.k., s.346.

²⁶⁶ Cemal, a.g.k., s.49.

ABD'nin stratejik müttefiki olarak bölge yapılanmasında söz sahibi olmak düşünceleri, Körfez Krizi öncesi yaptığı planlar gibi gerçekleşmemiştir.

3.2. Savaş Sonrası ABD'nin Körfez Politikası

Bağdat Ordusu'nu Kuveyt'ten çıkaran ABD, doğrudan Irak'ta herhangi bir rejim değişikliği girişiminde bulunmamış, bunun yerine uzun dönemli bir politika ikame etmiştir. Bu bağlamda ABD'nin yeni dönemdeki politikası, Körfezde enerji koridorunun kapanmaması, kitle imha silahlarının önlenmesi, Ortadoğu'da kendi öngördüğü şekilde bir barış sürecinin sağlanması, İslam devriminin ihracı ve uluslararası terörizme verilen desteğin önüne geçilmesi doğrultusunda şekillenmiştir. ABD bu amaçlarına engel teşkil eden, radikal İran'ı ve Irak'ı aynı anda çevreleme ve uluslararası arenada tecrit yoluna gitmiştir.²⁶⁷ ABD Çifte Çevreleme Politikasını (Dual Containment Policy) gerek ulusal nitelikteki düzenlemeler vasıtasıyla (Örneğin 1990 yılında kabul edilen Irak'a Karşı Yaptırımlar Kanunu, 1992 yılında kabul edilen İran ve Irak'a Karşı Yaptırımlar Kanunu, yine aynı yıl kabul edilen İran/Irak Silahların Yayılmasının Önlenmesi Kanunu)²⁶⁸, gerekse BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayandırılan ambargo, silah denetimi, uçuşa yasak bölge, Çekiç Güç gibi kontrol mekanizmaları vasıtasıyla yürütmüştür.

Bu açıdan BM Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararı, bölge halkını korumak için alınmış olan bir kararın ötesinde, ABD'nin Körfez Savaşı sonrası bölge politikasının temelidir. Bu kararda Irak'ın, 150 km'den uzun menzile sahip balistik füzeler ve kitle imha silahlarından arındırılması, bu silahlanmaya ait programların durdurulması ile yaptırımların kaldırılması arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur. Bu kararla yetkilendirilen BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerji Ajansı (IAEA) gibi heyetler aracılığıyla Irak'a ait tesislerde inceleme yapılması, BM Genel Sekreterliğine rapor verilmesi öngörülmüştür.²⁶⁹ Saddam Hüseyin BM'in bu kararını kabul ettiğini bildirmişse de kısa bir süre sonra komisyon bünyesinde görevli 44 uzmandan 22'sinin ABD vatandaşı olduğu ve elde edilen bulguları, BM'den önce kendi devletlerine ulaştırdıkları gerekçesiyle, ülkesindeki

²⁶⁷ Özdağ, a.g.k., s.65

²⁶⁸ Tarhanlı, T., "ABD düzeni_BM düzeni", http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/04/24/haber_73094.php?otum=4e3bf9060011165b4e51ca183c474dd8, (29.05.2007)

²⁶⁹ <http://www.un.org/Docs/Scres/1991/scres.91.htm/daccess-ods.un.org/TMP.9055293.html> (22.05.2007)

nükleer tesisleri gözlemci heyete açmayıp, gerekli belgeleri vermekten kaçınmıştır.²⁷⁰ Yine 1991 Eylül’ünde 44 BM görevlisini araçlarında göz hapsine aldırması, 1992 Temmuz’unda da Tarım Bakanlığı’nı denetlemek isteyen heyeti 20 gün boyunca içeri aldırmasıdır.²⁷¹

Buna karşılık BM Güvenlik Konseyi’nden Irak’a karşı bir dizi karar daha çıkarılmıştır. BM Güvenlik Konseyi’nde 1991 yılında 699, 706, 715 sayılı kararlar, 1992 yılında da 778 sayılı kararlar alınmış, bu kararların hepsinde denetlemeye yetkili heyetler teyit edilerek, Irak’ın bu denetçilere kolaylık sağlaması gerekliliğinin altı çizilmiş, aksi durumda ve gerektiğinde orantılı güç kullanmaktan kaçınılmayacağı belirtilmiştir. Yine bu kararlarda sürekli ambargonun devamına karar verilmiştir. Irak Yönetiminin izin verdiği kadarıyla, Komisyon yetkililerinin yapmış olduğu incelemeler sonrasında ‘*Irak’ın orta ve uzun menzilli füze ve füze fırlatma rampalarına sahip olduğu, Irak’ın Antrax, gazı gibi kimyasal gazlar ve kitle imha silahları ürettiği, çifte kullanım özelliğine sahip cihazlara sahip olduğu dolayısıyla Irak nükleer silah üretme kültürüne kesinlikle sahip olduğunu*’ belirtilmiştir.²⁷² Çifte kullanım özelliğine sahip cihazlardan kasıt, dışçı koltuğu görünümündeki bir aygıtın aynı zamanda bir savaş başlığı olabileceğidir.²⁷³

ABD Irak ve İran’a yönelik Çifte Çevreleme Politikası’nı (kitle imha silahlarından arındırma amacıyla olduğu gibi) gerek önce ki BM kararlarına dayanarak, gerekse hukuksal çerçeveyi sonradan oluşturarak yürütmüştür. 1993 yılında Başkan Bush’a yapılması planlanan suikastın ardında, Bağdat hükümeti sorumlu tutulmuş ve Irak’a Cruise füzeleri fırlatılmıştır. ABD misilleme ve cezalandırma amacıyla giriştiği bu harekâtı meşru müdafaa şeklinde açıklamıştır. Harekâttan sonra ABD’nin BM temsilcisi ve dönemin Dışişleri Bakanı Madeleine K. Albright, ‘*...böyle bir planın ABD’ye doğrudan saldırı niteliği taşıdığını, ABD’nin de BM Antlaşması’nın 51. maddesi çerçevesinde meşru müdafaa hakkını kullandığını...*’ ifade etmiştir.²⁷⁴ Albright yine ABD’nin Körfez politikası sonucu 500 bin

²⁷⁰ Çolakoğlu, L., “İkinci Körfez Savaşı: Kuveyt Krizi’nin Başlıca Siyasi ve Hukuki Boyutları” İstanbul, 1997, s.131.

²⁷¹ Arı, T., a.g.m.,s.240.

²⁷² Arı, a.g.m., s.238

²⁷³ Kuloğlu, A., “Körfez Savaşı’ndan 10 Yıl Sonra Ortadoğu’daki Askeri Durum”, Stratejik Analiz, Cilt 1 Sayı 11, Ankara, Mart 2001, s.59

²⁷⁴ BM Antlaşmasının 51. maddesinde; ‘Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması için, gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak, meşru savunma hakkına halel getirmez’ denmektedir, bkz. Aral,B.,Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, Kırıkkale, 1993, s.16.

Iraklı çocuğun ölmesinin haklı görülüp görülmeyeceği sorusu üzerine “*Biz bu bedele değer olduğunu düşünüyoruz*” cevabını vermiştir.²⁷⁵

Başkan Bush’tan sonra, Clinton yönetimi döneminde diğer bölgesel çatışmalar, Irak’ın öncelikli konumuna etki etse de, Çifte Çevreleme Politikası bu dönemde de genişletilerek devam etmiştir. ABD’nin bu politikası da iç ve dış kamuoyu tarafından, farklı açılardan örneğin, maliyetli olduğu, İran üzerinde Irak’taki kadar etkin olmadığı, müttefik bölge ülkelerinin ekonomilerini olumsuz yönde etkilediği gerekçeleriyle eleştirilmiştir.²⁷⁶ Türkiye ABD’nin bu politikasının İran ayağından (Orta Asya’daki rekabeti yüzünden) şikâyeti olmamasına karşın, Irak ayağından (ekonomik ambargo ve Çekiç Güç etmeni) pek hoşnut değildir.²⁷⁷

3.3. Körfez Savaşı Sonrası Türkiye’nin Konumu ve ‘Kuzey Irak Sorunu’

Soğuk Savaş diye adlandırılan sistem içinde, ABD’nin öncülük ettiği serbest piyasaya dayalı liberal dünya düzeni, 90’lı yıllar itibarıyla rakibini kaybetmiş, Varşova Paktı (Temmuz 1991) ve ardından SSCB (Aralık 1991) dağılmış, iki kutuplu uluslararası sistem yeniden şekillenip, ABD eş güdümünde, çok kutuplu (sub-system dominant) bir hal almıştır. Soğuk Savaş döneminin tehdit-güvence dengesine dayalı istikrarlı sistemi yerini, belirsizlik dönemine (kararsız denge) bırakmıştır.²⁷⁸

ABD ortaya çıkan belirsizliği kendi lehine çevirerek, çıkarlarını küresel düzeyde teminat altına alabileceği yeni güvenlik düzenlemeleri üzerinde durmuştur. ABD, Sovyet sonrası yenedünya düzeninde Medeniyetler Çatışması, Tarihin Sonu, Serseri Devletler gibi argümanlarla, karşısına ‘öteki’ unsuru olarak fundamentalist akımları ve aşırı milliyetçi yönetimleri ikame etmiştir. Yine bu argümanlar sayesinde yeni uluslararası sistemde, serbest piyasa ekonomisinin tüm dünyaya egemen olduğu, diğer tüm yönetim ve ekonomik sistemlerin çöktüğü ilan edilmiştir. Başkan Carter’ın ulusal güvenlik danışmanlığını yapan,

²⁷⁵ Özkan, a.g.k. , s.550.

²⁷⁶ Koç, Ş. B., “İyi Kötü Çirkin ve ABD’nin Ortadoğu Politikaları”, Stratejik Analiz, Cilt 2 Sayı 21, Ocak 2002, s.11; Özkan, a.g.k., s.69.

²⁷⁷ Sever, A., “ABD’nin İkili Çevreleme Politikası ve Türkiye”, En Uzun On Yıl, (Der.G. Özcan- Ş. Kut), İstanbul, Mart 2000 , s.360, Oktay, C., “Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğu’yu Okumak”, Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu ,(Der. S. Şen),İstanbul, 1993, s.99.

²⁷⁸ Sander, O., “Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye”, Türk Dış Politikasının Analizi,(Der. F. Sönmezoğlu) İstanbul, 1998, s.612.

halen Stratejik ve Uluslararası Etüdler Merkezinde (CSIS) çalışmalarını sürdüren Zbigniew Brzezinski, Pax Americana gerçeğini; “...Ben Amerikan hâkimiyetini savunmak konusunda çekingen davranmıyorum ve bunu daha çok, tek kelimeyle bir alternatifinin olmadığına inandığım için yapıyorum. Amerikan hâkimiyetini azaltmak, kısaca uluslararası anarşi ihtimallerini artırmaktır...” şeklinde ifade etmiştir.²⁷⁹

Büyüyen dünya ticaretini, etkinleşen finans sistemini ve genişleyen iletişim ağlarını kısaca küreselleşme olgusunu 80’lerden itibaren, kendi doğrultusu yönünde kullanan ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde, kendi eş güdümünde, bölgesel çapta ekonomik yapılanmaların önünü açmış, bu yapılanmalar sayesinde birçok ülkeye serbest piyasa ekonomisi, demokrasi, insan hakları, barışı tesis gibi değerler empoze etmiştir.

Ortaya çıkan sistemde ‘ulusal güvenlik’ kavramı farklılaşmış, bu kavram askeri faktörlerin yanısıra ekonomi, enerji-doğal kaynaklar gibi etmenleri de kapsayacak biçimde genişlemiştir.²⁸⁰ ABD bazında ulusal güvenlik kavramı, anlam yönünden olduğu kadar, etki boyutuyla da genişlemiş, böylece dünyanın herhangi bir yerinde yukarıda sayılan değerler/amaçlar doğrultusunda müdahaleyi meşru kılacak ‘müdahale hukuku’²⁸¹ normunu inşa etmiştir.

Varşova Paktı’nın yıkılışıyla Türkiye ABD nezdindeki ayrıcalığının son bulacağı kaygısına kapılmış ortaya çıkan Körfez Krizi’nde üstlendiği rol sayesinde kaygıları sona ermiştir. Sovyetlerin çözülüşüyle Türkiye’nin komşu sayısı artarken, jeo-stratejik açıdan Ortadoğu’nun geleneksel sınırları da değişiklik göstermiş, Cebelitarık’tan Kafkasya’ya genişlemiştir (Greater Middle-East).²⁸² İki kutuplu sistemde Türkiye, NATO’nun güneydoğu kanat ülkesiyken artık Ortadoğu, Orta Asya, Balkanlar ve Kafkaslara olan konumu sayesinde cephe statüsü kazanmıştır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Orta Asya’da bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler üzerinde, etkin bir rol oynamayı planlayan Özal, Körfez Savaşı ile de Ortadoğu’da söz sahibi olmak istemiş, böylece Türk dış politikasında ilk kez doğrudan taraf

²⁷⁹ Bkz. Soli Özel, Zbigniew Brzezinski ile Söyleşi, “Avrupa’da Olabilmek için Avrupalı gibi Davranmalısınız” Foreign Policy, Sayı 4, Kış 1998, s.64.

²⁸⁰ Ülman, a.g.m.,s.100.

²⁸¹ Oran, B., Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar (Cilt II) , İstanbul, 2002, s.242.

²⁸² Yıldız, Y.,G.,Global Stratejide Ortadoğu, İstanbul, 2002, s.28.

olmadığı sorunlar karşısında uluslararası toplumla birlikte hareket ederek, aktif katılım kapısını açmıştır.²⁸³ Türkiye Ortadoğu’da istediği sonucu elde edemezken, Orta Asya’da da ekonomik yetersizlikler nedeniyle Rusya’nın gerisinde kalmış, böylece Türkiye, Özal’ın kurguladığı biçimde “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne” kadar olan bir alanda etkin olamasa bile, Bush’un öngördüğü şekilde “Yeni Dünya Düzeni”nde, jeo-stratejik önemini artırmıştır.²⁸⁴

Bu açıdan Türkiye, Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu gibi istikrarsızlık odaklarının ortasında, liberal ekonomi tecrübesine sahip, demokratik ve laik, yani örnek bir ülkedir. Zbigniew Brzezinski Türkiye hakkında bir ölçüde ABD’nin bakış açısını yansıtan, şu değerlendirmelerde bulunmuştur; “*Türkiye NATO istikrarının ve NATO’nun güneydoğu yakasının mihenk taşıdır. Türkiye sadece bölgede stratejik bir oyuncu değil, aynı zamanda bir sosyo-ekonomik model ve bir kültürel çekim odağıdır.*”²⁸⁵ Özellikle Körfez Savaşı sonrasında Türkiye, ABD nezdinde, soğuk savaş döneminden devraldığı ayrıcalığını/itibarını, Kafkas-Azeri petrol ve doğalgazlarının dünya pazarlarına ulaştırılması, Orta Asya Cumhuriyetleri’nin siyasal ve ekonomik açıdan Batı dünyasına aktarılması²⁸⁶, Ortadoğu Barış sürecinde İsrail’e destek olması, bu barış sürecine karşı çıkacak nitelikteki ülkelerin çevrelenmesi yönüyle artırmıştır.

Kuzey Irak’taki otorite boşluğu aslında Körfez Savaşı’ndan çok önceye dayanmaktadır.1975 Cezayir Antlaşması öncesi İran ile Irak arasındaki çatışmayı fırsat bilerek ayaklanan Kürtler, Bağdat Hükümeti’nin sert tedbirleriyle karşılaşmıştır. Kuzey Irak’taki ayaklanma Hükümet güçleri tarafından bastırılmış, daha sonra bu bölge kısmen boşaltılmıştır. Sonraki yıllarda Kürtlerin milliyetçilik hareketlerinin önünü almak ve bölgede daha heterojen bir kitle oluşturmak amacıyla, Türkiye Irak sınırının Kuzey Irak tarafında kalan bölümünün nüfuslandırılması çalışmaları başlatılmış²⁸⁷, yine Bağdat Hükümeti tarafından bölgede ‘Ruhsan Müsteşarlığı’ adı verilen sınır birlikleri konuşlandırılmıştır.²⁸⁸

²⁸³ Kut, Ş., “Türkiye’nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahtarları”, En Uzun On Yıl, (Der.G. Özcan- Ş. Kut), İstanbul, Mart 2000, s.44.

²⁸⁴ Bostanoğlu, B., Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası, Ankara, 1999, ss.368–372.

²⁸⁵ Soli Özel’in Zbigniew Brzezinski ile Söyleşi, “Avrupa’da Olabilmek için Avrupalı gibi Davranmalısınız” Foreign Policy, Türkiye Baskısı (Ed.S. Özel.), İstanbul, Sayı 4, Kış 1998, s.65.

²⁸⁶ Alantar, a.g.m., s.230.

²⁸⁷ Özdağ, a.g.k., ss.189-198.

²⁸⁸ Özkan, a.g.k., s.93.

Türkiye 1983 yılında Irak'la, Kerkük Yumurtalık boru hattının ve 44 bin kamyoncuyla iki ülke arasında sınır değiştiren, günlük 8 milyon litre petrolün²⁸⁹ güvenliğini sağlamak amacıyla, bir anlaşma imzalamıştır. Türkiye imzaladığı 'Sınır Güvenliği ve İşbirliği Antlaşması' sayesinde Bağdat'a önceden haber vermek koşuluyla, sınırdan içeri girerek bölgeyi kontrol altında tutmuştur.²⁹⁰

1980'lerin başında Kuzey Irak'a konuşlanıp, 1984 yılında Şemdinli, Eruh baskınlarıyla ismini duyuran PKK'ya karşı Türkiye, Irak'la arasında bir Güvenlik Protokolü imzalamıştır.²⁹¹ TSK bu anlaşma sayesinde sınırdan 5–10 km kadar içeri girerek 'Sıcak Takip Hakkı'²⁹² (Hot Pursuit Operations) çerçevesinde sınır ötesi operasyonlar gerçekleştirmiştir.²⁹³ Irak Kuvvetleri 'karşılıklılık' ilkesi uyarınca, 1988 yılındaki Halepçe Olayında, Türkiye sınırına girmek istemiş, Türkiye bu talebi geri çevirmiştir. Böylece bu protokol geçerliliğini yitirmiştir.

1990 yılında Başbakan Yıldırım Akbulut'un, bu protokolü tekrar hayata geçirmeye yönelik girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Başbakan Akbulut'la görüşen Saddam Hüseyin, protokolün Fırat ve Dicle nehirlerinden saniyede 700 m³ su bırakılması koşuluyla yenileneceğini bildirmiş²⁹⁴, Türk Hükümeti de bu öneriyi reddetmiştir. Saddam Hüseyin yine bu görüşmede Akbulut'a Türkiye'ye yönelik *“Doğu Batı (iki kutup) arası çatışmanın son bulduğunu, böylece Türkiye'nin NATO içindeki ayrıcalıklı rolünün ve ABD desteğinin sona ereceğini”*²⁹⁵ ileri sürmüş, bu sözler üzerine Başbakan Akbulut ise; *“Doğru söylüyorsunuz eski sistem sona erdi, her tarafımızdan 90 milyon Türk ayaklanmış bize gelmek istiyor. Bizim topraklarımız buna yetmiyor, biz de genişlemek istiyoruz”*²⁹⁶ şeklinde yanıt vermişti.

²⁸⁹ Över, K.G., “Irak'ta Bütünleşmeye Doğru”, Avrasya Dosyası, (Der.Ü. Özdağ.), Cilt 6, Sayı 3, Ankara, Sonbahar 2000, s.155.

²⁹⁰ Oran, B., a.g.k., s.132.

²⁹¹ Reçber, K., “Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyinde Sıcak Takip Hakkı”, I.Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Güvenlik Sempozyum, Mart 2000 s.651.

²⁹² Sıcak Takip Hakkı bir deniz hukuku terimidir. Sıcak Takip Hakkı 1958 tarihli Açık Denizler Konvansiyonu'nun 23. maddesi ile düzenlenmiş, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 111. maddesi ile de son şeklini almıştır. Bu hak, bir devlete kendi karasularında başlayan suç veya saldırı fiilini men etmeye yönelik faaliyetine, kesintisiz olmak koşuluyla, uluslararası sularda da devam etme imkânı sağlamaktadır. Türkiye 90 yılına kadar Irak makamlarına haber vermek koşuluyla bu hakkını kullanmış, Körfez Savaşı sonrasında da Türkiye'nin Irak'la olan sınırında bir güvenli bölgenin ortaya çıkışı, bu hakkı kullanmasına fırsat tanımıştır, bkz. Toluner, S., Milletlerarası Hukuk Dersleri, İstanbul, 1996, s.301.

²⁹³ Kirişçi, K., “Huzur mu Huzursuzluk mu Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası”, Türk Dış Politikasının Analizi, (Der. F. Sönmezoglu), İstanbul, 1998, s. 207, Özdağ, a.g.k., s.36.

²⁹⁴ Özdağ, a.g.k., s.35-38, Kirişçi, K., ‘Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Geleceği’, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası. (Der.K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002, s.154, Gözen, a.g.k., s.72.

²⁹⁵ Sabah, “Saddam Akbulut Görüşmesi”, 8 Eylül 1990, s.19.

²⁹⁶ Sabah, “Saddam Akbulut Görüşmesi”, 8 Eylül 1990, s.19.

80'li yılların başında Kürt sorunu, bölgesel anlamda Irak veya Türkiye'de yaşanan çatışmalar şeklinde, sadece güvenlik boyutuyla ele alınmıştır. 1988 Halepçe, 1991 Körfez Savaşı esnasında yaşananlar, Kürt sorununu uluslararası arenaya taşımış ve bu çapta tedbirler alınmasına neden olmuştur.

Körfez Savaşı, hem coğrafi hem de siyasal açıdan, tüm taraflar üzerinde farklılaşmaya yol açmıştır. Savaş sonrası Kuzey Irak'ta oluşturulan güvenli bölge ve konuşlandırılan Çekiç Güç, fiilen Bağdat Hükümeti'nin egemenliğini ortadan kaldırmıştır. Bu durum Türkiye açısından iki önemli gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerden birincisi Kuzey Irak'ta Kürt Yönetimi'nin kurulması, diğeri de ortaya çıkan otorite boşluğunun, PKK tarafından etkin olarak kullanılması ve Bağdat Ordusunun bıraktığı malzemelerin PKK'ya önemli avantajlar sağlamasıdır.²⁹⁷ Bu gerçeği PKK lideri Öcalan “...*Biliyorsunuz Irak ordusu, Mart ayı boyunca yapılan çatışmada, ardından büyük miktarda askeri araç gereç bırakmıştır. Biz hala onları kullanıyoruz.*”²⁹⁸ şeklinde dile getirmişti. Ayrıca SSCB'nin dağılmasının ardından, Rus askerlerinin ekonomik nedenlerle, Rus yapımı silah ve mühimmatı Kuzey Irak'ta elden çıkarması da PKK'ya önemli oranda lojistik destek sağlamıştır.²⁹⁹ Bu lojistik destekle PKK eylemleri, 1991 yılından sonra büyük oranda artış göstermişti. Türkiye terörle mücadele için 1991 sonrası yıllık 7 milyar dolar tutarında bir ek kaynak ayırmak zorunda kalmıştı.³⁰⁰

Türkiye'nin Körfez Savaşı esnasında geleneksel dış politik anlayışının dışında yürüttüğü aktif diplomasi, beklenen sonuçları vermese de bir dönüm noktası olmuştur. Körfez Savaşı esnasında hukuksal boyutu oldukça tartışılan yetki devri ile Bakanlar Kurulu'na devredilen ‘TSK'nın yabancı ülkelere gönderilme’ yetkisi, zamanla Genelkurmay Başkanlığı'na geçmiştir. Savaş sonrasında ortaya çıkan Kürt yönetimi ve artan PKK faaliyetlerine ek olarak Türkiye'nin güney komşularıyla olan su sorunu, TSK'nın yeni dönem Türk dış politikası üzerindeki etkisini hem nitelik, hem de nicelik yönüyle artmıştır. Dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş, Özal'ın ekonomi-dış politika bağıntısına benzer bir biçimde, askeri güçle dış politika arasında ilişki kurarak “*Bir ülkenin silahlı kuvvetleri ne*

²⁹⁷ Kışlalı, M.A., Güneydoğu Düşük Yoğunluklu Çatışma, Ankara, 1996, s.229.

²⁹⁸ İmset, a.g.k., s.380.

²⁹⁹ Cemal, a.g.k., s.268.

³⁰⁰ Özkan, a.g.k., s.483.

kadar güçlü olursa dış politikası da o kadar güçlü olur bakın ABD'ye silahlı kuvvetleri güçlü olduğu için dış politikalarında da ne kadar etkinler.”³⁰¹ demişti.

1992 yılında Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı yeni tehdit değerlendirmesi ile daha önce Sovyetler Birliği ve Yunanistan üzerine yoğunlaşan savunma konsepti kısmen değişmiş, PKK'nın artan faaliyetleri karşısında bölücülük birinci tehdit olarak nitelendirilmişti.³⁰² Temmuz 92'deki MGK toplantısında alınan kararlar doğrultusunda, yeni tehdidin PKK bağlantılı olarak Türkiye'nin güney komşuları ve Yunanistan üzerinde yoğunlaştığının altını çizilmiş,³⁰³ bu bağlamda Yunanistan, Suriye ve PKK kuşatmalarına karşı aynı anda cevap verebilecek stratejiler geliştirilmiştir³⁰⁴

Körfez Savaşı'yla birlikte Türk dış politikasının aktif diplomatik evrimi, Türkiye'nin sınır ötesi hareketliliğini artırmıştır. Türkiye'nin Türkiye 91 yılı sonrası artan PKK faaliyetlerine karşı Kuzey Irak'ta Meşru Müdafaa (Self-Preservation) amaçlı, 95 yılından sonra da 'Var Olma Hakkı' argümanlı operasyonlar yapmıştır. Bu operasyonların içinde Çelik Harekâtı, Balyoz Harekâtı, Şafak Harekâtı gibi, 35.000–50.000 askerle icra edilmiş geniş çaplı operasyonlarda vardır. ABD bu dönemde alan dışı müdahalesini meşru kılan argümanları, Türkiye'nin de kullanmasına rıza göstermiştir. ABD'nin Türkiye'ye bu desteği, Somali, Bosna, Arnavutluk gibi bölgesel çatışmaların yaşandığı ülkelere yapılan çok uluslu operasyonlara, aktif olarak katılımın sağlanmasıyla daha net görülmüştür.³⁰⁵

Türkiye Sıcak Takip Hakkı çerçevesinde PKK'ya karşı Kuzey Irak'ta düzenlediği operasyonların maliyeti 1 Milyar \$ 'ın (Savunma Bakanlığı bütçesinin % 11'i) üstündedir.³⁰⁶ Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarından beklediği fayda, PKK kamplarının tahribatının yanında, sorunun daha çok dış kaynaklı olduğunu uluslararası kamuoyuna göstermek³⁰⁷ ve

³⁰¹ Özcan, G., “Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı”, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası(Der.K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002, s.46.

³⁰² Özcan, G., “Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi”, En Uzun On Yıl, (Der.G. Özcan- Ş. Kut), İstanbul, Mart 2000, ss. 68-74.

³⁰³ Ülman, B., “Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, En Uzun On Yıl, (Der.G. Özcan- Ş. Kut), İstanbul, Mart 2000, s.106

³⁰⁴ Elekdağ, Ş., “2½ War Strategy”, http://www.mfa.gov.tr/271727prx_ (15.08.2007)

³⁰⁵ Ülman, a.g.m., s.106, Kirişçi, K., “Uluslararası Sistemdeki Değişmeler ve Türk Dış Politikasının Yeni Yönelimleri” (Çev. B. Gülboy), Türk Dış Politikasının Analizi (Der. F. Sönmezoğlu), İstanbul, 1998, s.616.

³⁰⁶ Kirişçi, K., “Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Geleceği”, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, (Der. K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002, s. 152., Özcan, N.A., “Türkiye'nin Kronik Başağrısı: Kuzey Irak”, Stratejik Analiz, Cilt1 Sayı 12, Ankara, Nisan 2001, ss. 94-99.

³⁰⁷ Elekdağ, Ş., “2 ½ War Strategy”, http://mfa.gov.tr/271727prx_ ayrıca, Elekdağ, Ş., “2 ½ Savaş Stratejisi”, Yeni Türkiye, Mart- Nisan 1995, Sayı 3, s.522.

Kuzey Irak'taki Kürt gruplarıyla, PKK'nın arasının açılmasını sağlamaktır. Nitekim 1991 ve 92 yılında Kuzey Irak'ta gerçekleştirilen sınır ötesi operasyonlarda PKK kamplarının yanında, KDP köylerinin de bombalanması üzerine Barzani; *‘‘Türk uçakları 11–12 Ekim (1991) günleri PKK'yı bombalıyoruz adı altında bizim köylerimizi bombalamaya başladılar. Bombalanan yerlerde hiç PKK'lı yoktu. Bizim, PKK ile hiçbir ilişkimiz yoktur.’’*³⁰⁸ diyerek Türkiye'ye tepki göstermiştir.

Türkiye'nin Körfez Savaşı sonrasında gerçekleştirdiği büyük çaplı operasyonlar, uygulandığındaki güçlüklerden dolayı, kesintisiz takipten çok planlı ve zamana yayılmış özellikler taşımaktadır. Genelkurmay eski Başkanı Torumtay bu zorlukları şöyle ifade etmiştir. *‘‘...(dış ülkenin) topraklarında terör yuvalarının ve terörizmin dayandığı kaynakların bu ülke derinliklerinde olması ölçüsünde harekâtın niteliği değişir ve terör yuvaları ile sivil halkı ayırt etme güçlüğü başlar. Dolayısıyla komşu ülke toprakları işgal edilmedikçe sınır ötesi girişimlerle kesin sonuç alınması beklenemez.’’*³⁰⁹

Körfez Savaşı sonrası Türkiye'nin, Kuzey Irak'ta meydana çıkacak bir Kürt devletini tek taraflı savaş sebebi (casus belli) saymasıyla eş zamanlı olarak sınır ötesi operasyonların sayı ve kapsamının artması İran, Libya gibi bazı Arap ülkelerinin tepki göstermesine neden olmuştur. Türkiye Irak sınırını, Batı dünyasıyla Arap dünyası arasındaki sınır olarak gören Arap ülkeleri, Türkiye'nin bu girişimlerini Musul ve Kerkük'ün işgali olarak yorumlamışlar ve bölgede kalıcı bir yapılanmadan endişe duymuşlardır.³¹⁰ Bazı Avrupa ülkeleri de bu operasyonları, Saddam Hüseyin'in Kürtlere karşı uyguladığı katliamlarının, kuzeydeki yansıması olarak nitelemiş, Türkiye'ye örtülü olarak silah satımında ambargo uygulamışlar veya silahları güneydoğu bölgesinde kullanılmaması koşuluyla satmışlardır.³¹¹

ABD'nin ise Türkiye'nin gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlar konusunda net bir tavrı yoktur. ABD Dışişleri Bakanlığı ve Kongre bu operasyonlara pek sıcak bakmazken³¹² Başkan Bush ve Savunma Bakanlığı (Pentagon), reelpolitik/siyasal anlayışları gereği, PKK

³⁰⁸ İmset, a.g.k., s.299.

³⁰⁹ Torumtay, N., Orgeneral Necip Torumtayın Anıları, İstanbul, 1993, s.99.

³¹⁰ Özcan, N.A., a.g.m., s.97

³¹¹ Yavuz, a.g.m., s.236.

³¹² Kirişçi, K., “ABD-Türkiye İlişkileri: Yenilenen Ortaklıkta Yeni Belirsizlikler”, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, (Der.K. Kirişçi- B. Rubin), İstanbul, 2002, s.215.

saldırılarını BM Kurucu Antlaşmasının 51. maddesinde tanımı yapılan ‘saldırı’ kapsamında değerlendirmişler³¹³ ve bu operasyonlara kalıcı olmamak koşuluyla destek vermişlerdir.³¹⁴

Türk dış politikasının geçirdiği dönüşüm ve TSK’nın artan etkinliği, beraberinde TSK’nın modernizasyonunu getirmiştir/gerektirmiştir, öyle ki MKEK (Makine Kimya Endüstrisi Kurumu) Körfez Savaşı başında Ortadoğu silah pazarında rekabet edememiş ve çekilmek zorunda kalmıştı.³¹⁵ Körfez Savaşı sonrası bütçeden askeri harcamalara ayrılan pay artmış, 1992–96 yılları arasında NATO içinde, Türkiye silah ithalatında birinci sırada yer almıştır. NATO’nun Avrupa kanadının bu döneme karşılık gelen toplam askeri harcamaları yılda ortalama % 1 azalmasına karşın, Türkiye’nin harcamaları yıllık % 4 oranında artış göstermiştir. Ayrıca Körfez Savaşı’nın Türkiye’ye maliyetinin karşılığı olarak oluşturulan 5 milyar \$ tutarındaki fonun yarısı, bu doğrultudaki askeri harcamaların finansmanında kullanılmıştır.³¹⁶

³¹³ Reçber, K., “Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye’nin Irak’ın Kuzeyinde Sıcak Takip Hakkı”, I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Güvenlik Sempozyumu, Mart 2000, s.653.

³¹⁴ Alantar, Ö.Z., “A Thorny Issue Between Turkey and The United States: Northern Iraq (1996-2001)”, Turkish Review of Middle East Studies, (Ed. G. Özbek), İstanbul, 2001, s.27.

³¹⁵ Şenesen, G.G. “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Modernizasyon Programının Bir Değerlendirilmesi”, Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul, 1998, s.593.

³¹⁶ Şenesen, a.g.m., s.585, 597.

SONUÇ

Saddam Hüseyin Arap dünyasına liderlik hayalini, toprak revizyonizmini ve savaş kapasitesini genişleterek gerçekleştirmek istemiş ve 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'e girmişti. Bu durum, ABD açısından bölgesel bir çatışmadan çok, Soğuk Savaş döneminin yerine ikame edilecek yeni bir uluslararası sistemin çıkış noktası olarak kabul edildi.

Saddam Hüseyin'in işgal sonrası uluslararası kamuoyunu karşısına alarak bir savaşa girmiştir. Bunun nedeni Saddam Hüseyin'in Soğuk Savaş parametreleriyle düşünüp, SSCB'nin bölgede doğrudan bir ABD müdahalesine engel olacağını, yine ABD'nin muhtemel bir çatışma durumunda can kaybını asgari düzeyde tutamayacağını, böylece bölgeyi hızlı bir şekilde terk edemeyeceği ve müdahalede gevşek davranacağını yanılgısına düşmesidir.

Oysa Sovyetler Birliği o tarihlerde kendi iç sorunlarıyla uğraşmakta ve çözülmenin sinyallerini vermektedir. 91 yılında Varşova Pakti'nin ve SSCB'nin dağılmasıyla soğuk savaş dönemi tarihe karışmış, ABD yeni uluslararası sisteme şekil vermek ve egemen gücü olduğunu tüm dünyaya duyurmak amacıyla Irak'ı hedef seçmiştir.

Türkiye de başta Özal olmak üzere bazı siyasal karar alıcılar, Soğuk Savaş döneminin sona erdiği ve stratejik öneminin azaldığı endişesiyle, Körfez Krizini bir fırsat olarak görmüş, ortaya çıkan bu anlaşmazlıkta ABD tarafında yer almış ve bu savaş sırasında müttefik ülkelerle birlikte aktif olarak rol almıştır.

Dönemin Cumhurbaşkanı Özal bölgesel güç olmak amacıyla geleneksel Türk dış politik anlayışında değişikliğe gitmiş, hükümet ve ordu içindeki muhalefete rağmen Saddam karşıtı koalisyonunda yerini almıştır. Anayasal nedenlerden ötürü Çöl Fırtınası Harekâtında üslerin Koalisyon Güçlerince kullanımı, TBMM tarafından onaylanması gerekmiş, bu durum hükümet ve muhalefet partileri arasında önemli bir çekişmeye sahne olmuştur. Hukuksal boyutu çokça tartışılan kararlar sonunda Türk Hükümeti, Akdenize uzanan ana ihracat boru hatlarını kapatmış ve ilk defa bir Arap devleti, Türk topraklarından kalkan uçaklar tarafından bombalanmıştır.

Saddam Hüseyin'in çok uluslu güç tarafından Kuveyt'ten çıkarılması, rejim muhalifi güçler tarafından, Bağdat Yönetimi'nin tamamen çöktüğü şeklinde algılanmış, bu nedenle Irak'ın kuzeyinde Kürtler ve güneyinde Şiiler ayaklanmışlardır. Irak bu isyanları kanlı bir biçimde bastırması bunun sonucunda da 500.000 insan Türkiye sınırına yığılmıştır. Bu insanların içinde bulunduğu yaşam koşulları, B.M.'i harekete geçirmiştir. BM Güvenlik Konseyi daha önce aldığı kararlara dayanarak, Irak'ın kuzeyinde bir güvenli bölge oluşturulmuş, ayrıca bölgeye çok uluslu bir güç konuşlandırılmıştır. Sonuçta mülteci akışı tersine çevrilmiş fakat Irak'ın egemenliği ihlal edilmiştir. Böylece bu göç dalgası, bölgede doğrudan bir ABD varlığı ve dolaylı bir Kürt devletiyle sonuçlanmıştır.

Bu dönemde Türkiye bir yandan, bölgenin balkanlaşmasına sebebiyet verecek bağımsız bir Kürt devletine şiddetle karşı çıkıp, Kürt yönetimi aleyhine ittifaklarda yer alırken, bir yandan da bölgedeki otorite boşluğundan faydalanan PKK'nın, önünü kesmek için Kürt liderlerle özellikle Barzani ile ilişkiler kurup ekonomik yardımda bulunarak, çelişkili bir politika izlemiştir.

Fiiilen 10 yılı aşkın bir süredir Saddam Hüseyin'in kontrolü dışında yaşayan Kürtlerin etnik bilinci güçlenmiş, dolayısıyla da Bağdat tarafından özerkliklerini elinden alacak her olaya tepki göstermişlerdir. Bu anlamda Çekiç Güç Kürtler açısından bir sigorta gibi görülmüştür. ABD Çekiç Güç'le bölgede kalıcı bir yapı kurmuştur. Çekiç Güç Türkiye'ye ilk intikal ettiği andan itibaren, parlamento ve kamuoyunda iki farklı bakış açısı söz konusudur. Bunlardan ilki; Çekiç Güç'ün, Türkiye için ABD nezdinde bir pazarlık unsuru olduğu, dolayısıyla Türkiye'nin lehine olduğu yönündedir. Kamuoyunda hâkim diğer görüş ise, bu Güç'ün, Türkiye'nin egemenliğini ihlal ettiği yönündedir.

Basit anlamda ekonomik ve siyasal kazançlar elde etmek maksadıyla ABD yanlısı politika izlemesine rağmen, bu savaşta etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmiştir. Türkiye bu yüzden BM kararları çerçevesinde, zararını tazmin adına, Irak petrolünün yarısının Türkiye üzerinden ihraç edilmesi, Türkiye'nin Irak'la olan sınır ticaretinin ambargo dışında tutulması gibi özel uygulamalar talep etmiş, fakat bir sonuca ulaşmamıştır.

Türkiye bu savaşla, ABD nezdinde geliştirilmiş ortaklık konumundan, İsrail, İngiltere gibi stratejik müttefik konumuna yükselmek için çaba harcamış, fakat ABD, Ortadoğu'ya ilişkin yeni siyasal dizaynın esaslarını İngiltere ve İsrail'le paylaştığı gibi Türkiye ile

paylaşmamıştır. Özal coğrafik/stratejik konumundan dolayı Türkiye'ye hem Ortadoğu hem de Batı dünyasının avantajlarını toplamak isterken, Arap dünyası tarafından Batının ajanı, Avrupa tarafından ise dışlanmış bir Ortadoğulu muamelesi görmüştür. Bölge ülkeleriyle ilişkileri olumsuz yönde etkilenen Türkiye, bu etkiyle Bush yönetimi sonrası başlayan Ortadoğu Barış Sürecinde çok yönlü ve aktif bir rol oynayamamıştır.

Irak Kuveyt'e petrol için girdiği zaman, başta ABD olmak üzere bütün dünya bu işgalin hukuksal ve etik hiçbir yönünün bulunmadığı gerekçesiyle ayağa kalkmıştır. Daha sonra ABD'de Ortadoğu petrolleri için Irak'a girmiş, Özal'da Musul ve Kerkük gibi petrol bölgelerinden pay almak için, ABD'nin müttefikliğini üstlenmiş bu durum Yeni Dünya Düzeni'nde güçlünün hukukunun geçerli olacağı işaretini vermiştir.

ABD Körfez Savaşı'yla, insani yardım, demokrasi, insan hakları gibi normları gerekçe göstererek bir müdahale hukuku oluşturmuş, uluslararası sistemi kendi çıkar parametreleri doğrultusunda değiştirmiş ve gün geçtikçe bu olguyu önleyici müdahale gibi argümanlarla kendi lehine genişletmiştir.

Körfez krizi ve savaşı Sovyetler Birliği ve doğu blokunun çözülmesiyle biten Soğuk Savaş dönemi sonrasının ilk önemli uluslararası kriziydi. Yeni döneme ilişkin uluslararası sistemin aktörlerinin beklentileri ve hedefleri ilk kez bu krizle net bir biçimde ortaya çıktı. ABD'nin "yeni dünya düzeni"nde Ortadoğu bölgesine özel bir rol atfetmesi ve bu bölgeye özellikle Irak'a ilişkin projeleri Türkiye-ABD ilişkilerinin de yeni bir döneme girişinin habercisi olarak değerlendirebiliriz. Bölgeye ilişkin politikalardan dolayı hala inişli çıkışlı bir seyir izleyen Türkiye-ABD ilişkilerin de en önemli sorunlardan biri olan "Kürt sorunun" yeni biçimde ortaya çıkması da bu süreç için de olmuştur. Bu nedenle 1990-93 dönemi Türkiye ABD ilişkilerinde, günümüzü de belirleyen önemli bir dönemeç noktasıdır

KAYNAKÇA:

KİTAPLAR ve MAKALELER:

Abramowitz, M., “Amerika’nın Türkiye Politikasının Belirlenmesinde Karşılaşılan Güçlükler”, **Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, (Ed. M. Abramowitz), Ankara, Liberte Yayınları, 2000.

Alantar, Ö.Z., “Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Der.F.Sönmezoğlu), İstanbul, Der Yayınları, 1998.

Alantar, Ö.Z., “A Thorny Issue Beetwen Turkey and The United States:Northern Iraq (1996-2001)”, **Turkish Review of Middle East Studies** (Ed. G. Öztekin), İstanbul, ISIS Press, 2001.

Altunışık, M.B., “Güvenlik Kıskaçında Türkiye Ortadoğu İlişkileri”, **En Uzun On Yıl**, (Der. G. Özcan-Ş. Kut), İstanbul, Büke Yayınları, 2000.

Amatzia, B., “Irak Yaptırımlarının Etkisi İstatistiki Tuzaklar ve Sorumluluk”, **Avrasya Dosyası**, s.261.

Aral, B., **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, Kırıkkale, Siyasal Kitabevi, 1999.

Arcayürek, C., **Kriz Doğuran Savaş**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Mayıs 2001.

Arı, T., **Basra Körfezinde Güç Dengesi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.

Arı, T., “Basra Körfezi ve Amerikan Politikası”, **Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu**, (Der. S. Şen), İstanbul, Bağlam Yayınları, 1993.

Armaoğlu, F., **20.Yüzyıl Türk Siyasi Tarihi Cilt :1914-1980**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1991.

Ataöv, T., “Gene Irak’a Müdahale mi?”, **NPQ Türkiye**, İstanbul, Cilt 4, Sayı 1, 2002.

Aydın, M., “Yirmi Yıl Önce, Yirmi Yıl Sonra Türk Dış Politikasında Değişim ve Süreklilik”, **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs-Haziran 2001.

- Aylin Şeker Görener, “The US Policy Toward Iraq Moral Dilemmas of Sanctions and Regime Change”, **Turkish Review of Middle East Studies**, (Ed.G. Öztekin), İstanbul, ISIS Press, 2001, s.49.
- Bağirova, A., “Çağdaş Irak’ta Egemenlik Din ve Dini Muhalefet”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000.
- Barkey, H., “ Koşulları Zorladığı İlişki: Körfez Savaşından Bu Yana Türkiye ve Irak”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000.
- Barlas, M., **Turgut Özal’ın Anıları**, İstanbul, Sabah Kitapları, Gençlik Yayınları, 1996.
- Bektaş, A., “Ortadoğu’da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış”, **Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu**, (Der. S. Şen), İstanbul, Bağlam Yayınları, 1993.
- Beriker, N.A., “Yeni Dünya Eski Yaklaşımlar”, **Foreign Policy**, (Ed. S. Özel), İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Bostanoğlu, B., **Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.
- Cemal, H., **Özal Hikâyesi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990.
- Cemal, H., **Kürtler**, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2003.
- Coşkun, B., “Sizce Özal Ne Yapıyor”, **Sabah**, 7 Eylül 1990.
- Chomsky, N., **Yeni Dünya Düzeni** (Çev. K. Çağlayan), İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Çandar, C., “Türkiye 1990-Türkiye 2010 Senaryolar”, **Foreign Policy** Türkiye Baskısı, (Ed. S. Özel), İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ocak-Şubat 2001.
- Çandar, C., “Körfez Savaşı’nın Uyandırdığı Kaygılar”, **Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, (Ed. M. Abramowitz), Ankara, Liberte Yayınları s.2000.
- Çavdar, T., **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, 1950–1995, Ankara, İmge Yayınları, 1996.
- Çağlar, B., **Bir Anayasacının Seyir Defteri**, İstanbul, Su Yayınları, 2000.

Çeçen, A., “Güney Komşumuz Irak”, **Avrasya Dosyası** (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6, Sayı 3, Sonbahar 2000.

Çolakoğlu, L., “**İkinci Körfez Savaşı: Kuveyt Krizi’nin Başlıca Siyasi ve Hukuki Boyutları**”, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997

Durukan, M.Y., “Arka Bahçede Bitmeyen Oyun”,

http://www.netbul.com/dergiler/güncelak_sm.asp,B.Tarihi (21.10.02)

Efegil, E., Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli, Gündoğan Yayınları, 2002.

Erdemli, Ö.,” İsrail’in Irak Politikasına Bir Bakış”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000.

Erkmen, S.,- Yılmaz, H.,“Türkiye Irak İlişkilerinde Çatışma Unsurları ve İşbirliği Olanakları”,**Stratejik Analiz**, Ankara: Cilt 1 Sayı 10, 2001.

Elekdağ, Ş., “**2½ War Strategy**”, <http://www.mfa.gov.tr/271727prx> (15.08.2002)

Globus ,“Bir Bakışta Irak”, (Ed. H.Güldağ),Irak Özel Sayısı, İstanbul,2003.

Gökmen, Y., **Özal Sendromu**, Ankara, Verso Yayınları, 1992.

Göle, N., “80 Sonrası Politik Kültür”,**Melez Desenler**, İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

Görener, A.Ş., “The US Policy Toward Iraq Moral Dilemmas of Sanctions and Regime Change”,**Turkish Review of Middle East Studies**, (Ed. G. Öztekin), İstanbul, ISIS Press, 2001.

Gözen, R., **Amerikan Kışkırcısında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara, Liberte Yayınları, 2000.

Güldemir, U., **Çevik Kuvvetin Gölgesinde**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1987.

Gündüz, A., **Milletlerarası Hukuk Dersleri Temel Belgeler Örnek Kararlar**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000.

Güvenç, S., “TSK’nın Sınırötesi Girişim Yetenekleri Ulusal Güvenlik Politikasında Yeni Boyut”, **En Uzun On Yıl**, (Der. G. Özcan- Ş. Kut), İstanbul, Buke Yayınları, 2000.

Han, A.K., “Savaşın Gölgesinde Beliren Yeni Küresel Enerji Dengeleri ve Türkiye”,**Türkiye Enerji Stratejileri Forum Kitabı**, İstanbul, Türkiye Enerji Forumu Yayınları, 2001.

Harris, W., “Modern Irak’ın Stratejik Konumu”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000.

Hürriyet “8 Tümen Asker Türkiye Sınırında”, 25 Kasım 1990.

İmset, İ.G., **PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973–1992)**,Ankara, Turkish Daily News Yayınları, 1993.

Kışlalı, M.Ali., **Güneydoğu Düşük Yoğunluklu Çatışma**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1996.

Kirişçi,K., - Winrow, G.M., **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.

Kirişçi, K., “Türkiye’nin Ortadoğu Politikasının Geleceği”,**Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, (Der. K. Kirişçi – B.Rubin), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.

Kirişçi, K., “Uluslararası Sistemdeki Değişmeler ve Türk Dış Politikasının Yeni Yönelimleri” (Der. B.Gülboy), **Türk Dış Politikasının Analizi** (Der. F. Sönmezoğlu), İstanbul, Der Yayınları, 1998.

Koç, Ş.B., “İyi Kötü Çirkin ve ABD’nin Ortadoğu Politikaları”, **Stratejik Analiz** (Der. Ü. Özdağ), Ankara, Cilt 2 Sayı 21, 2002.

Köni, H., “Yeni Uluslararası Düzendeki Türk ABD İlişkileri”, **Yeni Türkiye**, S.429, Ankara, 1995.

Kuloğlu, A., “Körfez Savaşı’ndan 10 Yıl Sonra Ortadoğu’daki Askeri Durum”,**Stratejik Analiz**, Ankara: ASAM yayınları Cilt 1, Sayı 11, s.59, 2001

Meclis Tutanak Dergisi, 19.Dönem Cilt 2.

Milliyet,“Zaferle Randevumuz Yakındır”,7 Ocak 1991.

Milliyet, “Baker-Aziz Görüşmesi”,10 Ocak 1991.

Oktay, C.,“Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğu’yu Okumak”,**Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu**, (Der. S. Şen), İstanbul, Bağlam Yayınları, 1993.

Oran, B., **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar Cilt 2**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Oran, B., **Kalkık Horoz**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998.

Över, K.G., **Vaat Edilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu**, İstanbul, Papirüs Yayınevi, 1999.

Över, K.G.,“Irak’ta Bütünleşmeye Doğru”, **Avrasya Dosyası**,(Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000

Özcan, G., “Doksanlarda Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi”, **En Uzun On Yıl**, (Der. G. Özcan- Ş. Kut), İstanbul, Büke Yayınları, 2000.

Özcan, N.A., “Türkiye’nin Kronikleşen Başağrısı: Kuzey Irak”, **Stratejik Analiz**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Sayı 12,Nisan, 2001.

Özdağ, Ü., **Türkiye Kuzey Irak ve PKK**, Ankara, ASAM Yayınları, 1999.

Özkan, T., **Bush ve Saddam’ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2003.

Öztek, G., “Economic Sanctions And No Fly Zones In Iraq”,**Turkish Review of Middle East Studies**, (Der. G. Öztek), İstanbul, ISIS Press, 2001.

Pazarcı, H., “Türk Dış Politikasının Yönlendirilmesinde Uluslararası Hukuk Etkeni”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Der. F. Sönmezoğlu), İstanbul, Der Yayınları, 1998.

Radu, M., “PKK’nın Yükselişi ve Düşüşü”, **Stratejik Analiz**, (Der. Ü. Özdağ) Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 2 Sayı 13, 2001.

- Reçber, K., “Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye’nin Irak’ın Kuzeyinde Sıcak Takip Hakkı”, **I.Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Güvenlik Sempozyum**, 2000.
- Rubin, B.,” Fiyaskoların Alası 1991”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ.), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000.
- Sabah, “Gorbaçov-Aziz Görüşmesinden Bir Sonuç Çıkmadı”, 7 Eylül 1990.
- Sabah, “Saddam’dan İran’a Mesaj”, 7 Eylül 1990.
- Sabah, “Liderler Mutabakatı”, 10 Eylül 1990.
- Sazak, D., **11 Eylül Gölgesinde Saddam**, İstanbul, Doğan Yayınları, 2001.
- Sever, A., “ABD’nin İkili Çevreleme Politikası ve Türkiye”, **En Uzun On Yıl**, (Der. G. Özcan- Ş. Kut), İstanbul, Buke Yayınları, 2000.
- Sezal, R., “Irak’ta Devlet ve Şiiler”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, Sonbahar 2000.
- Özel, S., Zbigne Brezezinski ile Söyleşi, “Avrupa’da Olabilmek İçin Avrupalı gibi Davranmalısınız.”, **Foreign Policy**, (Der. S. Özel), İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, S.4, 1998.
- Şen, A., “Saddam ve Aşireti Irak ve Aşiretinde Aile İlişkileri”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000.
- Şenesen, G., Günlük, “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Modernizasyon Programının Bir Değerlendirilmesi”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Der. F. Sönmezoğlu), İstanbul, Der Yayınları, 1998.
- Talu, U., “Onlar Bu Savaşı Hep İstemişti”, 06/01/03, http://www.Star.com.tr/183frf_17d-koşey (14.03.2003).
- Tahranlı, T., **Halepçe’den Kamplara Kürtler**, İstanbul, Emek Yayınları, 1990.
- Tarhanlı, T., “Çöl Fırtınası Harekâtı ve Türkiye”, **Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan**, İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 1992.

Tahranlı, T., “**Lüzum, hudut, şümül, zaman**”, http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/02/06/haber_65303.php=4e3bf9060011165b4e51ca183c474dd8 (29.05.2007)

Tarhanlı, T., “**ABDdüzeni_BMdüzeni**”, http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/04/24/haber_73094.php?oturum=4e3bf9060011165b4e51ca183c474dd8 (29.05.2007)

TBMM Tutanak Dergisi, 12.08.90, 126. Birleşim.

Toruntay, N., **Orgeneral Necip Toruntayın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

Toluner, S., **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, İstanbul, Beta Yayınları, 1996

Uslu, N., “Körfez Savaşı ve Amerika’nın Politikaları”, **A.Ü.S.B.F Dergisi**, S.169, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1999.

Ülman, B., “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, **En Uzun On Yıl**, (Der. G. Özcan - Ş. Kut), İstanbul, Mart 2000.

Yavuz, T., **ABD’nin Kürt Kartı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

Yaphel, J., “Irak’ta Eski ve Yeni Aşiretçilik”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000.

Yenisey, F., **Milletlerarası Ceza Hukuku**, İstanbul, 1988.

Yıldız, Y.G., **Global Stratejide Ortadoğu**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Yıldız, Y.G., “Ortadoğu’da Silahlanma ve Militarizm”, **Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1993.

Wiliam, H., “Modern Irak’ın Stratejik Konumu”, **Avrasya Dosyası**, (Der. Ü. Özdağ), Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 6 Sayı 3, 2000, s.57

www.Radikal.com.tr/haber/6176695esp (01.01.2007)

www.arsiv.hurriyetim.com.tr/dosya/korfez/korf5.htm (29.05.2007)

www.un.org/Docs/Scres/1990/scres_90.htm/daccess-ods_un.org/TMP_4029355.html (21.05.2003)

www.un.org/Docs/Scres/1991/scres_91.htm/daccess-ods_un.org/TMP..html (21.05.2007)

ÖZGEÇMİŞ

Adım Murat HÜSEYİNKAHYAOĞLU. 11.05.1973 tarihinde Ankara'da dünyaya geldim.İlk ve orta öğrenimimi Ankara'da tamamladıktan sonra 1987 yılında Ankara Polis Kolejine girdim.1991 yılında Polis Koleji'nden mezun oldum.Aynı yıl Polis Akademisinde öğrenimime başladım.1995 yılında Polis Akademisi'nden mezun oldum ve Komiser Yardımcısı olarak İstanbul iline atamam yapıldı.

1995-1999 yılları arasında Ümraniye İlçesinde, 1999-2007 yılları arasında Güvenlik Şube Müdürlüğünde görev yaptım.Şu anda Ümraniye İlçe Emniyet Müdürlüğünde Emniyet Amiri olarak görev yapmaktayım.2005 yılında Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim dalında Yüksek Lisans eğitimime başladım.

Yabancı dilim İngilizce olup, evli ve iki çocuk babasıyım.